

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра державного управління та педагогічного менеджменту

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДО ЕКСПРЕС-КУРСІВ
«УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО
СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Суми - 2015

Рекомендовано до друку Вченою радою Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(Протокол № 9 від «26» березня 2015 р.)

Рецензенти:

Снагощенко В.В., канд. пед. наук, доцент кафедри методики викладання суспільних дисциплін СДПУ ім.А.С. Макаренка;

Крюков О.І., доктор наук з держ. упр., проф. завідувач кафедри державного управління та педагогічного менеджменту КЗ СОІППО;

Захарова І.О., кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету підвищення кваліфікації та перепідготовки КЗ СОІППО.

Методичний посібник до експрес-курсів «Управлінський аспект впровадження державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» / Упорядники: Я. І. Цебро, Д. М. Пінчук – Суми: СОІППО, 2015. – 120 с.

ЗМІСТ

	Стор.
Пояснювальна записка.....	4
Тема 1. Характеристика Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти як одного з основних нормативних документів в галузі освіти.....	7
Тема 2. Оновлення змісту базової та повної загальної середньої освіти на основі впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.....	20
Тема 3. Інформаційне та нормативно-методичне забезпечення впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.....	30
Тема 4. Розробка моделі сучасного вчителя в умовах переходу на новий Державний стандарт базової та загальної середньої освіти.....	36
Тема 5. Науково-методичний супровід процесу підвищення кваліфікації педагога в контексті вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти як пріоритетна складова управлінського напрямку.....	41
Список використаної літератури.....	56
Додатки.....	58

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до освіти та соціокультурної політики загалом. Це зумовлено переорієнтацією суспільного розвитку на розвиток людини, її особистісних і культурних рис. Для XXI століття характерним є зростання розуміння того, що тільки людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого соціального розвитку. У цьому ракурсі у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» визначено принципові положення про постійне підвищення якості освіти та орієнтованість української освіти на особистість. Нині провідним напрямом оновлення системи освіти в нашій країні, а значить і в нашій школі, є впровадження Державних стандартів початкової, базової і повної загальної освіти.

На виконання статті 15 Закону України «Про освіту», з метою впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 розроблено даний навчально-тематичний план експрес-курсів для директорів.

За очно-дистанційною формою навчання здійснюється підвищення кваліфікації педагогічних працівників, одним із видів яких є експрес-курси. Метою експрес-курсів є забезпечення безперервної післядипломної освіти, максимальна індивідуалізація підвищення професійного рівня директорів загальноосвітніх навчальних закладів.

Головне завдання експрес-курсів: підвищення рівня компетенції директорів загальноосвітніх навчальних закладів з питань управлінського аспекту впровадження державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти за короткий час.

**Навчальний план підвищення кваліфікації директорів за проблемою:
«Управлінський аспект впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти»
Форма навчання: очна, експрес-курси**

№ з/п	Назва та зміст навчальних модулів (дисциплін)	Усього годин	Кількість годин за видами навчальних занять								
			Лекції	Семінари	Настановні заняття	Практичні, упр. практика	Ділові ігри, тренінги	Круглі столи, тем. дискусії	Конференції	Консультації	Контрольно-заликові заняття
І. Блок професійно-орієнтованих та фахових модулів											
1.1.	Інваріантна складова	26	2			8			24		
1.1.	Теорія та практика впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: управлінський аспект			2							
1.1.1	Характеристика Державного стандарту Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти як одного з основних нормативних документів в галузі освіти	4							2		
1.1.2	Оновлення змісту базової та повної загальної середньої освіти на основі впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти	2							2		
1.1.3	Характеристика основних освітніх галузей Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти	4							4		
1.1.4	Інформаційне та нормативно-методичне забезпечення впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах	4							4		
1.1.5	Розробка моделі сучасного вчителя в умовах переходу на новий Державний стандарт базової та загальної середньої освіти	2							2		

1.1.6	Науково-методичний супровід процесу підвищення кваліфікації педагога в контексті вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти як пріоритетна складова управлінського напрямку	2						2		
1.2	Управлінська практика	8			8					
	Разом:	28		2	8			18		
2.1.	Інструктивно-методичне та настановне заняття	2		2						
2.2.	Конференція з обміну досвідом	4							4	
	Разом:	6							4	
	Усього:	40		4	8			24	4	4

Тема 1.
**ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНОГО З ОСНОВНИХ
НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

*Вважай нещасливим той день або ту годину,
за яку ти не засвоїв нічого нового
та нічого не додав до своєї освіти»*

Я.А.Коменський

*«Сильним, досвідченим стає педагог,
який вмів аналізувати свою працю»*

В.О.Сухомлинський

*«Той, хто не дивиться вперед,
залишається позаду»*

Джон Герберт

Для України, як і для більшості країн світу, освіта є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку людського потенціалу та вважається однією з складових загальнолюдських цінностей.

Важливим є вивчення та порівняльний аналіз досвіду країн світу щодо цього питання, представлений у першому розділі книги. Дослідження тенденцій розвитку освіти в світі засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічній практиці різних зарубіжних країн компетентісно орієнтованої освіти, яка сприяє набуттю учнями життєво важливих (ключових) компетентностей. Не менш важливим також є процес розроблення моніторингових процедур для відстеження результатів навчання та вимірювання набуття молоддю компетентностей за різними освітніми галузями. Це дає змогу оцінити результативність освіти, її відповідність сучасним потребам ринків праці та суспільства.

Особливо слід відзначити необхідність глибоких фундаментальних досліджень самої природи компетентісно орієнтованої освіти. У другому розділі книги подано дослідження, що дають цілісне бачення етапів обговорення, стану й розвитку тенденцій, пов'язаних із упровадженням компетентісного підходу до формування змісту освіти у вітчизняній школі [11].

Сьогодні також немає сумніву в тому, що компетентісний підхід – не лише один з тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти. Слід зазначити, що він лише доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей. Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку нових ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг. Тому серед актуальних завдань сучасної педагогічної науки ми вбачаємо наступне:

- широка організація компаративних досліджень з метою виявлення кращих світових освітніх практик і організації продуктивного міжнародного співробітництва в галузі освіти;
- апробація та впровадження інноваційних педагогічних систем з широким використанням інформаційних технологій,
- дослідження і реалізація сучасних підходів до реального забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної освіти,
- створення умов і можливостей для свободи вибору в освіті,
- системна модернізація змісту освіти і її управління відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці,
- забезпечення безперервності освіти протягом усього життя,
- дослідження і реалізація державно-громадських моделей управління освітою.

У багатьох європейських країнах сьогодні переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, що спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання базувались на досягненні учнями необхідних компетентностей. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетентностей, які є найважливішими, інтегрованими, ключовими.

Такий підхід дав підстави зарубіжним науковцям зробити висновок про те, що ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності

- сприяють досягненню успіхів у житті;
- сприяють підвищенню якості суспільних інститутів;
- відповідають багатоманітним сферам життя.

На думку експертів, створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом всього життя сприятиме:

- продуктивності та конкурентності людини на ринку праці;
- скороченню безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили;
- розвитку середовища для інноваційних перетворень у умовах глобальної конкуренції.

Впровадження ключових компетентностей у зміст освіти та запровадження їх вимірників у систему моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, супроводжується широким оговоренням та ґрунтовним науково дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й тратування постійно є предметом дискусій [11].

Концепція розвитку школи стверджує необхідність якісного оновлення змісту освіти, забезпечення безперервного процесу становлення та розвитку гармонійної творчої особистості учня. Школа бере на себе місію створення нового освітнього середовища, де панує атмосфера педагогічної творчості вчителів – однодумців, учнів і батьків [17].

Останнім часом головним чинником конкурентоспроможності навчального закладу стає впровадження інноваційних процесів, пов'язаних з новими стандартами освіти, що передбачають розроблення нового змісту, нових видів освітніх послуг, технологій, форм навчання та взаємодії. Ці складні інноваційні процеси потребують розширення можливостей корпоративної діяльності для забезпечення успіху.

Нове освітнє середовище передбачає й новий зміст освіти, нові технології навчання і виховання, розвиток інтелектуальних здібностей дітей, щоб вивести кожного школяра на виховання культури творчого мислення.

Головним завданням адміністрації школи та педагогічного колективу в цілому є створення умов для якісної освіти, всебічного розвитку кожної дитини. Педагогічний колектив школи повинен прагнути не тільки дати учням певний обсяг знань і вмінь, а виховати людину, яка здатна критично мислити, приймати рішення, формувати свою життєву позицію, власний світогляд, ставлення до себе та інших, уміння адаптуватися до умов життя, змінюючи його на краще, тобто формувати компетентну особистість.

Тому сьогодні постає питання організації навчального процесу з точки зору компетентнісного підходу, а отже, й проблема компетентнісного підходу до управління процесом навчання є надзвичайно актуальною.

У цьому контексті прийнято виділяти три підходи до розвитку освіти на сучасному етапі:

- з точки зору змісту освіти – знаннєвий підхід, для якого важливими є знання, які учні здобувають в школі;

- з точки зору особливостей процесу навчання – важливими є питання організації навчання, як учні вчаться, яку інформацію засвоюють, як їх вчать учителі, як побудована пізнавальна діяльність. Головними виступають питання – що вчити, як вчити, що засвоюється?;

- з точки зору отриманих результатів – компетентнісний підхід, який націлює освіту на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають володіти учні після закінчення школи. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини в тих, чи інших питаннях [11].

Компетентнісний підхід як засіб оновлення змісту освіти викликає однаковою мірою як зацікавленість, так і супротив серед вчителів, науковців, управлінців різних рівнів.

У свідомості прибічників даний підхід протистоїть ЗУНам в освіті та всьому негативному, що з ними пов'язують: з переважанням фактичного, інформаційного елемента; недостатністю в учнів умінь застосовувати знання в різноманітних ситуаціях для виконання практичних і теоретичних завдань, тобто умінь користуватись знаннями [8, с. 64].

Поділяючи такі погляди, більшість прогресивно налаштованих освітян відкриті для сприйняття концепцій і педагогічних технологій, зорієнтованих на розвиток в учнів можливостей засвоювати новий досвід на основі цілеспрямованого формування творчого та критичного мислення, засобів навчально-дослідної діяльності, рольового й імітаційного моделювання.

Ознакою цих освітніх систем є особистісне входження учня в навчальний процес, забезпечення його готовності засвоювати зміст, сприйнятливості до педагогічних впливів, позитивного реагування на навчальні цілі тощо.

Сучасний освітянин загалом орієнтується в авангардних дидактичних пошуках, весь попередній етап модернізації школи підготував його до сприйняття продуктивних педагогічних ідей, зокрема, й до реалізації компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі школи.

Про компетентнісний підхід до формування змісту освіти зазначено в нових Державних стандартах початкової, базової і повної загальної середньої освіти, його реалізовано в «Критеріях навчальних досягнень».

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) дається тлумачення понять «компетентність», «ключова компетентність», «компетентнісний підхід»:

- **компетентність** - набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

- **ключова компетентність** - спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;

- **компетентнісний підхід** - спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [6].

Систему компетентностей в освіті складають такі:

- **ключові** – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми;

- **загальногалузеві** – їх набуває учень упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі у всіх класах середньої школи;

- **предметні компетентності** – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета у всіх класах середньої школи.

Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Вона може бути визначена як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння учнем не окремих непов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напряму її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [19, с. 5].

З погляду вимог до рівня підготовки випускників ключові компетентності є інтегральними характеристиками якості навчання учнів, пов'язані з їх здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь, навичок, ставлень щодо певного міждисциплінарного кола проблем. Вони відбивають предметно-діяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечити комплексне досягнення його цілей.

Отже, основні ознаки життєвих (ключових) компетенцій:

- **поліфункціональність**: дають змогу вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя;

- **надпредметність і міждисциплінарність**: застосовні не тільки в школі, а й на роботі, в сім'ї, у політичній сфері тощо;

- багатовимірність: охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі відкриття, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінки тощо;

- забезпечують широку сферу розвитку особистості: її логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо.

Щодо переліку ключових компетентностей, відповідних освітнім традиціям і соціокультурному контексту сучасного українського суспільства, то очевидно, що найприйнятнішим для нас є принцип їх відбору відповідно до сфер суспільного життя, в яких сьогодні особистість реалізовує себе та провадить свою діяльність. Сьогодні триває обговорення переліку таких компетентностей та їхньої структури – переліку напрямів їх набуття учнями, формування в них здатності до провадження такого виду діяльності. Такий перелік буде базовим, мінімально необхідним з погляду досягнення успішної самоактуалізації особистості в названій сфері суспільного життя. Комплекс цих напрямів і зможе забезпечити певний рівень оволодіння компетентністю [18, с.74].

За результатами діяльності робочої групи з питань запровадження компетентнісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН “Освітня політика та освіта “рівний –рівному”, запропоновано такий перелік ключових компетентностей:

- уміння вчитись (навчальна);
- громадянська;
- загальнокультурна;
- компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій;
- соціальна;
- підприємницька;
- здоров'язберігаюча.

1. Уміння вчитись

Уміння вчитися слід розуміти як цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння і характеризується розвиненою навчальною діяльністю. Уміння вчитись добре розвивається за умови цілеспрямованого спеціального формування його кожного складника.

Наявність цього вміння програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу й навчальних засобів. Це дає змогу людині, яка звикла самостійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо немає готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання, бо вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості.

Тільки розуміючи діяльність як цілісний і багатофункціональний процес, можна обґрунтувати сутність поняття вміння вчитися та його компонентів з урахуванням специфіки навчальної діяльності, серед яких – мотиваційний (ставлення до навчання), змістовий (відомі й нові знання, вміння, навички), процесуальний (способи виконання діяльності на різному рівні складності).

Ця структура вміння вчитись передбачає, що учень:

- сам визначає мету діяльності або приймає учителеву;
- проявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити;
- має уміння й навички самоконтролю та самооцінки.

2. Соціальна компетентність передбачає такі здатності:

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце, та проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідумів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в українському суспільстві, та інших чинників;
- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими;
- застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання;
- спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти і стратегії індивідуальних та колективних дій;
- визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміти емоційно налаштовуватися на спілкування з іншим.

3. Загальнокультурна компетентність

Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дозволяє особистості

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;
- застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;
- знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти;
- застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;
- опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації.

Ширше трактування поняття культурної компетентності пов'язане з багатьма освітніми стратегічними програмами. Основні завдання, що їх ставлять перед собою міжнародні програми, спрямовані на розвиток освіти впродовж життя в багатьох економічно розвинених країнах, передбачають поняття культурної компетентності, яка має охоплювати:

- розвиток набуття навичок і знань для продуктивної робочої сили та конкурентної світової економіки;
- сприяння розвитку творчості, інноваційному мисленню та підприємництву;
- підвищення та поширення рівня активної участі в навчанні;
- створення суспільства, де всі є учасниками суспільного життя;
- підвищення стандартів викладання та навчання;
- сприяння створенню суспільства знань;
- сприяння розумінню всіма громадян важливості навчання впродовж життя в різних компонентах;
- створення бази даних зі стратегії та заходів, що сприятимуть доступові до навчання впродовж життя для всіх громадян;
- вироблення та втілення стратегій, що охоплюють освітню політику, тренінги, молодь, отримання роботи, соціальне залучення та інформатизацію суспільства.

4. Здоров'язберігаюча компетентність

Під поняттям здоров'язберігаючої компетентності слід розуміти характеристики, властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

5. Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій

Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій передбачають здатність учня орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці. Вони пов'язані з якість технічно та технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, що охоплюють основні компоненти інформаційної культури учнів, базовані на раціональному співіснуванні з техносферою, відповідно до їхнього професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних можливостей.

Компетентності з ІКТ передбачають здатності:

- застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні та повсякденному житті,
- раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів при розв'язуванні задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням;
- будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;
- давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності.

6. Громадянська компетентність передбачає такі здатності:

- орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, знати процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування;
- застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом;
- застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі й громадянському суспільству;
- використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина;
- робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

7. Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;
- організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин;
- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;
- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;
- презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу [19, с.6].

Втілення ключових і предметних компетентностей у змісті шкільної і здійснюється шляхом виявлення можливостей конкретного предмета для кожної з них. Технологічно це означає, що сукупність компетентностей має відбиватися у цілях Державного стандарту, програмах обсягу змісту, а найбільшою мірою у державних вимогах до навчальних досягнень учнів. Власне саме остання складова змісту дає чітке розуміння про те, що має бути результатом вивчення того чи іншого матеріалу.

Ключові компетентності слід формувати через спеціально підготовлений зміст, технології і розвивально збагачене середовище, яке має такі ознаки: відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктність навчальної взаємодії [19, с.6].

Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності випускника загальноосвітньої школи. *Компетентний випускник* – це життєво компетентна молода людина, яка володіє життєвими компетенціями, потрібними для успішного самостійного вирішення життєвих завдань, з якими вона зустрічатиметься (або вже зустрічається) в різних сферах власної життєдіяльності (виробництво, політика, життя громади, освіта, сімейне життя, мистецтво та дозвілля, релігія тощо). Компетентний випускник спроможний зберегти, розкрити, розвинути та конструктивно

реалізувати свій життєвий і життєтворчий потенціал в умовах складних вимог і ризиків, які висуває до перед ним сьогодення. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Актуальність упровадження в освітню практику компетентнісного підходу зумовлена низкою чинників – зовнішніми та внутрішніми.

До *зовнішніх чинників* належать, по-перше, стрімкий соціальний, технологічний і політичний розвиток світу. Сучасній людині доводиться діяти в складних і невідомих ситуаціях, в умовах конкуренції та конфліктів, суперництва і співробітництва з представниками інших культур тощо. Щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві та соціальні ролі, випускник української школи має володіти певними якостями, вміннями:

- бути гнучким, мобільним, конкурентоздатним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;
- використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, ухвалювати нестандартні рішення й нести за них відповідальність;
- володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді;
- уміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави;
- уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
- бережливо ставитися до свого здоров'я та здоров'я інших як до найвищої цінності;
- бути здатним до вибору численних альтернатив, які пропонує сучасне життя.

Такі якості притаманні компетентній особистості. Саме володіння життєво важливими компетенціями дозволяють людині орієнтуватися в сучасному динамічному суспільстві, сприяють формуванню здатності швидко реагувати на запити часу. У зв'язку з цим «соціальні та педагогічні проблеми формування життєвої компетентності особистості виходять сьогодні на рівень пріоритетних в українському суспільстві».

Підготовка компетентного випускника - це реалізація високої гуманістичної місії середньої освіти. Адже школа - це не лише місце, де здобувають тільки знання, уміння та навички, тобто освіту. У школі розвивається та примножується життєвий потенціал особистості, її життєва компетентність. У школі може й має відбуватися становлення індивідуально-особистісної життєтворчості учня.

По-друге, упровадження компетентнісного підходу зумовлено «входженням» України до Болонського процесу. 1999 року в м. Болонья міністри освіти 30 країн Європи підписали так звану болонську декларацію «Зона Європейської вищої освіти». Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього і наукового простору до 2010 р. Як стратегічна мета передбачалося забезпечити конкурентоспроможність

європейців на світовому ринку праці і мобільність трудових ресурсів. У зв'язку з цим Болонська угода передбачала розробку і прийняття загальноєвропейських кваліфікаційних стандартів, в основі яких покладено компетентнісний підхід. Цей процес сприяв визнанню положення про те, що й учні школи мають отримувати ключові компетенції (key competencies) як для успішної роботи, так і для подальшої вищої освіти. Воно було зафіксовано у відповідних документах ЮНЕСКО, програмі Ради Європи та ін. [23].

По-третє, розвитку компетентнісного підходу значною мірою сприяла загальна комп'ютеризація. Особливо актуальною компетентнісна освіта стала в ситуації так званого інформаційного вибуху, коли на людину «звалилася» лавина інформації, яку потрібно було аналізувати, інтерпретувати й ухвалювати рішення про її використання. В іншому разі, як кажуть американці, інформація стає простим шумом [11].

У системі освіти вважалося головним дати готові знання, перевірити, наскільки добре вони засвоєні і зрозумілі учням. У нових умовах цього стало недостатньо. Людині насамперед потрібні навички критичного мислення з метою розумного використання інформації і контролювання потоку інформації. Інакше інформаційні канали будуть управляти нею.

Багато вчителів вважають, що доступність інформації підриває їхній авторитет, оскільки позбавляє їх монополії на знання. Спеціалісти вважають, що останні два роки кількість інформації збільшилася в стільки разів, у скільки вона збільшилась за останні дві тисячі років. Інформація застаріває за 4–5 років. Це вимагає внутрішньої готовності до постійного оновлення, створює передумови в опануванні інтелектуальними, соціальними та іншими компетенціями.

До *внутрішніх чинників* упровадження компетентнісного підходу слід віднести кризу знаннєвої парадигми освіти.

Вона, на думку багатьох науковців, зумовлена, по-перше, змінами феномену знання і його співвіднесенням із суспільною практикою. Справді, сьогодні здобуття інформації стає пріоритетною сферою професійної діяльності людини і умовою існування будь-якого сучасного виробництва. «У цих умовах, як не парадоксально, здобуття знань стало втрачати сенс. Надзвичайний потік інформації, що застаріває швидше, ніж учень закінчить школу, неможливо «втиснути» в програми. Навчання «вічним істинам», безперечно, потрібне, але без умінь оновлювати оперативну частину свого культурного досвіду учень не вважається підготовленим до життя». Проте модель навчання, що склалася в сучасній школі, може бути охарактеризована як предметна. Вона надмірно орієнтована тільки на здобуття знань і недостатньо враховує діяльнісний, ціннісно-мотиваційний, емоційний аспекти навчально-пізнавальної діяльності учня. Вивчення конкретних предметів часто не узгоджується з цілісним формуванням особистості учня, яке має відбуватися в навчально-виховному процесі [10].

Про недостатність сформованості компетентності учнів свідчать результати соціологічного дослідження випускників шкіл.

Зокрема, опитування випускників на перше застосування у навчальній діяльності самоконтролю показало, що лише 26% від загальної кількості опитуваних постійно контролюють свою діяльність, більше половини (58%) проводять самоконтроль епізодично. Способи контролю, якими користуються

учні, елементарні й однобічні. Домінуючими серед них є порівняння отриманих результатів з відповідями в підручнику і відповідями товаришів (78%). Дуже рідко учні використовували для самоконтролю таблиці, словники, нескладні досліди, тобто ті засоби, що потребують умінь самостійно працювати з різними засобами навчання, реконструкції навчального матеріалу. Застосування визначених засобів відзначили лише 7% опитуваних. Головною причиною такого становища вважаємо недостатню спрямованість процесу навчання на формування діяльнісного, ціннісно-мотиваційного, емоційного аспектів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

По-друге, у сучасних умовах потреба перевантажувати пам'ять учня істинами «на всякий випадок» втратила актуальність, слід лише навчити їх користуватися ними. Затребуваним є спеціаліст, який не очікує інструкцій, а вступає в життя зі складеним творчим, проектно-конструкторським і духовним досвідом. Структура ж знаннєвого навчання не забезпечує цю функцію.

Результатом кризи знаннєвої парадигми освіти є наявність таких фактів:

- відмінник, який закінчив школу, стає в житті неуспішною людиною;
- учень, що закінчив школу із золотою медаллю, не витримує конкурсного відбору до вищого навчального закладу;
- молодий спеціаліст – випускник вищого навчального закладу – довго адаптується на робочому місці, хоча обсяг професійних знань і вмінь, отриманих ним в університеті, є достатнім;
- у критичний момент виявляється, що отримані в школі знання, уміння, способи дій не допомагають вирішити життєву проблему;
- переважна більшість знань і вмінь, отриманих у школі, взагалі не затребувані в житті [17].

На думку західних аналітиків, український випускник є некомпетентним. Вони наводять такий перелік некомпетентності громадян постсоціалістичних країн (зокрема українців, яких сказано нижче стосується значно більше ніж чехів чи поляків):

- в економічній культурі (занепад поваги до праці, недотримання її якості, безвідповідальність);
- у правничій культурі (неповага до законодавства і законотворчості, внутрішня готовність порушувати чинні правила і закони, коли вони заважають реалізувати особисті пріоритети);
- у політичній культурі (пасивність, нехлюйство, неповага до блага громади, незацікавленість громадськими справами, невміння використовувати і захищати свої права та інтереси);
- у культурі діалогу (догматизм, нетолерантність, схильність до пліток, легкість привласнення чужих стереотипів);
- в організаційній культурі (низька ділова активність, схильність до «липової» діяльності та камуфляжу нездарності);
- у технологічній культурі (халатність, невмілість, недостатнє знання сучасних установок та обладнання, брак знань з техніки безпеки і безпеки життєдіяльності) [1, 14].

Усі ці факти є закономірним результатом навчального процесу в школі, який у своїй основі є некомпетентнісним.

Отже, актуальність упровадження компетентнісного підходу в українську освіту зумовлена широким його визнанням у країнах Європи, Євросоюзу.

Компетентнісний підхід відповідає баченню європейської освіти XXI століття, яке висловлене Єврокомісією, активно схвалюється представниками європейських працедавців. Цей підхід знаходиться в течії Болонського процесу (на що слід звернути особливу увагу, адже сьогоднішні учні -це завтрашні студенти та майбутні фахівці). Він спроможний відбити та врахувати вимоги до життєдіяльності особистості, її трудової та навчально-пізнавальної діяльності, які висуває XXI століття. У моделі компетентного випускника можна врахувати й адекватно віддзеркалити вимоги XXI століття до особистості, її життєвої компетентності (життєстійкості, життєздатності, життєтворчості), життєвих компетенцій [1].

Компетентнісний підхід у шкільному навчанні є інноваційним засобом його модернізації. Це зумовлено проблемами досягнення більш якісної освіти не загалом для системи, а для кожного учня. Компетентнісна освіта -спроба вийти за межі традиційної парадигми навчання, коли результатом вважається система знань, умінь і навичок учня, а не його здатність діяти. Тому коротко можна визначити, що *компетентнісна освіта - особистісно-діяльнісна*. Звичний результат навчання: «знаю що...», змінюється у напрямі «знаю як...».

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості учня й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій.

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них полягає в чіткому усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття "компетентність" як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат - результат освіти.

У дидактичному вимірі результат компетентнісної освіти можна підкреслити таким виявом індивідуальності учня:

Знання «Я знаю що...»
Діяльність «Я вмію це зробити... Я можу... Я роблю...»
Творчість «Я створюю... Я придумую...»
Емоційно-ціннісна сфера «Я прагну... Я хочу...»

Набуття компетенцій відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності учня на різних етапах навчання буде різним. Таке бачення свідчить про рівневий характер компетентнісного підходу в навчанні, про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів.

Отримання позитивного кінцевого результату в навчанні передбачає періодичний контроль за його досягненням на певних етапах цього процесу. Нормативний результат сформованості компетентності учня також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості компетентності учнів на кожному з етапів освітнього процесу. Ці рівні можуть бути співвіднесеними зі ступенями навчання в загальноосвітній школі.

Крім того, кожен з таких рівнів передбачатиме декілька етапів формування компетентності. Ці етапи, по-перше, мають бути пов'язаними з послідовністю формування досвіду учнівської діяльності відносно предметів і процесів сучасності; по-друге, віддзеркалювати хід навчального процесу: мотивацію навчання (усвідомлення учнем цілей і завдань), актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності, вивчення нового матеріалу з відпрацюванням теоретичного і практичного навчально-інформаційних блоків, самоаналіз отриманих результатів та співвіднесення отриманих результатів з передбачуваними [8, с 66].

Залежно від виду компетенцій (**предметні, соціальні, особистісні**) шляхи та терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) іздійснюватись упродовж будь-якого часу -однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання в школі. З цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні -це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості **базових** компетенцій учнів та до основних етапів їх формування. Третьою умовою є послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту шкільної освіти [21].

Таким чином, компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях.

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість навчального процесу, управління яким передбачає поетапні дії вчителя та учнів з метою досягнення результату кожного року з кожної компетентності зокрема.

Реалізуючись у навчальних програмах, компетентнісний підхід змінює уявлення про **оцінювання**. Експерти програми «DeSeCo» дійшли висновку, що найактуальнішою є проблема розвитку особистісних здібностей. Результати навчальної діяльності розглядаються як особисті досягнення учня. Важливим стає не наявність у нього внутрішньої організації знань, а здатність застосовувати компетентності в житті та навчанні. Отже, слід рішуче відмовлятися від перевірки рівня засвоєння великого обсягу навчального матеріалу на формальному, репродуктивному рівні [21].

Ключові компетентності, як базові, надпредметні, складно вимірювати. Тому важливо:

1. Ураховувати засвоєння учнями ключових компетентностей при оцінюванні навчальних досягнень учнів.

2. Для формування оцінки рівня сформованості ключових компетентностей необхідно використовувати інтерактивні технології, які дозволяють не тільки кількісно, з використанням 12-бальної системи оцінювання, а й якісно, включаючи самооцінку та зовнішню експертну оцінку, відслідковувати ключові компетентності, наприклад:

- тести з відкритими завданнями;
- включення учнів у дослідницьку діяльність;
- постановка та розв'язання проблемних завдань;
- диспути як ефективний засіб компетентнісного навчання;
- розв'язання ситуативних завдань;

- мультимедійне навчання, комп'ютерне моделювання;
- використання методу навчальних проектів.

Тому важливими напрямками управління навчальним процесом мають бути розробка та впровадження інтерактивних технологій у процес навчання й посилення експертної оцінки за рівнем сформованості ключових компетентностей. У ролі експертів можуть виступати спеціалісти навчального закладу, управлінці, методисти. Зовнішню експертизу мають здійснити батьки, випускники, роботодавці, спеціалісти, здатні оцінювати підготовленість школярів до вирішення проблем, типових для сучасного життя. Надзвичайно важливо активізувати і систему соціологічних досліджень (опитування, анкети, відкриті тести для батьків, громадськості тощо).

Чи не найактуальнішою умовою запровадження компетентнісного підходу до змісту освіти є реальне розвантаження школярів, оскільки модернізацію освіти не можна здійснювати додаючи все нові елементи до навчальних програм. Передовсім слід відмовитися від так званої енциклопедичності змісту шкільного навчання, формувати в школярів передовсім ті знання, які є необхідними для виконання практичних, ситуативних, ціннісно-орієнтованих, комунікативних завдань. Необхідно поглиблювати диференціацію навчання, особливо профільного, тобто відмовитися від засвоєння всіма учнями знань і вмінь, що є базовими лише для професійної освіти певного профілю [19, с.6].

Діяльність головних суб'єктів педагогічного процесу в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання також зазнає певних змін. Нові акценти в діяльності вчителя пов'язані з перерозподілом пріоритетів його функцій - від інформаційної до організаторської, консультативної, управлінської. Учитель має бути зараз не транслятором інформації, а організатором спрямованої на розв'язання навчальних завдань діяльності учнів. Закономірною є зміна акцентів і в учнівській діяльності - вона має бути активною, передбачати самостійну й самоосвітню роботу. Серйозною перешкодою для впровадження компетентнісного підходу в практику шкільної освіти є недостатність нормативно-методичного забезпечення та неготовність частини освітян усвідомити важливість проблеми. Проте не слід забувати, що компетентнісний підхід – лише один із чинників, що сприяють модернізації змісту освіти, він лише доповнює низку освітніх інновацій, не применшуючи значення класичних підходів [18, с 77].

Компетентнісний підхід - це орієнтир національної системи освіти. Для того щоб він повною мірою став реальними, необхідна екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти навчального процесу. Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання.

Тема 2.

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ БАЗОВОЇ ТА ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти... Цікаво дізнатися, у чому ж полягає його новизна порівняно із попереднім Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти 2004 року, які відмінності чинної і нової редакцій Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Сутність змін пов'язана з необхідністю впровадження компетентісно спрямованої освіти. Реалізувати завдання, виголошені у стандартах, можна за умови, якщо навчально-виховний процес в школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін» [15, с.66].

Зміст середньої освіти є складною багаторівневою системою, що складається з 7 освітніх галузей, десятків навчальних предметів і сотень виховних заходів. Це **12 тисяч тем уроків**, які повинен опанувати український учень протягом усього шкільного курсу навчання.

Основною особливістю нового Державного стандарту є орієнтація вимог до рівня підготовки випускників на досягнення компетентностей. Причому, якщо в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти 2004 року було подано лише перелік деяких компетентностей (формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентностей учнів), то в новому стандарті 2011 року дається більш ґрунтовний перелік і визначення основних понять компетентісно орієнтованого підходу, який визначається одним із основних підходів до навчання, разом із діяльнісним та особистісно-орієнтованим.

Стратегічні цілі прийняття нового Державного стандарту . Оновлення змісту освіти, забезпечення єдиного освітнього простору, орієнтація на реалізацію компетентісного підходу до змісту освіти, на формування компетенцій. Новий Держстандарт покликаний діяти задля:

- створення рівних можливостей для отримання якісної освіти;
- він забезпечуватиме наступність основних освітніх галузей і ліній початкової, основної і старшої школи;
- дозволить розвантажити зміст окремих освітніх галузей з огляду на передбачену Базовим навчальним планом кількість годин на їх вивчення, зменшить кількість предметів, що їх вивчають, ліквідує одногодні курси;
- сприятиме повноцінній реалізації ідеї особистісно-орієнтованого навчання, зокрема забезпеченню його профільної спрямованості у старшій школі;
- збалансованості питомої ваги гуманітарного, природничо-математичного і технологічного складників у змісті освіти,
- забезпеченню психічного та фізичного здоров'я учнів.)

Зміни стануть можливими лише, якщо збагнути, що традиційною метою шкільної освіти завжди було оволодіння системою знань, основами наук; пам'ять учнів перевантажувалась чисельними фактами, поняттями, іменами,

датами. Але знання не завжди віддзеркалюються в діях. Наукою доведено, що для життєвого успіху необхідні не самі знання, а вміння їх застосувати відповідно до конкретної життєвої ситуації. «Дослідження, проведені психологами Гарвардського університету, показали, що успіх на 85% залежить від особистісних якостей, правильного вибору лінії поведінки, і лише на 15% визначається наявними знаннями». Таким чином, необхідність змістити акценти в освіті із засвоєння фактів на оволодіння способами взаємодії зі світом призводить до осмислення необхідності змінити характер навчального процесу та способів діяльності учнів [14].

Сьогодні актуалізується поняття «діяльнісний підхід». Зокрема, у новому Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти читаємо: «Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища».

Новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти виконує **функцію інструменту модернізації освіти**, як то:

- забезпечує створення єдиного освітнього простору;
- посилює регламентуючу роль школи в системі неперервної освіти;
- забезпечує еквівалентність здобуття загальної середньої освіти у різних формах;
- приводить зміст шкільної освіти у відповідність з потребами часу, завданнями розвитку країни;
- створює умови для диференційованого навчання тощо.

Позитивними ознаками Стандарту є те, що:

- в ньому передбачено **наступність змісту семи освітніх галузей** Державного стандарту початкової загальної освіти: «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Математика», «Природознавство», «Технології», «Здоров'я і фізична культура»;

- задекларовано перехід до компетентісного підходу до формування змісту освіти та особистісно зорієнтованого навчального процесу;

- збережено чітке структурування, закладене в чинному Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, а саме: розділ «Загальні положення» складає цільовий блок, що визначає мету і завдання Державного стандарту в цілому та окремих його освітніх галузей; дається тлумачення головних вживаних у документі понять; удосконалено Базовий навчальний план;

- проект Стандарту складається з обов'язкового змісту освіти певної галузі знань та державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Визначено кроки, які, за умови їх практичного втілення, можуть сприятливо вплинути на оновлення змісту шкільної освіти.

1. Модернізація змісту освіти.

2. Переорієнтація освіти зі **знаннєвої** парадигми на **діяльнісну**.

Розділ «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів» орієнтує освіту на формування способів навчальної, пізнавальної, комунікативної, практичної діяльності.

3. Особистісна орієнтація освіти, забезпечення варіативності і свободи вибору в змісті освіти старшої школи. Так, у Стандарті Базовим навчальним планом для старшої школи передбачено обов'язковий для вивчення зміст

освітніх галузей та час на інтегровані курси за вибором загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до загальної кількості годин, передбачених для кожної галузі.

4. Орієнтація на компетентісний підхід до змісту освіти, формування готовності школярів застосовувати набуті знання, уміння навички та способи діяльності у практичному житті.

У розділі «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів» зроблено спробу переорієнтувати навчальний процес з відтворення набутих знань і розв'язування завдань відтворюючого рівня на формування й висловлювання школярами власної думки щодо прочитаного, їх здатності виявляти ставлення до певних подій, фактів, персоналій, процесів, вміння оцінити наукове відкриття, порівнювати, робити узагальнення тощо (додаток 1).

Цей Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

Новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти складається із:

- загальної характеристики складових змісту освіти;
- Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів II-III ступеня згідно з додатком 1 (далі -Базовий навчальний план);
- державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів згідно з додатком 1.

Цей Державний стандарт розроблений на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 33, ст. 1378), із спрямуванням освітніх галузей на розвиток сформованих і формування нових предметних (галузевих) компетентностей.

Предметні (галузеві) компетентності стосуються змісту конкретної освітньої галузі чи предмета, і для їх опису використовуються такі **ключові поняття**: ***“знає і розуміє”, “уміє і застосовує”, “виявляє ставлення і оцінює” тощо.***

Новий Державний стандарт включає такі **освітні галузі**, як “Мови і літератури”, “Суспільствознавство”, “Мистецтво”, “Математика”, “Природознавство”, “Технології”, “Здоров’я і фізична культура”, зміст яких **послідовно взаємозв’язаний із змістом відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової загальної освіти.**

Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Він вимагає спеціальних зусиль, спрямованих на відбір й організацію діяльності учня, на активізацію і переведення його в позицію суб’єкта пізнання, праці та спілкування, що в свою чергу, передбачає вироблення умінь обирати мету, планувати свою роботу, організувати, виконувати, коригувати, контролювати її, аналізувати й оцінювати її результати. При розробці сценарію уроку доцільно окремо

планувати діяльність вчителя і діяльність учнів (можливо утворивши для цього дві колонки). Учитель, плануючи власну діяльність, має переосмислити способи та методи передачі інформації, наповнення учнів знаннями: «трансляцію», озвучення матеріалу підручника чи інших джерел на уроці потрібно замінити проектуванням власної організаційної, управлінської, консультаційної, заохочувальної діяльності. А при плануванні діяльності учнів важливим є детальне продумування, передусім, факторів впливу на мотиваційну сферу.

Орієнтація на досягнення компетентностей задає принципово іншу логіку організації загальної освіти, а саме логіку вирішення завдань і проблем, причому не тільки і не стільки індивідуального, скільки групового, парного, колективного характеру. Відповідно перед учителем, якщо він хоче в якості освітнього результату мати компетентність учнів, постає завдання не примушувати, а мотивувати їх до тієї чи іншої діяльності, формувати потребу у виконанні тих чи інших завдань, сприяти отриманню досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до знань і до процесу їх отримання.

Учителям слід звернути увагу ще на одну проблему. Адаптація освіти до потреб сучасного суспільства зумовлює пошук інноваційних методів отримання надійних оцінок навчальних досягнень. Учитель сьогодні повинен уміти конструювати нові педагогічні ситуації, нові завдання, спрямовані на використання узагальнених способів діяльності та створення учнями власних продуктів в освоєнні знань [2].

Отже, потрібно зауважити, що реалізація стандарту потребує змін у діяльності вчителя, виконання нових функцій у процесі професійно-педагогічної роботи в сучасній школі:

- функції сприяння навчанню учнів (створення умов для прояву самостійності, творчості, відповідальності учня в освітньому процесі та формування у нього мотивації безперервної освіти);
- функції проектування (проектування спільно з учнем індивідуального освітнього маршруту);
- управлінської функції (координації діяльності суб'єктів освітнього процесу).

Опанування цих та інших функцій, формування готовності вчителя до роботи в умовах запровадження нового Державного стандарту, підвищення їх професійної компетентності – ці та інші завдання стоять наразі перед учительською спільнотою та методичними службами.

Особливості сучасної ситуації впровадження **оновленого змісту початкової і базової загальної середньої освіти.**

Насамперед зазначимо, що у нових нормативних документах, порівняно з чинними, відбулися суттєві зміни організації навчально-виховного процесу. До найважливіших характеристик цих змін відносимо:

1) У програмах з кожного предмета оновлено й уточнено мету і завдання їх вивчення, які утворюють цінність і пріоритетність розвитку особистості дитини засобами відповідних компетентностей з урахуванням специфіки предмета.

2) Завдяки тому, що в останні роки з'явилася низка дидактичних праць з теорії навчання, відбулося упорядкування термінологічного поля компетентнісного підходу. Зокрема, в українській дидактиці вже є чіткі,

однозначні тлумачення базових понять компетентнісного підходу: *компетентність, ключова компетентність, предметна компетентність і компетенції*. Тому не слід до них щось додавати чи імпровізувати, треба ними грамотно користуватися, а творчість виявляти у розробленні засобів впровадження компетентнісного підходу.

3) Більш жорсткі і чіткі вимоги до усіх предметів зумовили зміни у розумінні поняття *якість освіти*.

Тепер у процесі моніторингу якості освіти для її визначення вживається велика низка понять: *об'єкти контролю, навчальні результати, навчальні досягнення, предметні компетентності і компетенції, критеріальна основа визначення рівнів, динаміка сформованості певних навчальних досягнень, державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів, тестова перевірка, портфоліо учнівських досягнень, державна підсумкова атестація, участь у міжнародних дослідженнях* тощо. Оцінювання якості освіти на всіх рівнях контролю як система ще не склалося. Але очевидно, що слід відмовлятися від тотального контролю, а натомість упорядкувати цей напрям, створювати в методичних службах відкритий банк перевірних матеріалів (добре, щоб електронний), яким може користуватися кожна школа для різних цілей перевірки і контролю. Оскільки компетентність є особистісним надбанням, треба створювати у навчанні такі умови, щоб зовнішній контроль та оцінювання з боку вчителя поступово доповнювався *систематичним і ефективним внутрішнім контролем та оцінюванням учнів* через самоконтроль і самооцінювання, взаємоконтроль і взаємооцінювання. За цих умов дитина починає себе усвідомлювати суб'єктом уміння, який теж відповідає за якість своєї праці [12, с.45].

4). Дидактико-методичний аспект впровадження компетентнісного підходу.

Компетентності і компетенції є особистісними досягненням учня, яке він виявляє у певній навчальній ситуації. Ці надбання ґрунтуються на знаннях, уміннях, навичках, досвіді, цінностях. Зв'язок між знаннєвим і компетентнісним підходами відображено у таблиці 1 [3].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика знаннєвого та компетентнісного підходів

Ознаки порівняння	Знаннєвий підхід	Компетентнісний підхід
Мета	Формування всебічно розвиненої гармонійної особистості	Формування діяльної компетентної особистості
Визначення змісту	Зміст навчання формується "ви мети"	Зміст навчання формується "від результат у"
Позиція вчителя	Передає, навчає, формує. Переважає відтворення знань, застосування за зразком	Інтеграція ціннісної, мотиваційної, діяльнісної, знаннєвої складових навчання; проекткування навчальних і життєвих ситуацій для формування предметних та ключових компетенцій
Основні результати	Цінності, вміння, навички, знання	Суб'єктність учіння, цінності, знання, вміння, навички, способи і досвід діяльності , ставлення

Як бачимо, у результатах впровадження компетентнісного підходу наголос поставлено на суб'єктності учіння і оволодінні учнів способами навчальної діяльності, особистому досвіді. Це означає, що компетентний учень той, хто уміє самостійно вчитися.

До складу загальнонавчальних умінь і навичок входять:

- *навчально-організаційні* (опанування школярами раціональних способів організації свого навчання);

- *загальноомовленнєві* (формування умінь висловлюватися, працювати з текстовою інформацією);

- *загальнопізнавальні* (уміння спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати, відтворювати, застосовувати, моделювати й перетворювати навчальний матеріал, прогнозувати);

- *контрольно-оцінні* (засвоєння учнями способів перевірки та самоперевірки, оцінювання здобутих результатів).

Згадані види загальнонавчальних умінь і навичок формуються безперервно протягом усього періоду навчання відповідно до можливостей програмового матеріалу з різних предметів та обов'язкового врахування попереднього рівня оволодіння ним. Пропонований зміст загальнонавчальних умінь і навичок та його розподіл по класах може уточнюватись вчителем залежно від умов і особливостей роботи з певним контингентом учнів. У кожному наступному класі розвиваються вміння і навички, формування яких відбулося в попередньому [20, 21].

Зміст кожного предмета вносить свою частку у цілі і результати початкової освіти. Ефективність цього впливу значно посилюється, якщо, окрім предметних, учитель цілеспрямовано на різних уроках розвиває у дітей ключові компетентності, кожна з яких важлива.

Саме взаємозв'язок між предметами, взаємне підсилювання результатів вивчення кожного предмета забезпечує найважливішу перевагу - системність і цілісність навчання, виховання і розвитку учнів, можливість для кожної дитини виразити себе з найкращого боку у різних видах діяльності.

Схема 1. Взаємозв'язок між категоріями компетентнісного підходу

Проаналізуємо, яким чином у змісті предметів закладено передумови для взаємозв'язку ключових і предметних компетентностей на прикладі *формування в учнів ключової компетентності уміння вчитися*.

Порівняно з чинними, у нових програмах з усіх предметів є значні позитивні зміни щодо конкретизації мети - як навчити учнів вчитися, охоплено усі структурні елементи цієї компетентності.

Найбільшою мірою, з нашого погляду, це відображено у програмі з української мови. В ній виокремлено діяльнісну лінію, в якій розробники програми чітко і повно визначили склад компонентів структури і змісту уміння вчитися, враховуючи специфіку предмета. Зокрема, для реалізації діяльнісної лінії передбачено формування умінь:

- *навчально-організаційних* (розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання, організувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі);

- *навчально-інформаційних* (самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідниковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язно, послідовно, доказово відповідати, вести діалог);

- *навчально-інтелектуальних і творчих* (аналізувати мовні явища, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання і способи діяльності в нові обставини, застосовувати аналогію);

- *контрольно-оцінних* (використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення).

На уроках української мови робота здійснюється у процесі реалізації інших змістових ліній шляхом настанов учителя, використання різних алгоритмів навчальної діяльності, пам'яток, зразків, інструкцій, застосування парних і групових форм роботи, інтерактивних методів і прийомів навчання тощо [15].

З предмета "Літературне читання" вимоги до формування в учнів уміння вчитися актуалізовано в різних змістових лініях. Так, у лінії "*Формування і розвиток навички читання*" підкреслено роль смислової складової читання, без якої не може бути розуміння прочитаного тексту. Ця якість, як відомо, стає провідною у роботі над тестами як інформативними, так і художніми. У новій змістовій лінії "*Досвід читацької діяльності*" об'єктом спеціальної уваги вчителя визначено такі рівні аналізу тексту: первинний, поглиблений, структурний. Вони спрямовані на формування в учнів умінь аналізувати, знаходити пізнавальну інформацію, визначати істотні ознаки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо. Значний потенціал для розвитку уміння вчитися, зокрема загальнонавчальних умінь, закладено у змістовій лінії "*Робота з дитячою книжкою; робота з інформацією*". Вперше стосовно початкової школи сказано про необхідність розвитку інформаційної культури молодших школярів, урахування індивідуального підходу у цій справі, необхідність освоєння ними різних джерел інформації, у тому числі Інтернет-

ресурсів дитячої бібліотеки (у 4 класі). Укладачі програми наголошують на тому, що, формуючи у дітей предметні і ключові компетентності, необхідно забезпечити *взаємодію мотиваційного, змістового, операційного, рефлексивного компонентів читацької діяльності учнів*, залучати їх до діалогічної взаємодії у роботі над текстом, самовираження у творчій діяльності. Наприклад, уміння, які стосуються суб'єктної позиції школяра у діалозі, пошуку, осмисленні та інтерпретації інформації (готової і прихованої), що є в тексті, розуміння її смислу, виличення основної думки прочитаного, виявлення свого ставлення у емоційно-оцінних судженнях, міркуваннях.

У програмі з російської мови для шкіл з українською мовою навчання провідною є *комунікативна компетентність*. Разом з цим, укладачі чітко зазначають, що процес навчання тісно пов'язаний з формуванням інших компетентностей. Передусім, із *умінням вчитися*, що передбачає здатність учнів виконувати навчально-пізнавальні дії: слухати і розуміти; зіставляти, висловлювати самостійні судження про предмети, явища, події; аргументувати свої висновки.

У програмі з російської мови подано орієнтири щодо цілеспрямованого розвитку *таких умінь вчитися*: визначати мету діяльності; планувати, складати алгоритм виконання дій; прогнозувати результати; диференціювати нові і відомі знання; аналізувати причину успіхів і невдач у своїй діяльності.

Як бачимо, вчителі зорієнтовані на те, щоб учні усвідомлено і послідовно брали активну участь в усіх етапах навчальної діяльності - від планування до рефлексії.

У програмі з математики чітко зазначено, що навчання цьому предмету має забезпечувати формування у молодших школярів ключових компетентностей, з-поміж яких основною є *уміння вчитися*. Відповідно до структури цього уміння з урахуванням специфіки засвоєння математичного змісту учні мають навчитися: сприймати та визначати мету навчальної діяльності; зосереджуватися на предметі діяльності; організовувати свою діяльність для досягнення суб'єктно чи суспільно значущого результату; добирати й застосовувати потрібні знання для розв'язування навчальної задачі; використовувати здобутий досвід у конкретній навчальній або життєвій ситуації; висловлювати ціннісні ставлення щодо результату і процесу власної діяльності; усвідомлювати, аналізувати, оцінювати, коригувати результати своєї діяльності.

Вивчення нового курсу "Сходинки до інформатики" має сприяти формуванню і розвитку у молодших школярів ключових компетентностей, серед яких слід виділити *ІКТ-компетентність* та *уміння вчитися*.

У результаті засвоєння предметного змісту навчального курсу "Сходинки до інформатики" в учнів формуються всі елементи *вміння вчитися*. Зокрема: розуміти мету навчальної діяльності, визначати завдання для її досягнення; добирати або знаходити потрібні знання, способи для розв'язування різних навчальних і життєвих задач (як типових, так і нестандартних, творчих); генерувати різні способи розв'язування задачі, проблеми; актуалізувати й відтворювати потрібні відомості, моделювати, комбінувати, доповнювати, перетворювати їх; аналізувати навчальні об'єкти, розрізняти їх суттєві та несуттєві ознаки, групувати і класифікувати об'єкти за певними ознаками; співпрацювати у різних групах для виконання комплексних завдань

(наприклад, участь у проектах, творчих роботах тощо), які потребують застосування різних компетентностей, готовності до продуктивної праці.

Метою вивчення предмета "Я у світі" є особистісний розвиток учнів, формування їхньої *соціальної, загальнокультурної і громадянської компетентностей*.

Це, зокрема, виявляється у:

- формуванні досвіду творчої діяльності учнів, розвитку загальнонавчальних (організаційних, загально-мовленнєвих, загальнопізнавальних, контрольних-оцінних) умінь;

- оволодінні узагальненими способами дій;

- моделюванні культурних і статево-рольових стандартів поведінки в різних ситуаціях;

- розвитку активного пізнавального ставлення до природного та соціального середовища;

- пізнанні школярами своїх можливостей. Основною метою предмета природознавства визначено формування природознавчої компетентності. Ключову компетентність "уміння вчитися" у програмі не вказано. Однак серед завдань предмета зазначено низку таких, які безпосередньо пов'язані із умінням вчитися. Зокрема, це формування в учнів:

- дослідницьких умінь і здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої і неживої природи;

- досвіду навчально-пізнавальної і практичної природоохоронної діяльності учнів;

- способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленнєвих дій та операцій шляхом аналізу, порівняння, узагальнення й класифікації природних об'єктів;

- вироблення умінь розкривати причинно-наслідкові зв'язки у природі;

- навичок самостійної роботи учнів з інформацією.

Таким чином, аналіз завдань і змісту навчальних програм з різних предметів переконує, що в них є достатньо передумов для цілеспрямованого взаємозв'язку навчання і розвитку учнів. Тому на уроках різного змісту обов'язково слід створювати навчальні ситуації, щоб поступово кожен учень, закінчуючи початкову школу -

- сам визначав мету діяльності або сприймав, розумів поставлену вчителем;

- відповідально ставився до навчання, докладав вольових зусиль для досягнення позитивного результату;

- організовував свою працю в індивідуальній та груповій роботі;

- відбирав або знаходив потрібні знання, способи дій для розв'язання учбової задачі;

- виконував інтелектуальні або практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях;

- володів уміннями й навичками самоконтролю та самооцінки;

- усвідомлював способи своєї діяльності і прагнув її вдосконалити.

Аналогічним чином слід знаходити взаємозв'язки у формуванні інших ключових компетентностей засобами різних навчальних предметів, бо *засвоєння всіх компетентностей передбачає: мотивацію, операційність, рефлексивність, особисте досягнення результату.*

Якщо узагальнено визначити найцінніший результат початкової і базової середньої школи в особистісному вимірі: це здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя, це учень, який вміє вчитися з різних джерел, відповідально ставитися до себе і життя інших людей, усвідомлює себе громадянином Української держави.

Для досягнення цього найважливішого результату, який має особисте і соціальне значення, потрібно модернізувати методику викладання кожного предмета на засадах суб'єктності навчання, створювати сучасне навчально-розвивальне середовище, комфортне для дитини.

І обов'язково слід домагатися, щоб державні вимоги до високої якості шкільної освіти були узгоджені з державними гарантіями щодо створення умов їх досягнення незалежно від того, де знаходиться школа і скільки в ній учнів [11].

Отже, враховуючи все вище зазначене, вважаємо за необхідне виділити такі відмінності між старим та новим Державним стандартом:

- згідно з чинним Держстандартом (затвердженим постановою КМУ від 14 січня 2004 р. № 24) співвідношення між інваріантною та варіативною складовими становить: 70:30%. Згідно з новим Держстандартом, створено умови для запровадження у старшій школі справді профільного навчання: навчальний час на вивчення обов'язкових для всіх предметів становить менше 50 відсотків, включно з освітньою галуззю здоров'я і фізична культура; на цикл профільних предметів відводиться одна третя навчального часу; створено можливості для забезпечення індивідуальних освітніх потреб учнів за рахунок додаткових годин на поглиблене вивчення окремих предметів, курси за вибором, факультативи, індивідуальні заняття (діти вивчатимуть ті предмети і курси, які їм потрібні, цікаві та до яких вони матимуть здібності).

- актуалізується поняття «діяльнісний підхід». Зокрема, у новому Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти читаємо: «Діяльнісний підхід – спрямованість НВП на розвиток умінь і навичок учня, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів,.... пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища» (стор. 4, 6) [6].

- якщо в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти 2004 року було подано лише перелік деяких компетентностей (формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентностей учнів), то в новому стандарті 2011 року дається більш ґрунтовний перелік і визначення основних понять компетентісно орієнтованого підходу, який визначається одним із основних підходів до навчання, разом із діяльнісним та особистісно-орієнтованим.

Державні освітні стандарти визначають не лише вимоги до якості підготовки учня, а й вимоги до кадрових умов реалізації освітніх програм. На порядок денний серед основних завдань вийшли підготовка та становлення сучасного педагога, наділеного такими професійними компетентностями, що забезпечують високий рівень та результативність педагогічної діяльності.

Особливі вимоги у світовій педагогіці приділяються післядипломній освіті, яка вважається найбільш гнучкою складовою процесу фахового зростання людини. Система післядипломної освіти, порівняно з базовою професійною, має певні переваги, а саме: вона є менш інерційною і здатна

реагувати на швидкі соціально-економічні зміни; має безпосередній двосторонній зв'язок з практикою. Також слід враховувати, що заклади післядипломної освіти навчають дорослих людей, які вже мають відповідну вищу освіту, досвід практичної діяльності за фахом.

У наукових дослідженнях В.В.Олійника, А.М.Зубка, Н.І.Клокар, В.І.Маслова, В.І. Пуцова, М.І.Романенка, Т.М.Сорочан, та інших розглядаються різні шляхи модернізації системи післядипломної педагогічної освіти, що дозволило останнім часом значно розвинути вітчизняну андрагогіку.

Сутність змін пов'язана з необхідністю впровадження компетентісно спрямованої освіти. Реалізувати завдання, виголошені у стандартах, можна за умови, якщо навчально-виховний процес в школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін». Над впровадженням компетентісного підходу педагоги нашого міста працюють не перший рік і мають певні напрацювання. Задачі методичної служби – поширювати в закладі позитивні приклади, організувати практичне застосування тих знань, якими володіють учителі.

Досягнення вагомих результатів з впровадження нового ДС можливе за умов системного підходу, тобто єдності організаційно-інформаційної, науково-методичної, навчальної складових освітнього середовища в закладі та координації спільних дій. Складання плану роботи за такими напрямками допоможе забезпечити реалізацію заданої мети.

Тема 3.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Серед основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності та підвищення відповідальності сім'ї за освіту і виховання дітей.

На цьому акцентується увага Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, затверджених у новій редакції наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України "Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України" від 31.10.2011 року №1243, методичних рекомендацій з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014-2015 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014р. № 1/9 – 376), інших нормативних документів.

Інформаційне та нормативно-методичне забезпечення впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти в

загальноосвітніх навчальних закладах ґрунтується на таких нормативних документах: положенні Національної доктрини розвитку освіти України, Закону України «Про загальну середню освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» та інших.

Поступове впровадження нових Державних стандартів слід розглядати як важливий компонент змістової основи змін із питань вирішення проблеми якісного науково-методичного та психологічного супроводу роботи з педагогічними кадрами, удосконалення діяльності з урахуванням особливостей кожного закладу [20, с.2].

Стратегічні завдання управління школою в умовах реалізації державних стандартів загальної середньої освіти

Моделювання різних компонентів освітнього середовища

Загальна мета: формування необхідних умов та механізмів для модернізації освітнього середовища закладу освіти у напрямку забезпечення доступності та поширення якості освіти.

Організаційні завдання

Розробка принципів стратегії взаємодії з закладами дошкільної освіти з наступним запровадженням у практику роботи ЗНЗ.

Розробка принципів стратегії початкової освіти з наступним запровадженням у практику роботи основної школи.

Розробка принципів стратегії основної освіти в практику роботи старшої школи.

Відпрацювання змістової складової математичної, природничої, гуманітарної освіти допрофільних та профільних класів.

Розробка системи психолого-педагогічного визначення нахилів, здібностей та інтересів учнів.

Науково-методичне завдання: посилення методичної та дидактичної підготовки вчителів щодо реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу.

Завдання щодо кадрового забезпечення

Підготовка кадрів для викладання нових предметів.

Організація роботи в межах закладу освіти постійно діючого семінару «Новий стандарт – нова якість освіти».

Посилення методичної роботи з учителями з відстеженням результатів засвоєння Державного стандарту освіти базового та профільного рівня.

Завдання щодо матеріально-технічного забезпечення (за умов фінансування): забезпечення виконання заходів щодо реалізації програми інформатизації навчально-виховного процесу та модернізації навчально-лабораторного обладнання.

Інноваційна складова для закладу освіти

Створення наскрізного робочого навчального плану, що охоплює базовий компонент (інваріантний), варіативний компонент та можливості блоку додаткової освіти для єдиного освітнього простору в межах різних освітніх траєкторій, з урахуванням можливостей освітнього округу

Створення (або добір) спецкурсів, гурткових програм, що поширюють освітні можливості школи.

Модернізація системи управління

Загальна мета: перегляд і коригування стратегій і планів у зв'язку з запровадженням оновлених стандартів; приведення системи управління школою, навчально-виховними та інноваційними процесами у відповідність до заявленої діяльності.

Організаційні завдання

Удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління закладом освіти: навчально-виховного, інноваційного та забезпечувального процесів.

Розвиток культури проектної діяльності.

Створення цільової структури управління програмою розвитку закладу освіти.

Науково-методичне завдання: вивчення та запровадження у практику роботи школи перспективного досвіду управління закладом освіти на підставі командного менеджменту з використанням сучасних ІКТ.

Методичні рекомендації щодо науково-методичного забезпечення впровадження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти керівникам загальноосвітніх навчальних закладів:

Методичні рекомендації щодо науково-методичного забезпечення впровадження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти керівникам загальноосвітніх навчальних закладів:

1. З метою якісного впровадження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти спрямувати свою діяльність на вирішення завдань:

- інформування вчителів про нові нормативні, інструктивно-методичні документи щодо запровадження Державного стандарту.

- забезпечення системного підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань вивчення профільних предметів, викладання курсів за вибором, факультативів, спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах;

- запровадження технологій, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу;

- активізація експериментальної діяльності у навчальних закладах;

- спрямування діяльності на підвищення якості уроку як основної форми навчально-виховного процесу, формування в учнів внутрішньої мотивації до навчання, реалізацію принципів справедливого оцінювання навчальних досягнень учнів.

2. Розробити орієнтовний перспективний план заходів переходу основної школи на роботу за новим Державним стандартом.

3. При розподілі предметів, що входять до варіативної складової, слід урахувати індивідуальні освітні потреби учнів, особливості регіону, рівень навчально-методичного та кадрового забезпечення навчального закладу.

4. З метою підвищення якості викладання навчальних предметів художньо-естетичного циклу в початковій школі, під час комплектації педагогічних працівників рекомендовано передбачити годинне навантаження з

музики, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» насамперед учителів, які мають спеціальну освіту за дипломом (учитель музики, учитель образотворчого мистецтва).

5. Спланувати систему відкритих уроків, з метою відстежування динаміки форм і методів навчання учнів 4-5 класів, 6-7 класів, 8-9 класів.

6. Розміщати постійно інформацію щодо впровадження Державного стандарту на інтернет-сторінці школи.

7. З метою забезпечення успішної адаптації до навчання учнів 5-х класів:

8. Провести психолого-педагогічне діагностування психологічної готовності учнів до навчання в п'ятих класах.

9. Провести анкетування та тестування з учнями щодо визначення рівня адаптації учнів до навчання у п'ятих класах.

10. Проводити батьківські збори, залучати батьків до участі в інтернет-зборах щодо обговорення особливостей адаптаційного періоду учнів учнями 5-х класів (2013-2014 н. р.); 5-6-х класів (2014-2015 н. р.)

11. Підготувати поради батькам, учням щодо переходу до впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

12. Провести психолого-педагогічні семінари з метою аналізу результатів адаптаційного періоду учнів п'ятих класів та визначення психолого-педагогічних завдань їх розвитку.

13. Забезпечувати школу фаховими виданнями.

14. Спланувати засідання педагогічних рад з метою підбиття підсумків впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

15. Активізувати роботу з розвитку інтелектуальної обдарованості учнів.

16. Забезпечити вчителів 5-9 класів шкіл району електронними версіями нових навчальних програм.

17. Укомплектувати навчальні заклади фаховими періодичними виданнями, навчально-методичною літературою відповідно до нових навчальних програм базової загальної освіти.

Наступним кроком вважаємо за потрібне сформулювати перелік основних нормативно-правових документів та методичного забезпечення впровадження нового Державного стандарту, який складає:

- *Державний стандарт початкової загальної освіти.*

Постанова КМУ від 20.04.2011 р. № 462 "Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти"

- Постанова КМУ від 05.10.2009 р. № 1121 "Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу"

- Наказ МОН від 10.06.2011 р. №572 "Про типові навчальні плани початкової школи."

- Наказ МОН від 12.09.2011 р. №1050 "Про навчальні програми для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів".

- Наказ МОН від 30.08.2011 р. №996 "Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану" (додатки 1-12).

- Наказ МОН від 25.05.2012 р. № 627 "Стосовно вивчення стану готовності навчальних закладів до впровадження нових стандартів початкової освіти"

- Наказ МОН від 23.11.2010 №1111 "Про впровадження програми розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт"
- Лист МОН від 19.08.2011 №1/9-634-д "Інструктивно-методичні рекомендації "Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку"
- Лист МОН від 30.01.2012 р. №1/9-66 "Рекомендації щодо проведення Всеукраїнської акції "Дай руку першокласнику"
- Лист МОН від 01.06.2012 р. №1/9-426 "Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін"
- Лист МОНУ від 11.09.2007 №1/9-532 "Вимоги щодо ведення класного журналу в 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів"
- Лист МОН від 07.02.2012 р. №1/9-88 "Про невідкладні завдання на найближчий час (Лист 2, "Скоро 1 вересня")"
- Лист ХОІППО від 03.02.2012 р. № 92 "Методичні поради керівнику школи з орієнтацією на нові освітні результати"

Нормативно-правове та методичне забезпечення впровадження нового Державного стандарту в 5-х класах:

- *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти*
- Постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2011р. №1392 "Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти".
- Наказ МОН України від 03.04.2012р. №409 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня" (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 17.05.2013 №551).
- Наказ МОН України від 06.06.2012р. №664 "Про затвердження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня".

Зміст програм для 5-9 класів.

- Наказ МОН України від 27 лютого 2013 року №218 "Про вивчення стану готовності загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти"
- Лист МОН України від 24.05.2013 року №1/-368 "Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі"
- Лист МОН України від 15.07.2013 №1/9-493 "Про орієнтовний перелік навчально-методичного забезпечення базових дисциплін у 2-х та 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів"
- Лист Міністерства від 17.07.2013 № 1/9-498 "Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку"
- Лист Міністерства № 1/9-497 від 17.07.2013 "Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів"
- Лист Міністерства № 1/9-480 від 08.07.2013 "Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році"

- Лист Міністерства № 1/9-592 від 30.08.2013. Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання російської мови та інших мов національних меншин для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, де навчаються рідною мовою або вивчають її.
- Методичні рекомендації щодо викладання другої іноземної мови
- Викладання інформатики в 5 класах (презентації від авторів підручників)

Рекомендації для вчителів 5-х класів

Освітня галузь "Суспільствознавство" :

- Вивчення курсу «Вступ до історії» в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладах України у 2013-2014 н. р.
- Матеріали до вивчення курсу "Вступ до історії".
- Методичні рекомендації: "Як правильно організувати урок, підтримати дисципліну та працездатність учнів 5 класу".

Освітня галузь "Мистецтво" :

Методичні рекомендації щодо вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу у 2013-2014 н.р.

Освітня галузь "Математика":

- Про запровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та нових програм
- Методичні рекомендації щодо навчально-методичного забезпечення викладання математики у 5-11 класах в 2013-2014 н.р.
- Методичні рекомендації щодо програмного забезпечення викладання математики, курсів за вибором, факультативів в 2013-2014 н.р.
- Методичні рекомендації щодо формування робочих навчальних планів основної та старшої школи на 2013-2014 н.р.

Освітня галузь "Природознавство"

- Методичний poradnik.
- Наступність при викладанні природознавства (додаток до методичного poradnika).
- Рекомендації щодо особливостей викладання природознавства у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Освітня галузь "Технології" :

- Методичні рекомендації щодо вивчення інформатики у 2013-2014 н.р. відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.
- Програма Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти з інформатики для 5-9 класів.
- Реалізація нових державних Стандартів освіти засобами НМК Інформатика 5 клас.
- Особливості впровадження програми "Трудове навчання" 5 клас відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Освітня галузь "Здоров'я і фізична культура" :

- Рекомендації щодо особливостей викладання фізичної культури у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

- Рекомендації щодо особливостей викладання основ здоров'я у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

- Календарне планування з основ здоров'я

Шляхи впровадження нових державних стандартів

- ✓ Колегії, методичні ради
- ✓ Засідання секцій класних керівників
- ✓ Наради керівників закладів
- ✓ Майстер-класи, дні майстерності
- ✓ Майстер-класи, дні майстерності
- ✓ Робота творчих груп

Тема 4.

РОЗРОБКА МОДЕЛІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ НА НОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Лише творчий вчитель
може бути джерелом
успіху своїх вихованців*
В.Сухомлинський

Людство вступило в XXI століття з надіями на краще майбутнє, яке характеризується тріумфом гуманістичних і демократичних ідеалів, оптимізованим і гармонійним розвитком економіки, реалізацією раніше накопичених духовних і соціальних очікувань [4, с.80].

Найбільш відповідальною в цих умовах є роль освіти, адже саме освіта має безпосередній та найбільший вплив на особистість і суспільство. В зв'язку з цим набувають актуальності процеси реформування системи освіти, спрямовані на консолідацію зусилля всесвітньої наукової та освітянської громадськості для суттєвого підвищення конкурентоспроможності освіти і науки у світовому вимірі.

У цих умовах від педагога як носія загальнолюдських цінностей, вихователя нових творчих якостей вимагається високий рівень професійної компетентності й загальної культури, ціннісного самовизначення, здатності здійснювати свою діяльність відповідно до принципів демократизму й гуманізму у дусі толерантності й самооцінки кожної індивідуальності. На цьому акцентують увагу закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Маніфест гуманної педагогіки, державні цільові програми: розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року; підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року; «Сто відсотків» (2011-2015 рр.).

Сучасному вчителю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя. А це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей. Ця проблема зафіксована в державній національній програмі «Освіта», де наголошується, що один із головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності «підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня». У Концепції загальної середньої освіти вказано на необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне та професійне зростання, уміє розв'язати нові педагогічні завдання.

Сучасні темпи зростання обсягів наукової інформації потребують від сучасного учителя умінь навчатися протягом усього життя. Початок інформаційної цивілізації висуває оновлення системи цінностей. Не кількість накопичених матеріальних благ буде визначати статус людини і суспільства, а рівень культури, освіти і розумно достатнього господарювання, що забезпечує заощадження невідновлюваних і відтворення найважливіших поновлюваних ресурсів. Надзвичайно важливу роль відіграє учитель у формуванні демократичної культури особистості. Зміна поглядів щодо характеру освіти від «освіта на все життя» до «освіти протягом усього життя» [19, с.4].

Здійснення навчально-виховного процесу в збагаченому освітньому середовищі вимагає від педагога готовності до інноваційної діяльності, а саме: знання новаторських методик роботи і досвід їх впровадження, налаштованості на експериментальну діяльність; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій.

У час розбудови української національної школи проблема формування активної творчої особистості є досить актуальною. Центральною фігурою навчально-виховного процесу є вчитель.

Бути компетентним - означає:

- уміти мобілізувати в певній ситуації знання та досвід;
- мати систему компетенцій;
- інтегрувати й розв'язувати різні навчально-виховні та педагогічні завдання [12, с.45].

Педагогічна компетентність учителя - це сукупність особистісних рис, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, її результатів, самопізнання та саморозвиток, здатність учителя до професійного та особистісного зростання, а також розвитку кожного учня, до самоосвіти, самостійного розв'язання пізнавальних проблем [8, с.64].

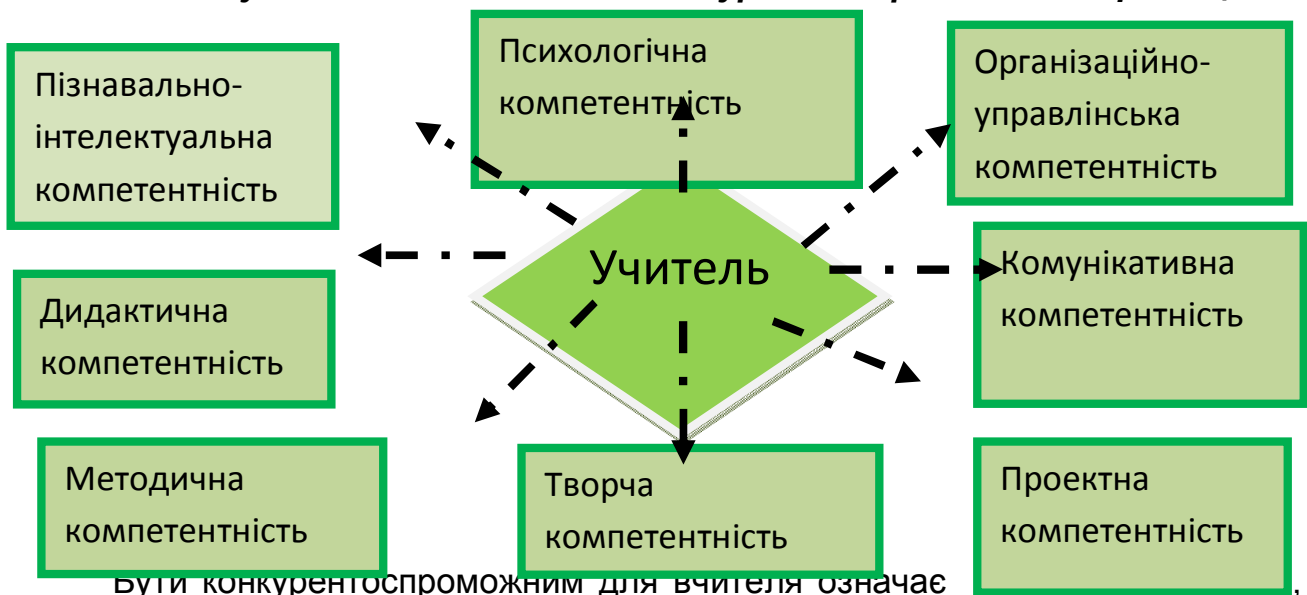
Конкурентоспроможний вчитель - це компетентний вчитель у інноваційному навчальному закладі.

Основні завдання інноваційного навчального закладу по формуванню конкурентоспроможного вчителя:

- ✓ підвищення рівня науково-теоретичної, методичної та психолого-педагогічної підготовки вчителів;
- ✓ модернізація освітнього процесу через використання інформаційно-комунікаційних, особистісно зорієнтованих технологій.
- ✓ допомога вчителям у розвитку, удосконаленні та підвищенні їхньої професійно-педагогічної компетентності;

- ✓ активізація творчого потенціалу;
- ✓ формування здатності до швидкої адаптації в мінливих умовах.

Модель сучасного вчителя як конкурентоспроможного фахівця

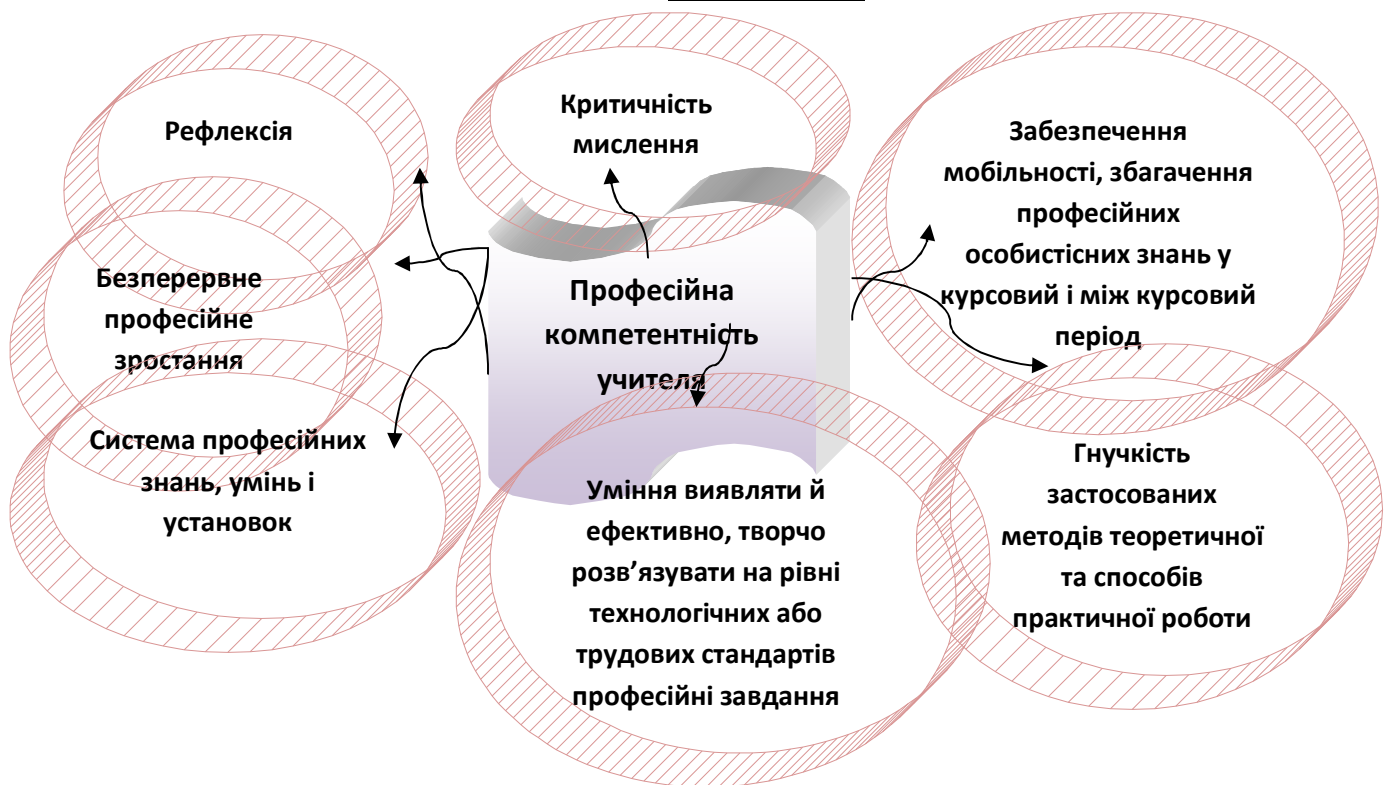
Бути конкурентоспроможним для вчителя означає тобто це є показник професійної діяльності вчителя.

Визначені перспективні завдання може реалізувати обізнаний, творчий фахівець, а отже - компетентний.

Конкурентоспроможність учителя на ринку праці визначається обсягом компетенцій у сфері професійної діяльності, залежить від рівня кваліфікації, педагогічного досвіду, майстерності, професійно значущих рис особистості.

Професійно-кваліфікаційні та особистісні вимоги до вчителя на засадах компетентнісного підходу передбачають розвиток інформаційної, діяльнісної, креативної та розвивальної функцій.

Професійна компетентність сучасного учителя

Конкурентоспроможний вчитель – це вчитель, який набув:

- Комунікативні навички
- Навичок ефективного планування і організації власної діяльності
- Особистий вплив
- Об'єктивність
- Мовленнєві навички і навички письмової комунікації
- Навички знання стресу і високої працездатності при наявності стресу

Отже, модель конкурентоспроможного вчителя визначається багатьма параметрами. Що нам слід зробити, щоб всі ці складові стали реальністю в інноваційному розвитку сучасного навчального закладу?

*Поглянути на себе, як на особистість. На своє **Я** критично*

*Кожен вчитель повинен оцінити **Я** реальне, порівняти його з **Я** ідеальним, моделлю конкурентоспроможного вчителя, виділити **Я** актуальне на даному етапі і слідувати йому*

Педагог-майстер володіє такими рисами:

- знання предмета;
- прагнення до самоосвіти;
- любов до дітей;
- розумна вимогливість;
- почуття міри;
- педагогічний такт;
- особистий приклад;
 - уміння контролювати свою діяльність і поведінку;
- спостережливість;
- винахідливість;
 - уміння користуватися голосом, дикцією, мімікою, тоном, жестом;
- педагогічна прозорливість.

Підвищення педагогічної майстерності - неперервний гнучкий процес, що потребує наполегливої роботи, здібностей, самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення й рефлексії.

Умови підвищення педагогічної майстерності:

1. Наполеглива й старанна педагогічна робота вчителя, старанне планування кожного уроку.
2. Самоосвіта. Василь Сухомлинський писав: *«Учителю потрібен вільний час, щоб обміркувати нові досягнення науки, поповнювати свої знання, узагальнювати набутий досвід, і, звичайно ж, читання».*
3. Самовиховання. *«Пізнай себе - і ти пізнаєш увесь світ»* (давня мудрість).
4. Самовдосконалення. Його девіз: *«Сьогодні краще, ніж учора, а завтра краще, ніж сьогодні».*

Самоосвіта сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає в осмисленні педагогічного досвіду і власної самостійної праці, є засобом самопізнання і самовдосконалення, шляхом педагогічного розвитку.

З одним із сучасних методів професійного самовдосконалення є метод "портфоліо".

Педагогічне портфоліо формується як комплект матеріалів, що презентує професійну зрілість вчителя, рівень творчого самовираження у професійній діяльності, професіоналізації особистості вчителя: процес професійного розвитку та професійного становлення фахівця, генезису особистості у просторі та часі професійної діяльності.

Сьогодні для колективу вчителів важливим завданням постає перебудова шкільного середовища з моделі предметних знань на модель розвитку здібностей і завоювання особистісного освітнього та життєвого простору.

Виходячи з нових реалій і потреб суспільства, ми розуміємо та відчуваємо на практиці: особливістю сучасності стає те, що людина для самореалізації в суспільстві має набути вміння самостійно, усвідомлено робити вибір, активно діяти та природно сприймати зміни, вміти структурувати свій життєвий простір і вчитися протягом життя.

Вже давно зрозуміло, що процес в якому поєднується накопичення знань і саме пізнання, творить людину, яка вміє діяти, співчувати, розуміти свою

причетність до того що відбувається навколо неї, розуміти інших, бути толерантною, відповідальною, знаходити компроміс.

Для кожного наставника важливі характер, моральність переконання. Вчитель впливає на особистісне зростання учня передусім своїм авторитетом. Високий рівень педагогічної майстерності, яка передбачає знання предмета, знання педагогіки та психології сприяє високому результату навчально-виховного процесу, - впевнена педагог з великим педстажем.

Однією з пріоритетних напрямків інформатизації загальної середньої освіти є створення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Застосування ІКТ у процесі викладання та навчання відкриває унікальні можливості і перспективи. Комп'ютерна грамотність педагогічних працівників є необхідною умовою її здійснення [17].

Методична робота повинна бути направлена на надання дієвої допомоги кожному вчителю на шляху удосконалення фахової майстерності. Сьогодні, говорячи про компетентного учителя, не можна не звертати уваги на його вміння працювати з комп'ютером та використовувати його у навчально-виховному процесі. Аналіз стану використання ІКТ на уроках показав, що використання ІКТ не носить постійного характеру.

Важливу роль у результативності навчально-виховного процесу та виявленні професіоналізму, компетентності вчителя відіграє атестація педагогічних працівників. Атестація – це ще одна сходинка до майстерності. Вона стає перевіркою його особистісного зростання, можливістю поділитися з колегами своїми здібностями, іспитом на компетентність.

Підбиваючи підсумки, хочу сказати, що школа має вчити жити, а для цього в ній повинен панувати особливий мікроклімат, у якому дитині було б комфортно, добре, затишно.

Тема 5.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТНА СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОГО НАПРЯМКУ

Модель науково-методичного супроводу діяльності вчителя в умовах роботи за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти

Сьогодні держава покладає великі сподівання на тих, хто працює з дітьми, заклавши фундамент свого майбутнього, - навчити, виховати, всебічно розвинути, сформувати особистість, людину-творця, господаря своєї долі, громадянина-патріота. Серед актуальних завдань, затверджених Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, – формування у випускників шкіл мотивів для подальшого навчання, безперервної освіти протягом життя; прагнення до ефективної трудової діяльності, побудови кар'єри; здатності до соціальної адаптації в суспільстві, прояву активної життєвої позиції; налаштування на пошук сенсу життя через самоусвідомлення та самореалізацію, і, що на сьогодні є головним, – на успішність молодої людини в глобалізованому суспільстві. Зазначене обумовлює необхідність

суттєвих змін у змісті шкільної освіти, формах і методах навчання і виховання [23].

Разом Державні освітні стандарти визначають не лише вимоги до якості підготовки учня, а й вимоги до кадрових умов реалізації освітніх програм. На порядок денний серед основних завдань вийшли підготовка та становлення сучасного педагога, наділеного такими професійними компетентностями, що забезпечують високий рівень та результативність педагогічної діяльності.

Особливі вимоги у світовій педагогіці приділяються післядипломній освіті, яка вважається найбільш гнучкою складовою процесу фахового зростання людини. Система післядипломної освіти, порівняно з базовою професійною, має певні переваги, а саме: вона є менш інерційною і здатна реагувати на швидкі соціально-економічні зміни; має безпосередній двосторонній зв'язок з практикою. Також слід враховувати, що заклади післядипломної освіти навчають дорослих людей, які вже мають відповідну вищу освіту, досвід практичної діяльності за фахом.

Виходячи з цього, визначено декілька напрямів модернізації післядипломної освіти. Основний напрямок пов'язаний зі створенням засобами післядипломної освіти такого соціально-освітнього простору, в якому зможе професійно вдосконалюватися кожна людина сучасного інформаційного суспільства. Практична реалізація цього напрямку полягає у впровадженні дистанційних форм навчання та інформатизації післядипломної освіти. Другий напрямок впливає з потреби неперервності освіти протягом життя людини. Адже дослідження та пошук у формуванні компетентного педагога з урахуванням надбань сучасної науки андрагогіки привели до актуалізації ідеї неперервності післядипломної педагогічної освіти. Тому все більше набувають актуальності пролонгована в часу кредитно-модульна форма навчання та самоосвітня діяльність педагогів. Необхідно вводити оцінювання успішності навчання педагогів у системі післядипломної освіти, що піднесе не тільки значення навчання, а й стимулюватиме педагога на оновлення та підвищення рівня своїх знань.

Мета: створення моделі науково-методичного супроводу неперервної освіти сучасного вчителя як суб'єкта інноваційних процесів, спрямованих на підвищення якості навчання та виховання школярів

Статистичні-дані: Яким же є вчитель сучасної школи з точки зору суворої статистики? Це жінка, віком близька сорока років, учитель початкових класів з вищою філологічною освітою сільської школи, I кваліфікаційної категорії, стаж роботи більше 20 років. Творчу педагогічну діяльність виявляє переважно через участь у міському та шкільному методичному об'єднанні, виступаючи з доповідями з досвіду роботи. Її задовольняє існуюча система підвищення кваліфікації тим, що дає можливість оволодіти новими технологіями, розвивати власних творчі здібності, усвідомити власний педагогічний досвід. Інтереси учнів, творча атмосфера навчального закладу, можливість підвищення кваліфікаційного розряду стимулюють учителя до підвищення кваліфікації, головний зміст якої середньостатистичний вчитель вбачає в ознайомленні з освітніми технологіями, можливості краще розумітися в проблемах модернізації освіти, розширити власне світобачення. На його думку, поштовхом до перегляду звичних способів діяльності, в першу чергу,

впливає цікавий досвід колег-майстрів, поява серед учнів дітей, в роботі з якими перевірені методи роботи не діють, знайомство з психологічною та методичною літературою, участь у роботі творчих методичних об'єднань, участь у дослідницько-експериментальній роботі, відчуття незадоволення від «ходіння протоптаною стежкою». Володіє елементами багатьох інноваційних технологій, кілька використовує у практиці постійно та має уявлення про більшість.

Позитивні тенденції: Закладена мотиваційна готовність педагога до творчої діяльності в нових умовах, до професійного саморозвитку

Проблемна зона:

- Змістовна невідповідність учителя до роботи в умовах впровадження нового Державного стандарту
- Невпевнене володіння сучасними педагогічними концепціями та технологіями

Завдання:

1. Проаналізувати та узагальнити стан післядипломної підготовки учителів школи, визначити перспективи розвитку
2. Змоделювати систему науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації педагогів.
3. Забезпечити мотивацію фахівців до самостійного вибору змісту, форм, моделей навчання

Гасла:

- ініціювання новаторства,
- актуалізації передових ідей та впровадження досвіду новаторів,
- системна організація науково-дослідної роботи,
- перехід від навчання педагогічним методикам до навчання педагогічним технологіям,

Об'єкт: система підвищення кваліфікації педагогів у контексті вимог Державного стандарту загальної середньої освіти

Предмет дослідження: модель науково-методичного супроводу в системі неперервної педагогічної освіти сучасного вчителя

Індикатори якості моделі науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації педагогів

- готовність педагогічних кадрів до інноваційних змін, здатність відповідати викликам часу;
- налаштованість фахівців на саморозвиток і навчання впродовж життя;
- здатність педагогів прогнозувати результати своєї діяльності, моделювати навчально-виховний процес на основі досягнень сучасної педагогічної науки і практики;
- спрямованість моделі науково-методичного супроводу на ефективне використання нових технологій навчання.

Очікувані результати: виконання мети і завдань забезпечить підвищення професіоналізму, конкурентоздатності, творчої активності педагогічних працівників школи в контексті вимог Державного стандарту загальної середньої освіти.

Ресурси: людські: учителі; матеріально-технологічні: ресурси Інтернет, сайт відділу освіти, методична література, інструментарій соціологічних досліджень.

Ключові поняття:

науково-методичний супровід - провідна технологія професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти;

професійний розвиток – набуття кількісних та якісних показників професіоналізму: професійної педагогічної культури, професійної самосвідомості, удосконалення певних компетенцій і компетентностей

компетентність – сукупність знань, умінь, мотивацій, досвід успішно здійснення діяльності

зміст освіти – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння і набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості

державний стандарт базової загальної середньої освіти –звід норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів та випускників шкіл на рівні початкової, базової та повної загальної середньої освіти, а також гарантії держави щодо її здобуття

Етапи та зміст заходів

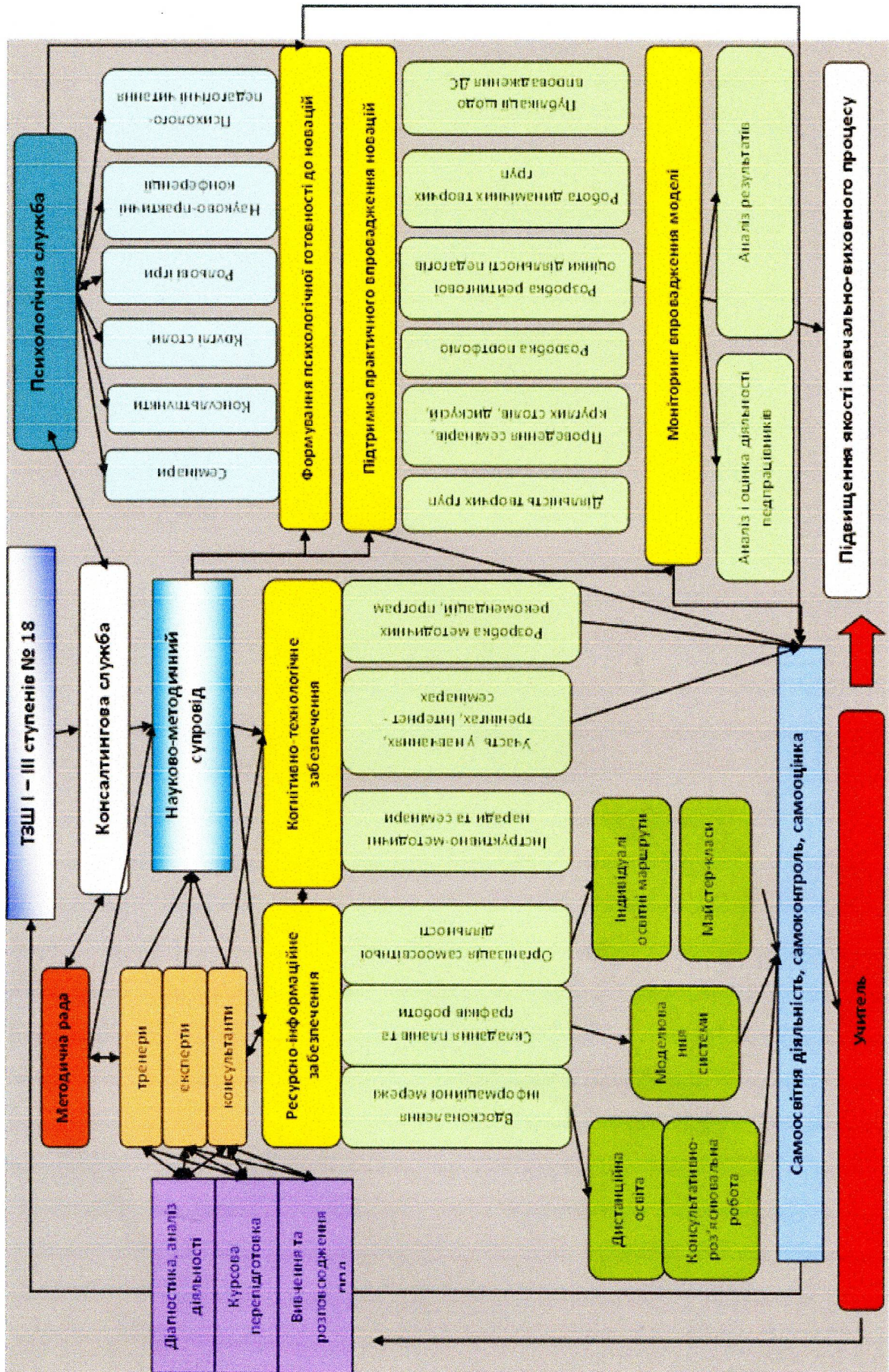
№	Етап	Зміст заходів	Форми і методи	Виконавець	Результат
I	Підготовчо-діяльнісний	<p>1. Персоніфікований облік педагогічних кадрів та діагностика їх освітніх та професійних потреб.</p> <p>2. Підбір та опрацювання літератури з питань реформування освіти</p>	<p>- Опитування</p> <p>- Опрацювання наукової, методичної та навчальної літератури</p>	<p>Консалтингова служба</p> <p>психологічна служба,</p> <p>адміністрація</p>	<p>База даних</p> <p>База даних готовності педагогічних кадрів до інноваційної діяльності в умовах впровадження нового ДС.</p> <p>Визначення стратегічних перспектив науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації вчителів</p>
II	Створення ресурсно-інформаційного забезпечення	<p>1. Вдосконалення інформаційної мережі</p> <p>2. Складання плану роботи ШПНМК</p>	<p>- Створення сторінки «Державний стандарт» на сайті школи для педагогічних працівників, батьків та громадськості.</p> <p>- Організація консультативно-роз'яснювальної роботи серед педагогів та батьків</p>	<p>Вчитель інформатики</p> <p>Психологічна служба</p>	<p>Дистанційна освіта для педагогів, учнів, громадськості</p> <p>Методичні інформаційні листи</p> <p>Тематичні списки літератури з питань реформування освіти</p> <p>Консультаційний пункт щодо впровадження нового ДС</p>
					<p>Модель системи методичної роботи</p> <p>Плани робіт творчих груп,</p> <p>Графіки курсів підвищення кваліфікації, масових методичних заходів, семінарів, майстер-класів.</p>

III	Пресвітні цкво- консультації	<p>3. Організація самоосвітньої діяльності педагогів</p> <p>4. Підготовка тренерів, консультантів, експертів з числа вчителів вищої категорії, керівників шкільних методичних об'єднань, вчителів методистів</p> <p>5. Підготовка працівників психологічної служби до роботи з учасниками навчально-виховного процесу, в умовах впровадження ДС</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Планування процесу самоосвіти - Організація науково-дослідницької роботи над реалізацією індивідуальної науково-методичної проблеми; Організація та проведення майстер-класів. - Інформаційно-методичний семінар - Робота технопарку - Курси корпоративного навчання - інформаційно-методичний семінар - ПДС - семінар-практикум практичних психологів з питань організації психологічного супроводу впровадження ДС 	<p>Психологічна служба</p> <p>Психологічна служба</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Індивідуальні плани самоосвітньої діяльності - Карти індивідуального освітнього маршруту <p>Банк педагогів-новаторів, готових до впровадження ДС</p> <p>План роботи психологічної служби щодо надання психологічної підтримки вчителям в умовах впровадження ДС</p> <ul style="list-style-type: none"> - Опис досвіду роботи - Публікації з досвіду роботи
-----	------------------------------------	---	---	---	---

	<p>- рольова гра для педагогів «Педагогічні компетентності та стереотипи: погляд із середини».</p> <p>- Психолого-педагогічні читання</p> <p>- Інструктивно-методичні наради і семінари</p> <p>- Участь у навчаннях, тренінгах, Інтернет-семінарах</p> <p>- Розробка та викладання спецкурсів щодо впровадження ДС</p> <p>- Організація та проведення семінарів, навчальних тренінгів, методичних нарад із проблем впровадження ДС</p> <p>- Розробка методичних рекомендацій</p> <p>- Розробка програм</p>		<p>керівники шкільних методичних об'єднань, учителі вищої категорії, як тренери, консультанти, викладачі, вчителі-методисти, як експерти керівники навчальних закладів та їх заступники як тренери, консультанти, експерти</p>	<p>Методичні рекомендації щодо викладання окремих предметів в умовах впровадження ДС</p> <p>Проекти робочих навчальних програм з окремих предметів в умовах впровадження ДС</p> <p>Опис досвіду роботи впровадження ДС</p> <p>Публікації з досвіду роботи</p>
--	--	--	--	---

IV	Підтримка практичного впровадження	практичне впровадження моделі науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації вчителів	<ul style="list-style-type: none"> - діяльність творчих груп, педагогічних майстерень, шкіл передового педагогічного досвіду - робота динамічних творчих груп - проведення семінарів, круглих столів, - розробка портфоліо досвіду - розробка рейтингової оцінки діяльності педагогів - школа мережевої взаємодії - публікації щодо впровадження ДС 	Консалтингова служба психологічна служба, тренери, консультанти, експерти педагоги творчі групи	комплект електронних уроків, посібників тощо; паKET тестового матеріалу в електронному вигляді; паKET поурочного планування з теми комплект дидактичного матеріалу з предмета: самоосвітні, практичні, контрольні роботи; комплект роздаткового матеріалу з предмета; Термінологічний словник з предметної теми, розділу; паKETи олімпіадного матеріалу для учнів; особистий сайт педагога; база даних питань і задач з предмета; « Інноваційне портфоліо сучасного педагога»
V.	Контрольно-аналітичний	1. Аналіз і оцінка діяльності педагогів, рівня освіченості учасників НВП загальноосвітніх навчальних закладів. 2. Моніторинг впровадження нової моделі науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації вчителів в умовах впровадження ДС	Самоаналіз діяльності педагогів методичні семінари, круглі столи, науково-практичні конференції, виставки-презентації, школи майстерності,	Самозвіти педагогів	звіти про результати моніторингових досліджень банк моніторингу якості освіти

Модель науково-методичного супроводу впровадження Державного стандарту

Педагогічна рада
ГОТОВНІСТЬ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО
СТАНДАРТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Мета:

- формувати у педагогів розуміння Державного стандарту загальної середньої освіти, як норм, гарантуючих доступність, якість та ефективність освіти;
- об'єктивно оцінити готовність середньої школи до роботи у нових умовах;
- скласти план дій адміністрації та педагогічного колективу школи, який необхідно виконати до початку введення Державного стандарту загальної середньої освіти.

Задачі:

1. З'ясувати істотні характеристики нової якості середньої освіти та особливості її досягнення в умовах школи.

2. Виявити готовність усіх суб'єктів навчального процесу до впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти.

3. Визначити шляхи досягнення нової якості освіти у відповідності до особливостей і традицій навчально-виховного процесу у школі.

Форма проведення педради – «круглий стіл» (висуваються різні точки зору з відповідної проблеми для виявлення істини. Передбачається, що кожний висловить свою думку з питання, ознайомиться з думкою колег. Учасники педради сидять групами, обличчям один до одного).

За складом учасників: постійна (у ній бере участь увесь педагогічний колектив).

За місцем і роллю в навчально-виховному процесі: стратегічна (педагогічна рада проводиться для визначення лінії поведінки колективу, системи спільних поглядів на діяльність школи. Результат роботи – перспективний план дій, розрахований на декілька років).

У ході підготовки до педради передбачається:

- Створення творчої групи з підготовки засідання педради.
- Оформлення в методичному кабінеті виставки літератури «Модернізація змісту середньої освіти».
- Визначення кола питань, які розкривають тему педради.
- Розробка діагностичного інструментарію для вивчення проблеми (додаток 2).
- Проведення досліджень серед педагогів, батьків.
- Відвідування занять, виховних заходів з метою вивчення питання.
- Підготовка методичного бюлетеня щодо впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти
- Підготовка творчою групою проекту рішення педагогічної ради.

Порядок денний:

1. Особливості і традиції навчально-виховного процесу у середній школі (відеосюжет про роботу школи стосовно мети і задач педради).

2. Головні аспекти Державного стандарту загальної середньої освіти (виступ заступника директора з НВР).

3. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання (виступ практичного психолога).

4. Забезпечення наступності змісту початкової та загальної середньої освіти (виступ учителя початкових класів.).

5. Погляд усіх учасників навчально-виховного процесу (педагогів, адміністрації, учнів, батьків) на мету-результат сучасної середньої освіти і шляхи досягнення цього результату у сучасних умовах.

ХІД ПЕДРАДИ

1. *Демонстрація відеофільму «Особливості і традиції навчально-виховного процесу у середній школі».*

В основу фільму ввійшли матеріали відкритих уроків, виховних заходів, під час яких ведеться робота над формуванням ключових компетентностей учнів середніх класів, зокрема, загальнокультурної, громадянської, здоров'язбережувальної, інформаційно-комунікаційної; простежується екологічна спрямованість освіти, використовуються здоров'язбережувальні технології.

2. *Виступ заступника директора з НВР. «Головні аспекти Державного стандарту загальної середньої освіти»*

3. *Виступ практичного психолога «Психологічна готовність дитини до шкільного навчання»*

4. *Погляд усіх учасників навчально-виховного процесу (педагогів, адміністрації, учнів, батьків) на мету-результат сучасної середньої освіти і шляхи досягнення цього результату у сучасних умовах.*

Заступник директора з НВР проводить інтерактивні вправи з метою вияву поглядів педколективу на задачі та результати сучасної освіти.

Приєм «Павучок».

Педагогам пропонується описати власне уявлення про готовність школи до введення нового Державного стандарту початкової загальної освіти (робота в групах).

Приєм «Шкала проблем»

Мета: виявити найбільш пріоритетні задачі даного періоду в діяльності школи.

Для цього пропонується лист із основними проблемами, серед яких необхідно вибрати:

- найбільш складно розв'язувану;
- першочергову;
- найважливішу.

Задачі:

1. *Розробити і затвердити план заходів щодо впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти.*

2. *Привести нормативну базу школи у відповідність до вимог Держстандарту (мета, режим занять, фінансування).*

3. *Внести зміни у посадові інструкції.*

4. *Визначити список підручників і навчальних посібників у відповідності до Державного стандарту загальної середньої освіти.*

5. *Внести зміни до Положення про стимулювання працівників.*

6. *Визначити оптимальну модель організації навчально-виховного процесу, яка забезпечує організацію позакласної діяльності.*

7. Розробити план методичної діяльності, який забезпечує супровід впровадження ДССО.

8. Здійснити підвищення кваліфікації вчителів середніх класів.

9. Забезпечити матеріально-технічні умови реалізації основної освітньої програми.

Приєм «Професійна стежка»

Кожна група визначає свої пропозиції щодо розв'язання окреслених вище проблем.

«Коло відкритих думок». Заступник директора з НВР пропонує всім учасникам висловити свій погляд на мету та результати середньої загальної освіти. Кожна з груп готує заздалегідь виступ у вільній формі за питаннями:

1. Визначте, які задачі стоять перед школою?
2. Що Ви розумієте під результатом освіти?
3. Які шляхи досягнення даних результатів?
4. Які проблеми можуть виникнути при досягненні бажаного результату?

1 група («Учні») - з теми «Школа, у якій ми хочемо вчитися»;

2 група («Батьки») – з теми «Школа, у якій ми хочемо навчати своїх дітей»;

3 група («Педагоги») - з теми «Школа, в якій ми хочемо працювати»;

4 група («Адміністрація») – з теми «Школа, якою хочемо керувати».

6.3. Анкетування педагогів з метою виявлення індивідуальних утруднень у період впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти.

6.4. Обговорення плану дій педколективу на 2012 рік щодо впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, прийняття рішення.

Проект рішення педради:

1. З метою ефективного управління якістю освіти, адміністрації школи:

1.1. Забезпечити методичний супровід впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти.

1.2. Сформувати пакет методик, що дозволяють відстежувати рівень знань, умінь, навичок учнів за Державними стандартами загальної середньої освіти.

1.3. Організувати процес підготовки педагогів до реалізації оновленого змісту середньої освіти, зокрема, варіативних навчальних програм, упровадження нових технологій та методик навчання, контрольної-діагностичної діяльності відповідно до оновлених вимог навчальних програм.

1.4. Сприяти участі педагогів середньої школи у створенні навчально-методичного забезпечення реалізації змісту Державного стандарту загальної середньої освіти.

1.5. Провести протягом року семінарські заняття з тем «Оцінка якості навчального процесу в школі», «Інтелектуальна обдарованість дітей: реальність, проблеми, перспективи», «Впровадження компетентнісного підходу на всіх ступенях навчання».

2. Керівникам методичних об'єднань:

2.1. Організувати моніторинг навчально-виховного процесу в середній школі, зокрема, щодо ефективності впровадження Державного стандарту загальної середньої освіти.

2.2. Узагальнити і рекомендувати до вивчення перспективний педагогічний досвід з даної проблеми.

2.3. Створити творчу групу вчителів щодо формування та впровадження досвіду роботи сучасних технологій навчання

3. Учителям середніх класів:

3.1. Створювати сприятливі умови для інтелектуального, духовного, естетичного та фізичного розвитку учнів середніх класів шляхом упровадження ефективних технологій та методик навчання, контрольної-діагностичної діяльності.

3.2. Використовувати ІКТ під час проведення уроків, позакласних заходів як засіб професійної мобільності та конкурентоспроможності в нових соціокультурних умовах.

3.3. Використовувати здоров'язбережувальні технології в навчально-виховному процесі.

3.4. Здійснювати підготовку батьків п'ятикласників до нової соціальної ролі.

4. Учителям інформатики, англійської мови:

4.1. Вивчити психолого-педагогічні та вікові особливості школярів середніх класів.

4.2. Ознайомитися з особливостями змісту та методикою викладання предметів за новими програмами.

Креатив – бій по темі «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти очима керівників»

«Креатив-бій» - вид інтелектуальних командних змагань. Він трохи нагадує широко відомі ігри «Що, де, коли?» Або «Брейн-ринг», але є й суттєва відмінність. Креатив-бій - це інтелектуальне командне змагання, у якому пропонуються відкриті (тобто творчі, винахідницькі, дослідницькі, а може, і соціальні) завдання.

Ці завдання далеко не завжди мають єдину правильну (контрольну) відповідь.

Креатив-бій - це активне і захоплююче змагання, це емоції та інтелект «в одному флаконі», це прекрасний засіб для підвищення мотивації до здобування знань.

Гра допомагає керівникам:

- розвинути системність та оригінальність мислення, уміння чітко і ясно викладати свої думки, аргументовано доводити свою точку зору;
- розвинути вміння розв'язувати нестандартні завдання;
- розвинути вміння спілкуватися і взаємодіяти в групі, поважати думку інших, об'єктивно оцінювати свою роботу і діяльність колег.

Основна мета креатив-бою: реалізація системно-діяльнісного підходу в освіті, забезпечення безперервної післядипломної освіти, максимальна індивідуалізація підвищення професійного рівня директорів, креативного застосування своїх знань.

Креатив - бій - це форма інтелектуальних змагань, де керівники змагаються в пошуках самого нестандартного рішення відкритого завдання. Він повинен стати елементом системної роботи з керівниками навчальних закладів, що буде підтримувати в них творчий вогник.

Стапи проведення креатив - бою:

- I. Виберіть назву своєї команди.
- II. Виберіть керівника команди - людину, яка буде організатором.
- III. Виберіть секретаря команди - людину, яка буде записувати ідеї.
- IV. Виберіть спікера команди - людину, яка буде озвучувати ваші рішення алгоритм гри.
- V. Протягом всієї гри вам буде запропоновано 6 задач (по 3 хвилини на кожну).
- VI. Уважно проаналізуйте завдання.
- VII. Придумайте якомога більше ідей.
- VIII. Виберіть краще рішення і запишіть його.
- IX. Після звукового сигналу здайте свої варіанти експертам.
- X. Спікери команд по черзі представляють свої рішення.
- XI. Капітани відповідають на питання команд-суперників (по 2 питання кожній команді). Приклад питань:
 1. Які стратегічні цілі прийняття нового ДС?
 2. Які основні ідеї закладено в зміст нового ДС?
 3. Скільки та які саме галузі виокремлено в ДС? Які визначені рівні засвоєння змісту освіти?
 4. З чого складається ДС?
 5. Які відмінності можна встановити між старим та новим ДС?
- XIII. Оцінювання результатів змагання відбувається наступним чином: пропонуване командами рішення повинно хоча б частково вирішувати проблему, поставлену в задачі; одне обґрунтоване рішення - один бал, але при цьому дублюючі (схожі рішення) - не враховуються.

Можна організувати справу так, щоб систему оцінювання придумали самі керівники (хоча б основу).
- XIV. Експерти (особи, що проводять змагання) підбивають підсумки: виграє та команда, яка набрала найбільшу кількість балів, в свою чергу найбільш креативні рішення оцінюються за номінаціями «оригінальність» і «практичність».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Tuning Educational Structures in Europe Learning Outcomes / Competencies Methodological – 2003. Phase 1. [http:// www. Relint. Deusto. Es / Tuning / index.htm](http://www.Relint.Deusto.Es/Tuning/index.htm)
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти / Н. Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9.
3. Бойко А.Е. Модернізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах у контексті реалізації компетентнісного підходу / А.Е. Бойко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 5 (7).
4. Борзенкова Т. Навчаючи інших, навчаюся сам / Т. Борзенкова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 3. – С. 80 – 84.
5. Делор Ж. Образование: необходимая утопия / Ж. Делор // Педагогіка. – 1998. – № 5.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. - Серія: Педагогічні науки. – 2008. – С. 63 – 68.
9. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34 – 42.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
11. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи:бібліотека з освітньої політики / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.Я. Савченко та ін.]; за ред.О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
12. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти / О.Кучай // Рідна школа. – 2009. – №11(959). – С. 44 – 47.
13. Локшина О. І. Становлення компетентнісної ідеї в європейській освіті. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 21 – 30.
14. Олейникова О.Н. Европейское сотрудничество в области профессионального образования и обучения: Копенгагенский процесс / О.Н. Олейникова. – М. : Центр изучения проблем профессионального образования, 2004. – 70 с.
15. Павлик О. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання в контексті неперервної мовної освіти: суть, проблеми та перспективи / О. Павлик // Рідна школа. – 2010. – №7 – 8. – С. 66 – 69.
16. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. – К.: Вид-во А.С.К., 2004. – 432 – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

17. Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. Матеріали методологічного семінару АПН України. – К. : СПД Богданова А.М., 2007. – 336 с.
18. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті / М. Рудь // Вісник Львів. ун-ту. - Серія: Педагогіка – 2006. – Вип. 21, ч. 1. – С. 73 – 82.
19. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти /О.Савченко// Рідна школа. – 2011. – №8 – 9. – С.4 – 8.
20. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2012. – №8 . – С.1 – 6.
21. Савченко Олександра. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaochna-shkola.at.ua/kompetentnisna_sprjamovanist.doc
22. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: технология конструирования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55 – 61.
23. Шапран Ю. Модернізація вищої освіти з позицій компетентнісного підходу / Ю.Шапран //Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Випуск 24. – 484 с.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
базової і повної загальної середньої освіти

Додаток 2
до Державного стандарту

ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ
до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Освітня галузь “Мови і літератури” Основна школа Мовний компонент Українська мова. Мови національних меншин (мови навчання і мови вивчення) Мовленнєва лінія	
Мовлення як засіб спілкування, пізнання і впливу. Ситуація і сфери спілкування. Форми мовлення. Види мовленнєвої діяльності. Культура спілкування. Стилі, типи і жанри мовлення	вміння розрізняти усне і писемне мовлення, розмовляти правильно і комунікативно доцільно, орієнтуватися в мовленнєвій ситуації, сферах спілкування, осмислювати, планувати і реалізувати задум, висловлювати, удосконалювати його, володіти всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), різними типами, стилями і жанрами мовлення з урахуванням ситуації спілкування, дотримуватися культури мовлення, правил спілкування і мовленнєвого етикету
<i>Аудіювання</i>	
Сприймання на слух, розуміння текстів, що належать до різних стилів, типів і жанрів мовлення	сприймати текст на слух, запам'ятовувати його зміст, виявляти розуміння тексту і підтексту прослуханого, визначати тему та основну думку твору, оцінювати почуте, аналізувати особливості мовної форми, користуватися різними видами слухання
<i>Говоріння</i>	
Переказування (докладне, стисле, вибіркоче), діалогічні та монологічні висловлювання різних типів і стилів мовлення	переказувати (докладно, стисло, вибіркоче) вивчені, прослухані або прочитані твори, створювати діалогічні та монологічні тексти з урахуванням ситуації спілкування та комунікативного завдання, бути здатним висловлювати власну думку, аналізувати різні погляди на предмет обговорення, дотримуватися мовних, етичних норм та норм етикету, вміти удосконалювати власне мовлення
<i>Читання</i>	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Формування, розвиток техніки читання вголос і мовчки, розуміння самостійно прочитаних текстів, які належать до різних типів, стилів і жанрів мовлення	читати вголос і мовчки за визначеними програмою нормативами, розуміти, запам'ятовувати, різнобічно аналізувати зміст і форму прочитаного твору, вміти висловлювати власну думку про прочитане, самостійно працювати з текстом, користуватися різними видами читання
<i>Письмо</i>	
Побудова письмових текстів (монолог, діалог, полілог) різних типів, стилів і жанрів мовлення	письмово переказувати (докладно, стисло, вибірково), самостійно створювати письмові тексти, висловлювати в них власну думку про певну подію, ситуацію, прочитаний твір, дотримуватися вимог до мовлення, удосконалювати написане
<i>Мовна лінія</i>	
<i>Фонетика. Орфоепія. Графіка</i>	
Звукова система мови. Складоподіл. Наголос. Сильна і слабка позиції звуків у слові та позначення їх на письмі. Алфавіт. Звукове значення букв. Орфоепічні норми. Орфоепічний словник	розрізняти звуки мови і букви, дотримуватися орфоепічних норм у власному мовленні, вільно користуватися алфавітом, орфоепічним словником
<i>Лексикологія і фразеологія</i>	
Лексичне значення слів і фразеологізмів. Однозначні та багатозначні, стилістично та емоційно нейтральні і стилістично та емоційно забарвлені слова. Пряме і переносне значення слова. Групи слів за значенням. Синоніми і антоніми, омоніми, пароніми. Групи слів за походженням, сферою використання. Фразеологізми, їх різновиди	визначати істотні ознаки лексикологічних понять і фразеологізмів, пряме і переносне значення слова, стилістично та емоційно нейтральні і стилістично та емоційно забарвлені слова, групи слів за значенням, походженням, сферою використання, використовувати слова і фразеологізми, тлумачити лексичне значення загальноживаних слів і фразеологізмів, добирати до них синоніми, антоніми, омоніми і пароніми
Етимологія слова. Навчальні словники різних видів	пояснювати етимологію окремих слів, користуватися словниками
<i>Будова слова. Словотвір</i>	
Будова слова і значення морфем. Способи творення слів. Морфемний і словотвірний словники	пояснювати значення слова шляхом проведення аналізу його будови, розрізняти словозміну і словотвір, правильно і комунікативно доцільно використовувати слова з урахуванням значення їх морфем, користуватися морфемним і словотвірним словниками
<i>Морфологія</i>	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Лексичне та граматичне значення слова. Частина мови. Граматичні характеристики частин мови. Роль частин мови у реченні. Довідники з морфології	розрізняти частини мови, визначати роль морфологічних засобів у побудові висловлювань, правильно і стилістично доцільно використовувати форми слів, що належать до різних частин мови, користуватися довідковою літературою
<i>Синтаксис</i>	
Синтаксичні одиниці, їх види, будова, способи вираження. Синтаксичні засоби, їх роль у побудові висловлювань. Способи передачі мовлення: пряма і непряма мова. Складне синтаксичне ціле. Довідники із синтаксису та пунктуації	пояснювати семантику, будову словосполучень, речень різних видів, визначати і будувати синтаксичні одиниці, висловлювати той самий зміст за допомогою різних синтаксичних засобів, будувати тематично цілісний, структурований зв'язний текст, користуватися довідниками
<i>Стилістика</i>	
Стилі. Стилістичні можливості мовних одиниць, їх функціонування у мовленні	комунікативно доцільно використовувати стилістичні можливості вивчених мовних одиниць в усному і писемному мовленні
<i>Орфографія</i>	
Написання разом, окремо, через дефіс. Правила переносу слів. Орфографічні правила, списки слів для запам'ятовування. Орфографічний словник	правильно писати слова відповідно до вивчених орфографічних правил і словникові слова, перевіряти написане, користуватися орфографічним словником
<i>Пунктуація</i>	
Розділові знаки, їх функції. Розділові знаки у простому і складному реченнях. Розділові знаки у прямій мові, діалозі. Довідники з пунктуації	визначати смислові та синтаксичні відношення у реченні для обґрунтування вибору розділових знаків, пунктуаційно правильно оформляти речення різних видів, діалог
<i>Соціокультурна лінія</i>	
Особливості національної культури, звичаї, традиції, свята, визначні діячі, суспільно-політичні події, державна символіка. Матеріальна і духовна культура рідного народу, Найвідоміші фольклорні твори як відображення народного досвіду, особливостей національного характеру, їх етнокультурний колорит	визначати особливості національної культури, використовувати ці знання і знання, здобуті під час вивчення інших предметів, у власному мовленні, пояснювати значення слів, найуживаніших усталених висловів, сприймати зміст найвизначніших творів, використовувати їх у своєму мовленні, дотримуватися правил мовленнєвої поведінки відповідно до загальнолюдських норм і специфіки національної культури

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Діяльнісна лінія</i>	
Основні загальнонавчальні, творчі вміння як предмет практичного засвоєння учнів. Основні комунікативні стратегії, стратегії співпраці	застосовувати основні загальнонавчальні, творчі вміння, використовувати їх у різних життєвих і навчальних ситуаціях, користуватися основними комунікативними стратегіями
Іноземні мови <i>Мовленнєва лінія</i>	
Сфери спілкування	
<p><i>Особистісна</i> Тематичні блоки: Я, моя родина, друзі, відпочинок, дозвілля, відвідання магазину, покупки, природа і погода, охорона навколишнього природного середовища</p> <p><i>Публічна</i> Тематичні блоки: Охорона здоров'я, улюблений письменник, улюблена книга, кіно і театр, телебачення, музика, молодіжна культура, наука, технічний прогрес, життя суспільства, подорож і екскурсії, пам'ятки культури, спорт, країна, мова якої вивчається</p>	<p><i>аудіювання</i> розуміти зміст нескладних висловлювань, що стосуються особистісної, публічної, освітньої сфери спілкування, а також нескладних текстів пізнавального та країнознавчого характеру, повний зміст висловлювання вчителя і учнів, що стосуються особистісної, публічної, освітньої сфери, нескладні тексти, виділяти головну думку, використовуючи лінгвістичну та контекстуальну здогадку, прості пояснення, наприклад, щодо використання різних видів транспорту, пересування в незнайомому місті, основний зміст повідомлень, оголошень, репортажів, здобувати інформацію з радіо- та телепередач на побутову тематику</p>
<i>Освітня</i>	<i>читання</i>
Тематичні блоки: Робота і професія, плани на майбутнє	розуміти зміст нескладних автентичних текстів різних жанрів і стилів, що співвідносяться з особистісною, публічною, освітньою сферами спілкування, користуватися словником та іншою довідковою літературою, розуміти основний зміст газетних, журнальних текстів, текстів науково-популярного і публіцистичного стилів, виділяти основну думку, уміти переглянути значний за обсягом текст (серію текстів) для пошуку необхідної інформації, здобувати інформацію з оголошень, проспектів, меню, розкладів, брошур, коротких офіційних документів
	<p><i>говоріння</i> монологічне мовлення створювати зв'язне повідомлення, використовуючи в разі потреби лексичні або зображувальні опори, готувати</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	повідомлення щодо певної ситуації в межах визначених сфер спілкування, передавати основний зміст прочитаного, побаченого або почутого, висловлюючи своє ставлення, давати оцінку особам, вчинкам, подіям, явищам, про які йдеться
	діалогічне мовлення встановлювати і підтримувати спілкування із співрозмовником у межах визначеної тематики і сфери спілкування, ініціювати і завершувати спілкування, використовуючи для цього відповідні зразки мовленнєвого етикету, прийнятого в країні, мова якої вивчається, ініціювати і підтримувати спілкування, доводити співрозмовникові власну точку зору, обґрунтовуючи її
	<i>письмо</i> робити нотатки, складати план, заповнювати анкету, опитувальний лист, уміти написати лист, повідомлення, автобіографію, писати твори в межах визначених сфер спілкування, висловлюючи власне ставлення до проблем, які порушуються
<i>Мовна лінія</i>	
Активна і пасивна лексика. Фразеологічні ідіоми. Усталені вислови. Граматична система мови. Категорії, класи і структури нормативної граматики мови, яка вивчається. Багатозначність слів, їх зв'язок з контекстом. Граматична семантика. Система транскрипційних знаків	знати достатню кількість мовних одиниць для забезпечення комунікативних потреб (намірів) у межах визначених сфер і тематики спілкування, складати речення, необхідні для використання у найбільш типових ситуаціях спілкування, знати основні правила орфографії та пунктуації, уміти продукувати письмове повідомлення з дотриманням мовних правил
<i>Соціокультурна лінія</i>	
Відомості, що стосуються: найтипівіших особливостей культури, звичаїв, традицій, свят, діячів літератури, мистецтва і науки, суспільно-політичних реалій та державної символіки, реалій побуту, культурних пам'яток, музеїв, театрів країни, мова якої вивчається	уміти виконувати комунікативні функції, застосовуючи мовленнєві зразки відповідно до лінгвокраїнознавчих і соціокультурних вимог, прийнятих у країні, мова якої вивчається, знати і застосовувати основні правила етикету країни, мова якої вивчається, усвідомлювати і толерантно ставитися до традицій, звичаїв, цінностей та ідеалів, характерних для народу, мова якого вивчається

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Діяльнісна (стратегічна) лінія</i>	
Стратегії комунікативної поведінки, що забезпечують ефективну мовленнєву взаємодію	сприймати новий досвід, нову мову, нових людей, нові способи поведінки і життєдіяльності, виявляти готовність адекватно діяти в цих умовах, уміти організовувати свою діяльність відповідно до наявних умов навчання, самостійно визначати і застосовувати ефективні стратегії оволодіння іноземною мовою, критично оцінювати власний навчальний досвід і навчальні досягнення та визначати шляхи їх удосконалення, уміти застосовувати нові знання в різноманітних ситуаціях спілкування
Літературний компонент Українська література. Світова література. Літератури національних меншин <i>Ціннісна лінія</i>	
Популярні твори для дітей та юнацтва (твори морального змісту, про національні події, характери і традиції, пригодницькі, детективні, фантастичні, казкові твори) Художні твори різних родів і жанрів, які репрезентують ключові історико-літературні епохи	читати виразно, сприймати емоційно, осмислювати творчо художній текст, визначати головну думку прочитаного, авторську позицію, виявляти актуальні проблеми і деякі художні особливості творів, висловлювати власне ставлення до відображених у художньому творі подій, образів, тем, ідей з урахуванням моральних цінностей і соціальних норм, знати основні етапи літературного процесу, авторів, назви їх творів, окремі факти біографії і творчості митців, їх внесок у розвиток національної і світової культури, уміти виконувати (усно і письмово) творчі роботи різних жанрів
<i>Літературознавча лінія</i>	
Літературний твір як система. Засоби художньої виразності у творі. Поняття про літературний процес. Джерела знань про літературу.	розуміти взаємозв'язок компонентів літературного твору, форми і змісту, знати визначення основних теоретико-літературознавчих понять і застосовувати їх під час інтерпретації та аналізу творів (окремих фрагментів і компонентів тексту), розрізняти напрями та течії, роди і жанри (їх суттєві ознаки), визначати жанрово-родову приналежність творів, провадити пошуково-дослідницьку діяльність у галузі літератури (збирання відомостей про письменників, систематизація фактів, проведення аналізу окремих літературних явищ, підготовка повідомлення тощо), користування літературознавчими

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	словниками, енциклопедіями та іншими видами джерел
<i>Культурологічна лінія</i>	
Література як мистецтво слова. Національне і загальнолюдське в літературному творі. Література в контексті культури	встановлювати специфіку літературного твору в системі інших видів мистецтва, виокремлювати в художніх творах специфічні особливості національної культури, визначати загальнолюдські цінності, втілені в художніх творах, знати характерні риси основних етапів літератури в контексті культури, виявляти зв'язки літератури з філософією, фольклором, міфологією, видами мистецтва (генетичні, типологічні, контактні), аналізувати та інтерпретувати твір у культурологічному контексті,
	виявляти повагу до самобутності художньої культури різних народів, сформований рівень особистої культури, розвиненості духовної та естетичної сфери
<i>Компаративна лінія</i>	
Спільне і відмінне в різних літературах (українській, світовій, національних меншин), у творах різних жанрів (казка фольклорна і літературна, оповідання, новела, повість, роман, поема, трагедія, комедія, драма). Вплив міфології і фольклору на літературу. Поняття про традиційне (вічне) в літературі	вміти зіставляти образи, сюжети, теми, мотиви, що належать до різних національних літератур, визначати і порівнювати типологічні ознаки (жанрові та стильові) художніх творів, виявляти специфіку окремих відображених міфологічних і фольклорних, а також традиційних (вічних) тем, сюжетів, образів, мотивів у літературному творі (спадщині письменника)
Рецепція України у світовій літературі та культурі	розкривати особливості художнього зображення теми (образу) України у творах різних митців

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Священні книги людства як пам'ятки культури	встановлювати специфіку втілення окремих тем, ідей, сюжетів, образів, мотивів священних книг людства в літературі та інших видах мистецтва
Оригінал і переклад. Основні принципи художнього перекладу	оцінювати художню вартість творів, своєрідність художніх перекладів, у тому числі шляхом зіставлення їх з оригіналами
<p>Старша школа Мовний компонент Українська мова. Мови національних меншин (мова навчання і мова вивчення) <i>Мовленнєва лінія</i></p>	
Культура мовлення. Стили мови і мовлення. Стилiстичне розшарування мовних засобів. Основні комунікативні ознаки мовлення. Публічне і ділове мовлення	виділяти ознаки та особливості правильного і комунікативно доцільного мовлення, його стилів, жанрів, їх відмінності, розрізняти стилістичні варіанти мовних засобів у текстах різних стилів і жанрів мовлення, володіти життєво необхідними мовленнєвими жанрами, готувати публічні виступи і виголошувати їх, брати участь у підготовці та веденні діалогу і полілогу з урахуванням відповідних вимог до культури спілкування і зразкового мовлення
<i>Мовна лінія</i>	
Узагальнення, систематизація і поглиблення найважливіших відомостей з мови Текст, його будова. Норми літературної мови. Фонетика. Орфоепія. Лексикологія і фразеологія. Морфологічна будова слова Частини мови. Слово, словосполучення, речення. Члени речення. Просте і складне речення Система розділових знаків Написання слів з найуживанішими орфограмами, пунктограмами. Види мовних помилок і шляхи запобігання їм	класифікувати, систематизувати і узагальнювати вивчені поняття, правильно ставити розділові знаки у простому і складному реченнях відповідно до вивчених правил, доречно використовувати знання і виконувати вимоги до усного і писемного мовлення, використовувати граматичні форми відповідно до вивчених правил, знаходити мовні помилки і виправляти їх, здійснювати самоконтроль за результатами навчальних досягнень
<i>Соціокультурна лінія</i>	
Найважливіші світоглядні, етичні, естетичні та інші поняття, ідеї, відомості, пов'язані з національною і світовою культурою	визначати найважливіші світоглядні, етичні та інші поняття, відомості, ідеї, відображені в мові, загальнолюдські моральні цінності, їх вияв у національних

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Відображення у мові особливостей картини світу, способу життя, мислення і культури, що характерні для певного народу	традиціях вміти узгоджувати власну мовленнєву і життєтворчу діяльність із засвоєними етичними, естетичними та іншими цінностями, урахувати в мовленні особливості світогляду, культури певного народу
<i>Діяльнісна (стратегічна) лінія</i>	
Загальнонавчальні, творчі вміння як предмет практичного засвоєння. Комуникативні стратегії, стратегії співпраці	застосовувати загальнонавчальні, творчі вміння у різних життєвих і навчальних ситуаціях спілкування, користуватися комуникативними стратегіями, стратегіями співпраці
Іноземні мови <i>Мовленнєва лінія</i>	
<p><i>Сфери спілкування</i> <i>Особистісна</i> Тематичні блоки: Я, моя родина і друзі, дозвілля, харчування, покупки, природа і погода, проблема забруднення навколишнього природного середовища</p> <p><i>Публічна</i> Тематичні блоки: Охорона здоров'я, літературні жанри, вітчизняні та зарубіжні письменники, кіно, театр, телебачення, образотворче мистецтво, музика, молодіжний рух в Україні та світі, наука і технічний прогрес, сучасні засоби комунікації та технології, життя суспільства, подорож, спорт, країна, мова якої вивчається</p> <p><i>Освітня</i> Тематичні блоки: Шкільне життя, вибір професії</p>	<p><i>аудіювання</i> розуміти висловлювання в межах запропонованих тем, а також автентичні, зокрема професійно орієнтовані, тексти, висловлювання вчителя і учнів, основний зміст пізнавальних радіо- і телепередач, зміст дискусії, що відбувається в класі або подається у звукозапису</p> <p><i>читання</i> розуміти тематичні автентичні, зокрема професійно орієнтовані, тексти різних жанрів і стилів (художні, науково-популярні, публіцистичні тощо), використовувати адекватні стратегії визначення невідомих мовних одиниць, аналізувати окремі уривки з тексту, визначати найбільш значущу інформацію, систематизувати і коментувати її</p> <p><i>говоріння</i> монологічне мовлення без попередньої підготовки висловлювати відповідно до запропонованих сфер і тематики спілкування, відтворювати зміст прочитаного, побаченого або почутого, висловлюючи та обґрунтовуючи власне ставлення до осіб, подій, явищ, про які йдеться, брати участь у дискусіях, логічно та аргументовано висловлюватися з обговорюваних проблем, доводити власну точку зору і власне ставлення до них, складати план, тези для побудови мовленнєвих висловлювань</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	діалогічне мовлення спілкуватися з носіями мови у межах визначеної тематики, використовувати відповідні мовні одиниці, у тому числі типові зразки мовленнєвого етикету, прийнятого в країні, мова якої вивчається, у разі потреби доречно користуватися компенсаторними засобами
	<i>письмо</i> уміти створювати письмові мовленнєві висловлювання різних типів і жанрів у межах запропонованих сфер і тем, а також на основі почутого, побаченого, прочитаного і з власного життєвого досвіду, доречно використовуючи відповідні мовні засоби, висловлюючи власне ставлення та обґрунтовуючи власну думку про предмет спілкування
<i>Мовна лінія</i>	
Активна і пасивна лексика, фразеологія, ідіоми, усталені вислови. Граматична система мови. Категорії, класи і структури нормативної граматики мови. Багатозначність слів, їх зв'язок з контекстом. Граматична семантика. Система транскрипційних знаків	знати достатню кількість мовних одиниць для комунікації у межах визначених сфер і тематики спілкування, а також основні правила орфографії та пунктуації, уміти продукувати письмове повідомлення з дотриманням мовних правил
<i>Соціокультурна лінія</i>	
Система світоглядних, культурознавчих, естетичних, етичних, історичних відомостей, відображених у мові, що вивчається. Відомості, що належать до культурних цінностей власного та інших народів, морально-етичних норм, особливостей вербальної та невербальної поведінки, що сприяють формуванню умінь міжкультурного спілкування у формі діалогу культур	відобразити за допомогою мовних засобів бачення світу, способу життя та мислення, особливості культури певного народу, усвідомлювати їх відображення у мові, уміти спілкуватися з урахуванням таких особливостей з представниками різних культур, знати типові правила поведінки і дотримуватися їх під час спілкування
<i>Діяльнісна (стратегічна) лінія</i>	
Стратегії комунікативної поведінки, що забезпечують ефективну мовленнєву взаємодію	сприймати новий досвід, запам'ятовувати, аналізувати, узагальнювати його та відповідно діяти у навчальних і життєвих ситуаціях
Літературний компонент	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Українська література. Світова література. Літератури національних меншин</i> <i>Ціннісна лінія</i>	
Знакові твори різних жанрів. Роль художньої літератури в сучасному світі. Література як діалог	виявляти актуальність змісту, естетичну цінність творів, художні відкриття письменників, визначати ключові концепти людського буття в художній літературі, значення твору для суспільства, розв'язання моральних проблем особистості, аргументувати власну оцінку прочитаного вміти вести літературну дискусію (щодо твору, спадщини митців, тенденцій літератури), готувати публічні виступи, презентації, реферати щодо різних аспектів літератури
<i>Літературознавча лінія</i>	
Поетика літературного твору, її складові, взаємозв'язок між ними	визначати поетичні особливості художнього твору, в тому числі жанрові, стильові, мовні та інші знати і застосовувати теоретико-літературознавчі поняття у процесі проведення різних видів аналізу, інтерпретації оригінальних і перекладних творів
Тенденції літературного процесу	розуміти закономірності перебігу літературного процесу, їх відображення в художніх творах, взаємодію різних напрямів і течій, родів і жанрів
Сучасні бібліотеки, електронні ресурси	користуватися різними видами ресурсів з питань художньої літератури (словники, довідники, монографії, літературно-критичні статті, наукові статті, Інтернет тощо)
<i>Культурологічна лінія</i>	
Специфіка сучасної культури і літератури	орієнтуватися у світі художньої літератури і культури, виявляти сучасні тенденції в національній і світовій культурі і літературі, знати сучасних авторів та їх актуальні твори
Масова і класична література. Джерела і фактори розвитку літератури	розрізняти класичну і масову літературу, їх особливості і функції визначати фольклорну і міфологічну основу художніх творів, їх зв'язок із розвитком філософської думки, релігії, національно-культурними особливостями народів (регіонів, країн)

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Літературні місця України	знати пам'ятні місця України, пов'язані з життям і творчістю видатних митців України і світу
<i>Компаративна лінія</i>	
Традиції і новаторство в літературі	знати специфіку втілення традиційних тем, образів, сюжетів і мотивів у художніх творах різних часів і народів
Літературні зв'язки (контактні, генетичні, типологічні, інтертекстуальні)	встановлювати спільні закономірності розвитку різних літератур, видів мистецтва зіставляти художні твори в різних аспектах (проблемно-тематичному, сюжетному, образному та інших), розкривати специфіку втілення актуальних тем у різних національних літературах, виявляти національні образи світу і характери в літературі, схожість і відмінність авторської позиції митців
Види художнього перекладу та їх специфіка	визначати особливості різних видів художнього перекладу, зіставляти їх з текстом оригіналу
<p>II. Освітня галузь “Суспільствознавство” Основна школа Історичний компонент</p>	
Людина і суспільство в минулому. Історія як процес, наука і жива пам'ять про життя людей. Джерела знань про минуле. Час і простір в історії. Люди в історії. Історія родини, краю, України	знати і розуміти, що таке історія, як відбувається відлік часу в історії, як історики довідуються про минуле, уміти і застосовувати набуті знання та вміння для того, щоб визначати тривалість і послідовність історичних подій, співвідносити рік із століттям, розрізняти умовні позначки і знаходити місця
	історичних подій на карті, знаходити у підручнику та адаптованому тексті документа відповіді на запитання і складати розповідь про подію або постать за запропонованим учителем алгоритмом, зіставляти окремі події з історії родини з історією рідного краю та України, виявляти ставлення до історії, окремих подій та вчинків історичних діячів, оцінювати роль громадян, музеїв та історичної науки у збереженні минулого

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Стародавній світ: людина у стародавню добу. Давні суспільства у світі та на території України. Становлення, розвиток та особливості цивілізацій і держав Стародавнього Сходу та античної цивілізації. Антична спадщина і європейська цивілізація</p>	<p>знати основні події з історії стародавнього світу, особливості способу життя і досягнення людей стародавнього світу, уміти здійснювати відлік років в історії, співвідносити рік — століття — тисячоліття, читати легенду історичної карти, локалізувати у просторі історичні події, характеризувати вплив географічного положення на розвиток країни, регіону, господарське, духовне, повсякденне життя суспільств Стародавнього світу, самостійно засвоювати інформацію з підручника та адаптованого історичного документа, застосовувати засвоєні поняття та уміння для самостійного пошуку інформації з різних джерел і підготовки коротких повідомлень, виявляти ставлення до історичних постатей доби, оцінювати внесок давніх цивілізацій у світову історію та культуру</p>
<p>Середні віки: людина в Середньовіччі. Людина і природа у Середньовіччі. Велике переселення народів. Витоки українського народу. Становлення і розвиток середньовічних цивілізацій і держав. Великі імперії Середньовіччя. Київська та Галицько-Волинська держави та їх сусіди. Українські землі під політичним та культурним впливом інших держав. Кримське ханство</p>	<p>знати і розуміти періодизацію історії Середньовіччя, причини, сутність, риси та наслідки основних історичних подій, явищ і процесів вітчизняної, європейської та світової історії в епоху Середньовіччя, уміти співвідносити події, процеси, явища з відповідними періодами історії Середньовіччя, використовувати легенду історичної карти для локалізації та пояснення подій, явищ розвитку окремих країн, регіонів, характеризувати досягнення і взаємовплив культур середньовічної доби, міграції та культурний взаємообмін між народами і цивілізаціями, повсякденне життя і світосприйняття людей Середньовіччя,</p>
	<p>порівнювати середньовічні держави і суспільства, діяльність історичних осіб, використовувати адаптовані історичні джерела для самостійного пошуку відповідної історичної інформації і представлення її у вигляді тексту, таблиці, схеми, застосовувати засвоєні поняття та уміння у навчальних та життєвих ситуаціях, для самостійного пошуку інформації з декількох джерел і підготовки усних повідомлень і презентацій, виявляти ставлення до історичних постатей доби,</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	оцінювати внесок середньовічних суспільств у світову духовну спадщину та роль діалогу культур
<p>Ранній новий час: людина у ранньомодерну добу. Розширення європейської цивілізації на Схід і Захід. Зустріч цивілізацій. Українське пограниччя. Козацтво. Особливості розвитку українських земель у складі інших держав. Розвиток капіталістичних відносин та зміни в суспільстві. Становлення абсолютизму. Перші революції нового часу. Національно-визвольна війна українського народу. Гетьманщина</p>	<p>знати і розуміти особливості різних цивілізацій, взаємовплив і конфлікти між ними, різницю між фактом та інтерпретацією, можливість співіснування різних думок щодо однієї історичної події на події з різних перспектив, характерні риси, причини, передумови та наслідки Відродження, Просвітництва, Реформації, Контрреформації, великих географічних відкриттів і колоніальної експансії європейців, соціально-економічних, політичних, культурно-духовних явищ і процесів ранньомодерної доби, початок становлення сучасних міжнародних відносин</p>
<p>Нові ідеї та якісні зміни у духовно-культурному, соціально-політичному та повсякденному житті суспільства</p>	<p>уміти співвідносити події, явища і процеси історії Європи і України, здобувати інформацію, що міститься на історичній карті, та співвідносити її з іншими джерелами, проводити первинний аналіз запропонованих учителем історичних джерел, аналізувати і порівнювати історичні явища за зразком з використанням інформації з різних джерел, застосовувати засвоєні знання і вміння у навчальній та життєвій ситуаціях, для самостійного пошуку інформації з різних джерел та підготовки в усній і письмовій формі повідомлень і презентацій, виявляти ставлення до змін у житті і світогляді людей та діяльності історичних діячів, оцінювати значення, наслідки та впливи колоніальної</p>
	<p>експансії, первинного нагромадження капіталу, боротьби на релігійному ґрунті, формування абсолютизму та національних держав, головних ідейних течій епохи</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Новий час: людина в період формування індустріального суспільства. Промислова революція. Індустріалізація і монополії. Міграції. Зміни в житті і світогляді людей. Індустріальна та традиційні цивілізації. Завершення формування колоніальних імперій та початок боротьби за переділ світу. Імперіалізм. Українське національне відродження. Поліетнічність українських земель. Революції кінця XVIII—XIX століть. Влада і суспільство. Особливості економічної та соціально-політичної ситуації в українських землях у складі двох імперій</p>	<p>знати і розуміти сутність подій, явищ і процесів нової доби, особливості соціально-економічних і політичних процесів у різних країнах та регіонах, міжнародних відносин періоду, риси і особливості процесу формування модерних націй та роль освіти у цьому процесі, суть основних ідейних течій епохи, їх роль у житті суспільства, уміти синхронізувати події, явища і процеси європейської історії та історії України, характеризувати повсякденне життя та духовний світ людини нового часу, розвиток науки і освіти, самостійно здобувати інформацію з історичної карти та використовувати її, порівнювати та аналізувати історичні явища і процеси, пояснювати причини та відмінності у темпах модернізаційних процесів у різних регіонах, самостійно працювати з підручником та за вказівкою вчителя з додатковими джерелами інформації або нескладними добірками історичних джерел, застосовувати засвоєні знання і вміння у навчальній та життєвій ситуаціях,</p>
	<p>для самостійного пошуку та аналізу інформації з різних джерел і підготовки реферату з використанням двох чи більше джерел, виявляти ставлення до змін у житті та світогляді людей, діяльності ключових ідейно-політичних сил та історичних діячів епохи, оцінювати значення, наслідки та вплив таких історичних процесів, як модернізація, формування сучасних націй, революція, формування державних і політичних структур сучасного типу, головні ідейно-політичні течії епохи</p>
Суспільствознавчий компонент	
<p>Людина у правових відносинах. Держава і право. Правовідносини. Правопорушення. Юридична відповідальність. Взаємозв'язок людини і держави. Конституційні права і свободи та обов'язки людини і громадянина. Людина — суб'єкт цивільних, сімейних, трудових, адміністративних, кримінальних та інших правовідносин</p>	<p>знати і розуміти ознаки та сутність держави, права, правопорушень, юридичної відповідальності, основні положення цивільного, сімейного, трудового, адміністративного, кримінального законодавства щодо неповнолітніх осіб, уміти пояснювати, аналізувати та розв'язувати правові ситуації з використанням правових знань та</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	положень нормативно-правових актів, застосовувати засвоєні поняття і вміння під час розв'язування простих життєвих ситуацій та регулювати власну поведінку відповідно до норм права в різних видах правовідносин, виявляти ставлення до власної поведінки і поведінки інших людей з точки зору норм права, оцінювати роль права в житті людини, значення Конституції України та законодавства, прав, свобод і обов'язків людини і громадянина
Людина в культурно-духовній сфері суспільного життя	знати і розуміти основні моральні норми та цінності, єдність біологічного і соціального в людині
Людина як біосоціальна істота та найвища цінність. Вільний розвиток людини. Соціальні норми. Цінності в житті людини і суспільства	уміти пояснювати, аналізувати та розв'язувати життєві проблеми з урахуванням моральних цінностей та соціальних норм, застосовувати засвоєні поняття і вміння під час розв'язування життєвих ситуацій та вибору моделей власної поведінки і взаємовідносин з іншими людьми, виявляти ставлення до поведінки людей з урахуванням соціальних норм і цінностей, оцінювати чесноти людей, власні вчинки та вчинки інших людей з погляду їх суспільної значущості
Старша школа Історичний компонент	
<p>Новітній час: людина в індустріальну та постіндустріальну добу. Перша світова війна. Епоха революцій. Українська революція. Формування модерної політичної української нації. Утворення СРСР і місце в ньому України. Комунізм, фашизм, націонал-соціалізм. Демократія і диктатура. Авторитаризм і тоталітаризм.</p> <p>Криза 1929—1933 років. Модернізація на українських землях у 1920—1930-х роках. Голодомор. Друга світова війна. Велика Вітчизняна війна. Голокост. Україна у війні. Деколонізація. Нова система міжнародних відносин. Холодна війна. НТР.</p> <p>Українське радянське суспільство в другій половині XX століття. Криза та</p>	знати і розуміти сутність історії як процесу, науки та живої пам'яті, можливість співіснування різних думок щодо однієї історичної події світової та української історії, місце України в сучасному світі, характерні риси, особливості, значення та наслідки подій, явищ і процесів в історії доби, уміти використовувати історичні події для пояснення явищ і процесів, самостійно здобувати з різних джерел інформацію з історії, аналізувати та співвідносити її, відрізнити факти від інтерпретації, оцінювати походження джерел, їх достовірність, висловлювати аргументовані судження про історичні явища та процеси, характеризувати зміну ролі жінки в суспільстві, застосовувати набуті знання та вміння для

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>крах комунізму. Здобуття незалежності України. Інтеграційні процеси. Глобалізація</p>	<p>обґрунтованого пояснення минулого в різній формі з використанням відповідного понятійного апарату та історичних джерел, виявляти ставлення до змін у житті та світогляді людей, що відбуваються під впливом соціально-економічних і політичних процесів, діяльності ідейно-політичних сил та історичних діячів епохи, оцінювати українську історію в контексті світової та європейської історії, різні інтерпретації української та світової історії, значення, наслідки та впливи різних історичних явищ та процесів, місце України в історичних процесах ХХ—ХХІ століття</p>
Суспільствознавчий компонент	
Людина в суспільно-політичній сфері	
<p>Типи суспільств. Політика. Політична система і влада в Україні. Демократія. Громадянське суспільство</p>	<p>знати і розуміти сутність і структуру суспільства, політичної системи і влади, ознаки та особливості полікультурного та громадянського суспільства, форми участі громадян у житті суспільства і держави, вміти характеризувати політичну систему України, механізми функціонування політичної системи та влади в Україні, виклики і загрози ХХІ століття, пояснювати сутність і ознаки демократії, громадянського суспільства, участі та лідерства, сталого розвитку, аналізувати та інтерпретувати інформацію засобів масової інформації та інших джерел, застосовувати засвоєні поняття та уміння в процесі власної участі у житті громади, держави, суспільства, колективному прийнятті суспільних рішень та розв'язанні соціальних проблем, виявляти ставлення до глобальних проблем і викликів сучасного світу та шляхів їх розв'язання, політичних процесів в Україні, оцінювати</p>
	<p>політичні системи і режими, роль політичної еліти, діяльність місцевого самоврядування, атрибути громадянського суспільства, роль засобів масової інформації</p>
Людина в соціальній сфері	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Соціальні інститути суспільства. Етика сімейних відносин. Міжнаціональні відносини. Глобалізація. Інформаційне суспільство.	знати і розуміти соціальну структуру сучасного суспільства, ознаки соціальної стабільності і безпеки, різні типи комунікацій, проблеми сучасного соціального розвитку суспільства, уміти розв'язувати нескладні конфліктні ситуації за допомогою відповідних стратегій, виявляти стереотипи та прояви дискримінації, зокрема в міжетнічних і міжконфесійних відносинах, прояви конкурентної та солідарної комунікації, застосовувати засвоєні поняття і вміння у процесі власного спілкування і співпраці у групі, колективі, взаємодії із соціальними інститутами сучасного суспільства, висловлювати ставлення до дискримінації та інших проявів соціальної небезпеки, оцінювати роль і значення сім'ї для особистості та суспільства, роль стереотипів у житті людини, співпрацю як перспективу розвитку соціуму
Людина у правовій сфері	
Держава. Право. Правовідносини. Права, свободи, обов'язки, законні інтереси людини. Правопорушення та юридична відповідальність. Галузі права України	знати і розуміти поняття, пов'язані із правовою сферою суспільного життя та окремими галузями права України, ознаки і склад правопорушення, ознаки, принципи, підстави, цілі юридичної відповідальності, основи організації державної влади і місцевого самоврядування в Україні, уміти характеризувати правові явища і процеси, соціальне призначення держави та права, склад правовідносин, види правопорушень та юридичної відповідальності, застосовувати норми різних галузей права України під час проведення аналізу життєвих ситуацій, їх розв'язання та вибору моделей поведінки відповідно до норм права, власних суб'єктивних прав і законних інтересів, виявляти ставлення до ролі держави та права у житті суспільства і людини, права як мистецтва добра і справедливості, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, оцінювати сучасний стан побудови в Україні демократичної, правової та соціальної держави, життєві ситуації з позицій галузевого законодавства, правопорушення за ступенем їх суспільної

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	небезпеки
Людина в економічній сфері	
<p>Економіка. Економічне життя суспільства. Людина в системі економічних відносин. Економічні потреби, умови і ресурси. Економічна діяльність суспільства. Домашнє господарство.</p> <p>Економіка та економічна система України. Місце України у світовому господарстві. Праця. Професія. Ринок праці. Підприємництво</p> <p>Якість і рівень життя. Бюджет. Податки. Фінанси. Фінансова безпека громадянина і держави</p> <p>Світова економіка. Глобалізація</p>	<p>знати і розуміти сутність і структуру економіки та економічних відносин, економічної системи України, функціонування ринку праці, бюджетної, фінансової, податкової системи, сутність підприємництва, уміти аналізувати економічні відносини, використовуючи при цьому історичний підхід, критичне мислення та елементи логіки, добирати джерела економічної інформації та працювати з економічними даними, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між економічними подіями на міжнародній арені та в Україні, аналізувати та враховувати фінансові ризики, застосовувати набуті знання і вміння під час планування домашнього господарства та бюджету родини, формування власних професійних цілей та вибору шляхів їх досягнення, виявляти ставлення до власних економічних потреб та шляхів їх задоволення, оцінювати особливості сучасного ринку праці в Україні, наявні економічні ресурси, можливість розроблення та реалізації особистих економічних проектів, розуміти об'єктивні причини глобалізації</p>
Людина в культурно-духовній сфері	
<p>Індивід, індивідуальність, особистість. Духовний світ людини. Цінності та якості людини та громадянина демократичного суспільства. Гуманізм.</p>	<p>знати і розуміти цінності і духовний світ сучасної людини, необхідність принципів і норм моралі, способи та інструменти пізнання світу і самореалізації людини, уміти визначати життєві цілі та орієнтири,</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Культура суспільства і людини	пріоритети, планувати власне життя і самореалізацію, складати власні плани самоосвіти, застосовувати набуті знання і вміння під час визначення варіантів самореалізації та поведінки відповідно до норм і цінностей суспільства, виявляти ставлення до ролі науки і освіти в житті людини і суспільства, ролі релігії в житті суспільства, оцінювати значення свободи совісті, різні підходи до світобачення та світосприйняття
<p>III. Освітня галузь “Мистецтво” Основна школа <i>Музична змістова лінія</i></p>	
<p>Особистісне художньо-естетичне сприймання музики українських і зарубіжних композиторів у широкому діапазоні її видів, жанрів і форм (хорової, симфонічної, вокальної, інструментальної тощо). Аналіз та інтерпретація інтонаційно-образного змісту музичних творів. Зв'язок музики з іншими видами мистецтва. Особливості музичної мови. Практичне засвоєння основних музичних понять і термінів. Розвиток дитячого голосу, виконання народних і професійних (класичних та сучасних) пісень. Вивчення українського фольклору (автентичного та стилізованого). Елементи гри на музичних інструментах: народних, сучасних (електронних). Імпровізація (вокальна, інструментальна)</p>	<p>знати основні риси творчості відомих композиторів минулого і сучасності, характерні ознаки народної музичної творчості, виявляти власне естетичне ставлення до неї, оцінювати та інтерпретувати зміст музичних творів, розуміти значення музики в житті людини та суспільства, уміти аналізувати музичні твори, простежувати та усвідомлювати розвиток музичного образу, застосовуючи відповідну термінологію, вокально-хорові навички під час виразного виконання народних і професійних пісень, елементарні навички гри на музичних інструментах та імпровізації у процесі творчого самовираження, виявляти естетичне ставлення до музичного мистецтва, виражати власні оцінні судження у процесі комунікації</p>
<p><i>Образотворча змістова лінія</i></p>	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Особистісне художньо-естетичне сприймання творів українського та зарубіжного образотворчого мистецтва в його видовій, жанровій та стильовій різноманітності. Особливості мови образотворчого мистецтва (графіки, живопису, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, дизайну). Явища синтезу мистецтв. Аналіз та інтерпретація творів візуальних мистецтв, визначення взаємозв'язків з іншими видами мистецтва. Практичне засвоєння основних понять і термінів. Особливості створення художнього образу, цілісність змісту і форми мистецького твору. Виконання композицій за допомогою різноманітних видів мистецької техніки із застосуванням відповідних художніх матеріалів</p>	<p>знати основні виражальні засоби графіки, живопису, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, дизайну, розуміти жанрові і стильові особливості візуальних мистецтв, синтезу мистецтв, значення візуальних мистецтв у житті людини та суспільства, уміти аналізувати та інтерпретувати візуальні твори різних жанрів і стилів, застосовуючи відповідну термінологію, застосовувати набуті знання і вміння у процесі створення художніх образів на площині та в об'ємі з використанням різних художніх технік і матеріалів, виражаючи власні почуття, емоції, думки, ставлення, виявляти естетичне ставлення до творів візуальних мистецтв у єдності змісту і форми, виражати власні оцінні судження у процесі комунікації</p>
<i>Культурологічна змістова лінія</i>	
<p>Мистецтво — провідна складова художньої культури</p>	
<p>Різноманітність видів мистецтва та їх жанрові, національні та регіональні особливості. Роль мистецтва в культурному розвитку суспільства і особистості. Жанрова палітра музичного мистецтва та його значення в культурному розвитку людини і суспільства. Видові та жанрові особливості візуальних мистецтв, їх значення в культурному розвитку людини і суспільства. Театр як синтетичний вид мистецтва, його жанри та значення в культурному розвитку людини і суспільства. Види театру. Екранні</p>	<p>знати видатні твори мистецтва різних видів і жанрів, основні види, жанри і форми музичного мистецтва, видові та жанрові особливості візуальних мистецтв, жанри театру як синтетичного виду мистецтва, особливості театрального мистецтва, основні жанри кінематографа, художні напрями та стилі, розуміти мистецтво як провідну складову художньої культури та соціальне явище, значення музичного мистецтва, візуальних та екранних мистецтв у культурному розвитку людини і суспільства, сутність художньої культури, її роль у суспільстві та духовному житті людини, уміти аналізувати та інтерпретувати твори</p>
<p>мистецтва та їх роль у житті людини і суспільства. Основні жанри, художні засоби кінематографа. Синтез мистецтв у кіно. Телебачення як засіб масової комунікації. Художні напрями та стилі. Сутність художньої культури як духовного явища. Художня культура і середовище. Художня культура рідного</p>	<p>мистецтва у процесі комунікації, виражати ціннісне ставлення до них, використовувати світовий інформаційний простір з метою художньої самореалізації, застосовувати набутий естетичний досвід у власній художньо-творчій діяльності та у процесі культурного самовираження</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
краю. Поліхудожній образ світу. Аналіз, інтерпретація та оцінювання творів мистецтва. Практичне засвоєння основних понять і термінів художньої культури	
<p>1. Старша школа</p> <p><i>Культурологічна змістова лінія</i></p>	
<p>Особливості розвитку художніх стилів і напрямів українського мистецтва. Спадщина видатних українських митців. Багатогранність української мистецької спадщини як складової світової культури. Особливості розвитку світового мистецтва, його видові та стильові особливості. Світова художня культура та її роль у розвитку людства. Спадщина видатних митців світу. Цілісність та національно-історична своєрідність культур різних країн світу. Художня культура і середовище. Полікультурний образ світу. Медіа-культура та її особливості. Культура і суспільство, значення мистецтва в духовному розвитку особистості. Мистецтво як посередник між культурами світу. Аналіз, інтерпретація та оцінювання творів мистецтва. Практичне засвоєння основних понять і термінів художньої культури</p>	<p>знати творчу спадщину відомих представників українського та світового мистецтва, особливості розвитку українського мистецтва та мистецтва різних країн світу, його видові та стильові ознаки, розуміти сутність культури, її роль у суспільстві та духовному житті людини, сутність полікультурного діалогу в сучасному житті, особливості та роль засобів масової інформації в сучасному суспільстві, уміти оцінювати, порівнювати і знаходити спільне та відмінне у творчих здобутках митців різних країн, виражати ціннісне ставлення до творів мистецтва у процесі їх аналізу та інтерпретації, застосовуючи відповідну термінологію, виявляти естетичне ставлення до класичного і сучасного мистецтва, застосовувати отримані знання і набутий естетичний досвід у власній художньо-творчій діяльності та процесі культурного самовираження</p>
<p>IV. Освітня галузь “Математика”</p> <p>Основна школа</p>	
<i>Числа</i>	
<p>Натуральні, цілі, раціональні, дійсні числа. Звичайні дроби. Десяткові дроби. Арифметичні дії над числами. Наближені обчислення. Відсотки. Відсоткові розрахунки. Пропорції</p>	<p>знати і розуміти, що таке натуральне, ціле, раціональне, дійсне число та числові множини, можливість подання раціональних чисел звичайними дробами, а дійсних — нескінченними десятковими дробами, уміти порівнювати числа, округлювати їх, виконувати арифметичні дії над раціональними числами та над їх наближеними значеннями, зображати числа точками на координатній прямій, проводити відсоткові розрахунки, застосовувати властивості пропорції, числа для знаходження та опису кількісних характеристик реальних процесів та явищ</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Вирази</i>	
<p>Числові вирази і вирази із змінними. Степінь з натуральним і цілим показниками. Арифметичний квадратний корінь.</p> <p>Одночлен. Многочлен. Дії над многочленами. Дробові вирази та дії над ними. Перетворення виразів</p>	<p>знати і розуміти, що таке числовий вираз і вираз із змінними, одночлен, многочлен та дробові вирази, означення степеня з натуральним і цілим показниками, означення арифметичного квадратного кореня, властивості степеня та квадратного кореня, уміти записувати число у стандартному вигляді, знаходити значення числового виразу і виразу із змінними при заданих значеннях змінних, перетворювати цілі і дробові вирази та нескладні вирази з квадратними коренями, застосовувати вивчені властивості дій над виразами під час розв'язування задач</p>
<i>Рівняння і нерівності</i>	
<p>Рівняння і нерівності з однією змінною: лінійні, квадратні.</p> <p>Рівняння з двома змінними. Системи двох рівнянь з двома змінними.</p> <p>Системи лінійних нерівностей з однією змінною. Застосування рівнянь та їх систем під час розв'язування задач</p>	<p>знати і розуміти, що таке рівняння, нерівність та їх розв'язання, означення і властивості лінійних та квадратних рівнянь і нерівностей, уміти розв'язувати лінійні та квадратні рівняння і нерівності, деякі типи систем двох рівнянь з двома змінними, складати рівняння і системи рівнянь за умовою текстової задачі, формуючи у такій спосіб математичні моделі реальних процесів, інтерпретувати графічне розв'язання рівнянь, нерівностей та їх систем, застосовувати відповідні рівняння і нерівності та їх системи для аналітичного опису відношень між реальними величинами, зокрема геометричними та фізичними</p>
<i>Функції</i>	
<p>Функція. Лінійна функція. Обернена пропорційність. Квадратична функції. Числові послідовності</p>	<p>знати і розуміти, що таке координатна пряма і координатна площина, означення функціональної залежності між змінними, способи завдання функції, означення та властивості лінійної, квадратичної функцій, функції оберненої пропорційності, функції числової послідовності, арифметичної та геометричної прогресій, уміти визначати координати точки на площині, будувати точки за заданими їх координатами, будувати та аналізувати графіки функцій, зокрема лінійної, квадратичної функцій, функції оберненої</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	пропорційності, розв'язувати задачі із застосуванням формул загального члена та суми перших членів прогресії, застосовувати функціональні залежності для створення математичних моделей реальних процесів та явищ
<i>Елементи комбінаторики, теорії ймовірності та статистики</i>	
Множини. Комбінаторні правила суми та добутку. Ймовірність випадкової події. Способи подання даних та їх обробки	знати і розуміти, що таке множина, елемент множини, комбінаторна задача, комбінаторні правила суми та добутку, випадкова подія, ймовірність випадкової події, що таке статистичне дослідження та його складові, уміти розв'язувати найпростіші комбінаторні задачі шляхом розгляду можливих варіантів, застосовувати комбінаторні правила суми та добутку під час розв'язування найпростіших комбінаторних задач, обчислювати частоту випадкової події та оцінювати її ймовірність, обчислювати ймовірність випадкової події в досліді з рівноможливими результатами, подавати та аналізувати дані у вигляді таблиць, графіків, діаграм різних типів, робити висновки, аналізуючи дані у простих статистичних дослідженнях, застосовувати оцінку ймовірності випадкової події для характеристики випадкового явища, ймовірнісні властивості навколишніх явищ для прийняття рішень
Геометричні фігури	
Найпростіші геометричні фігури на площині та їх властивості. Трикутники, многокутники, коло і круг. Рівність і подібність геометричних фігур. Побудова циркулем і лінійкою. Геометричні перетворення на площині. Координати і вектори на площині. Геометричні фігури у просторі (площина, куб, прямокутний паралелепіпед, призма, піраміда, куля і сфера, циліндр і	знати і розуміти означення геометричних фігур на площині, наведених у змісті освіти, рівності та подібності геометричних фігур, їх властивості, зміст таких понять, як геометричні перетворення, координати і вектори на площині та їх основні властивості, уміти розпізнавати і зображувати геометричні фігури на площині, їх елементи та взаємне розміщення фігур,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
конус)	класифікувати за певними ознаками геометричні фігури на площині, виконувати основні побудови на площині циркулем і лінійкою, обґрунтовувати певні властивості геометричних фігур, виконувати основні операції над векторами, розпізнавати геометричні фігури у просторі та їх елементи, співвідносити геометричні фігури у просторі з об'єктами навколишньої дійсності, застосовувати вивчені означення, властивості і методи до розв'язування найпростіших задач, зокрема прикладного змісту
Геометричні величини	
Довжина відрізка, кола. Міра кута. Площа і об'єм	знати і розуміти, що таке довжина відрізка, кола, міра кута, площа та об'єм геометричної фігури, формули для обчислення довжини, площі та об'єму певних геометричних фігур, уміти вимірювати лінійні і кутові величини за допомогою інструментів, обчислювати лінійні і кутові величини, зокрема, використовуючи координати і вектори, обчислювати площі і об'єми геометричних фігур з використанням відповідних формул, розв'язувати трикутники, застосовувати відповідні формули та алгоритми до розв'язування простіших задач прикладного змісту
Старша школа	
<i>Вирази</i>	
Узагальнення поняття степеня Синус, косинус, тангенс, котангенс кута та числа. Логарифм. Степеневі, тригонометричні, ірраціональні, показникові, логарифмічні вирази та їх перетворення	знати і розуміти означення синуса, косинуса, тангенса та котангенса, тригонометричні формули, що таке корінь n-го степеня, степінь з раціональним і дійсним показниками та їх властивості, означення логарифма та його властивості, уміти знаходити значення виразів, наведених у змісті освіти, за значенням змінних, які входять до них, перетворювати тригонометричні вирази, вирази із степенями і коренями, логарифмічні вирази, застосовувати відповідні формули та алгоритми під час розв'язування задач

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<i>Рівняння і нерівності</i>	
Ірраціональні, тригонометричні, показникові, логарифмічні рівняння. Показникові і логарифмічні нерівності	знати і розуміти, що таке ірраціональні, тригонометричні рівняння та показникові, логарифмічні рівняння і нерівності, основні методи їх розв'язування, уміти розв'язувати нескладні ірраціональні, тригонометричні рівняння та показникові, логарифмічні рівняння і нерівності, застосовувати відповідні рівняння і нерівності для аналітичного опису відношень між реальними, зокрема геометричними та фізичними, величинами
<i>Функції</i>	
Властивості функцій. Степенева, тригонометричні, показникова та логарифмічна функції. Похідна. Інтеграл	знати і розуміти означення характерних властивостей функцій (зростання, спадання, парність тощо), означення та властивості степеневі, тригонометричної, показникової та логарифмічної функцій, зміст поняття неперервної функції, диференційованої функції, означення та властивості похідної та первісної, уміти будувати та аналізувати графіки функцій, зокрема степеневі, тригонометричної, показникової та логарифмічної функцій, знаходити похідні та первісні деяких функцій, застосовувати похідну для встановлення властивостей функцій та побудови їх графіків, первісну та інтеграл — для обчислення площ і геометричних фігур
<i>Елементи комбінаторики, теорії ймовірності та статистики</i>	
Класичне визначення ймовірності випадкової події. Комбінаторний підхід до обчислення ймовірностей випадкових подій. Генеральна сукупність та вибірка Мода, медіана, середнє значення	знати і розуміти, що таке перестановки, розміщення, комбінації (без повторень), класичне визначення поняття ймовірності, що таке генеральна сукупність та вибірка, означення середнього значення, моди та медіани вибірки, уміти обчислювати в найпростіших випадках кількість перестановок, розміщень, комбінацій, обчислювати ймовірності випадкових подій, використовуючи класичне визначення та комбінаторні правила і формули, обчислювати середнє значення, моду і медіану вибірки та інтерпретувати одержані результати, застосовувати

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ймовірнісні характеристики навколишніх явищ для прийняття рішень
<i>Геометричні фігури</i>	
<p>Аксіоми стереометрії. Взаємне розміщення прямих і площин у просторі. Многогранники і тіла обертання, їх види та властивості</p> <p>Геометричні перетворення у просторі. Координати і вектори у просторі</p>	<p>знати і розуміти аксіоми стереометрії та висновки з них, визначення понять многогранника (призми, піраміди), тіла обертання (кулі, сфери, циліндра, конуса), властивості зазначених геометричних фігур, визначення понять геометричних перетворень, координат і векторів у просторі та їх основні властивості, уміти розрізняти означувані та неозначувані поняття, аксіоми і теореми, класифікувати за певними ознаками взаємне розміщення прямих, прямих і площин, площин у просторі, просторові тіла, зображувати просторові геометричні фігури та їх елементи, застосовувати вивчені означення, властивості та методи стереометрії під час розв'язування найпростіших задач, зокрема прикладного змісту, для дослідження властивостей реальних об'єктів</p>
<i>Геометричні величини</i>	
<p>Відстані у просторі. Міри кутів між прямими і площинами. Площі поверхонь і об'єми тіл</p>	<p>знати і розуміти, що таке відстань (від точки до прямої, від точки до площини, між мимобіжними прямими, від прямої до паралельної їй площини, між паралельними площинами), міра кута (між прямими, між прямою і площиною, між площинами), площа поверхні та об'єм геометричного тіла, формули для обчислення площ поверхонь та об'ємів многогранників і тіл обертання, уміти обчислювати відстані та міри кутів, зокрема використовуючи координати і вектори у просторі, розв'язувати найпростіші задачі на вимірювання і обчислення площ поверхонь і об'ємів тіл, застосовувати вивчені означення, властивості і формули до розв'язування найпростіших задач прикладного змісту, суть яких полягає в обчисленні площ поверхонь і об'ємів тіл</p>
<p>V. Освітня галузь "Природознавство" Основна школа Загальноприродничий компонент</p>	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Об'єкти і явища природи. Природні і штучні системи	знати різноманітність об'єктів і явищ у природі, властивості тіл, речовин, природних і штучних систем, розуміти взаємозв'язки між об'єктами і явищами природи, уміти порівнювати об'єкти природи за кількома ознаками, розпізнавати, описувати явища природи, пояснювати причини та повторюваність явищ природи, застосовувати набуті знання у практичній діяльності та повсякденному житті, виявляти бережливе ставлення до об'єктів живої і неживої природи, оцінювати значення природних і штучних систем у природі та житті людини
Методи пізнання природи. Природознавство — комплекс наук про природу	знати прилади і пристрої, що використовуються у процесі вивчення об'єктів і явищ природи, науки, які вивчають природу, методи пізнання природи (спостереження, дослідження, експеримент),
	уміти проводити прості досліди з метою вивчення об'єктів і явищ природи, користуватися найпростішими вимірвальними приладами і дотримуватися правил безпеки виконання дослідів, застосовувати набуті вміння у процесі пізнання природи, під час виконання навчальних і практично зорієнтованих завдань, виявляти ставлення та оцінювати роль природничого знання у різних галузях людської діяльності
Земля — планета Сонячної системи. Умови життя на Землі	знати про Всесвіт і Сонячну систему як його складову, головні умови життя на Землі, розуміти зв'язок між небесними і земними явищами природи, значення факторів середовища для живих організмів, уміти пояснювати будову і рухи Землі, вплив факторів середовища на живі організми
Людина і природа. Природне середовище і життя людини. Охорона і збереження природи	знати компоненти середовища існування людини, природу рідного краю, екологічно небезпечні фактори для здоров'я людини, екологічні проблеми людства, розуміти значення природних умов для життя і

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	діяльності людини, призначення Червоної книги і природоохоронних територій, уміти пояснювати наслідки впливу діяльності людини на природу, застосовувати знання для забезпечення безпеки життя і охорони навколишнього природного середовища, висловлювати судження щодо необхідності охорони природи і раціонального використання природних ресурсів, виявляти ставлення і брати особисту посильну участь у збереженні природи
Біологічний компонент	
Біологія — наука про пізнання живої природи. Методи наукового пізнання живої природи. Загальні властивості живих систем	знати історію розвитку біологічних знань, загальні властивості живих систем, методи пізнання живої природи, уміти користуватися приладами під час проведення біологічних досліджень, дотримуватися правил безпеки під час проведення дослідів, спостерігати, описувати, порівнювати біологічні об'єкти та процеси, проводити самоспостереження, користуватися різними джерелами біологічної інформації, застосовувати біологічні знання, інформацію і методи дослідження для виконання практичних завдань у повсякденному житті, оцінювати досягнення біологічної науки та її вплив на розвиток суспільства і поліпшення умов життя, збереження здоров'я людини і всього живого на Землі, виявляти власне ставлення до ролі біологічних знань у формуванні сучасної природничо-наукової картини світу
Клітина — елементарна одиниця живої природи	знати хімічний склад, загальний план будови і процеси життєдіяльності клітин організмів різних царств живої природи, розуміти, що клітина є елементарною структурною і функціональною одиницею живої природи, уміти порівнювати будову і функції клітин різних організмів, виготовляти прості мікропрепарати клітин, вивчати та описувати їх будову з використанням метода мікроскопії, застосовувати знання про клітину для пояснення процесів життєдіяльності об'єктів живої природи,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	висловлювати судження про єдність живої природи на основі знань про клітину
<p>Організм. Особливості будови, функціонування та розвитку організмів різних царств. Біосоціальна природа людини. Людина та її здоров'я</p>	<p>знати будову, функціонування, розвиток і поведінку організмів, принципи роботи регуляторних систем, життєві цикли організмів, біологічні основи розмноження, вирощування рослин і тварин, зв'язок організмів різних царств та екологічних груп із середовищем існування, розуміти, що будь-який організм є цілісною біологічною системою, а також розуміти біосоціальну природу людини, уміти пояснювати процеси життєдіяльності та основні властивості живих систем, виявляти взаємозалежність організмів та їх пристосованість до умов середовища, доглядати за рослинами і тваринами, застосовувати знання і вміння під час надання першої долікарської допомоги, вести здоровий спосіб життя, виявляти ставлення до об'єктів живої природи, власного здоров'я і здоров'я інших людей як найвищої цінності</p>
<p>Надорганізмові системи. Біосфера і людина. Збереження і охорона різноманіття живої природи</p>	<p>знати надорганізмові системи (популяція, екосистема, біосфера), основні типи взаємозв'язків між організмами, між організмами та середовищем існування, екологічні фактори, природоохоронні території та заходи, розуміти, що збереження біосфери є умовою сталого розвитку суспільства та життя на Землі, уміти виявляти біотичні та абіотичні зв'язки, антропічні впливи у природі, прогнозувати наслідки господарської діяльності людини на екосистему і стан здоров'я людей, проектувати відновлення екосистеми, висловлювати судження щодо значення стабільності навколишнього природного середовища для розвитку екосистеми і біосфери, оцінювати стан навколишнього природного середовища в Україні і своїй місцевості</p>
<p>Систематика та еволюція організмів</p>	<p>знати основи класифікації, характерні ознаки організмів основних таксонів, їх ускладнення у процесі еволюції, сучасну систему органічного світу і систематичне положення людини в ній, уміти</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	порівнювати організми різних таксонів, застосовувати знання для побудови класифікації, аналізувати інформацію про походження життя на Землі та походження людини, оцінювати значення різноманітності живих організмів у природі та господарській діяльності людини, роль біологічних знань у формуванні сучасної природничо-наукової картини світу
Географічний компонент	
Географія — система наук про природу, населення і господарство. Методи географії. Місце і роль географії у розв'язанні сучасних практичних завдань людства і глобальних викликів	знати складові географічної науки, історичні етапи пізнання Землі, методи дослідження, джерела географічної інформації, розуміти місце географії в системі наук, її роль у формуванні наукової картини світу, уміти користуватися різними джерелами географічної інформації, аналізувати і порівнювати географічну інформацію,
	користуватися різними за змістом і призначенням картами, вести спостереження за природними і суспільними процесами і явищами, виявляти і пояснювати взаємозв'язки між природою і людиною, застосовувати географічні знання, інформацію і методи дослідження для виконання практичних завдань у повсякденному житті, висловлювати судження щодо ролі географії в розв'язанні проблем сталого розвитку природи і суспільства, оцінювати роль географічних знань у дослідженні природи і суспільства
Географічний простір. Географічна оболонка та її складові: літосфера, атмосфера, гідросфера, біосфера. Роль і місце людини в географічному просторі	знати складові географічної оболонки, їх основні властивості, суть географічних понять, що характеризують оболонку Землі, розуміти цілісність і неоднорідність географічної оболонки, закономірності формування і поширення рельєфу, погоди і клімату, гідрологічних об'єктів, ґрунту, рослинності і тваринного світу, походження і динаміку основних природних і суспільних процесів, що відбуваються в географічній оболонці, уміти пояснювати причини і наслідки основних рухів Землі, виявляти відмінності між оболонками, аналізувати і пояснювати

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>наслідки їх взаємодії, визначати особливості розміщення компонентів географічної оболонки в географічному просторі, розрізняти способи їх зображення на географічній карті, використовувати наочний, графічний матеріал, будови географічної оболонки та її складових, застосовувати знання про геосфери у повсякденному житті для пояснення різноманітних процесів і явищ, які виникають на земній поверхні і впливають на життєдіяльність людини, висловлювати судження про можливі напрями сучасного етапу розвитку географічної оболонки, оцінювати вплив людини на географічну оболонку та його наслідки, рівень безпеки середовища для життя і діяльності людини</p>
<p>Регіональні географічні системи Материки і океани як планетарні природні комплекси. Регіони і країни світу, їх природні і соціально-економічні особливості, міжнародні зв'язки. Україна в світі: природні умови і ресурси</p>	<p>знати географічні особливості материків і океанів, регіонів і країн світу, України, своєї місцевості, суть географічних понять, що характеризують природу, населення і господарство регіональних географічних систем різного рівня, розуміти характер прояву загальних географічних закономірностей на конкретній території, географічну цілісність і неоднорідність Землі як планети людей, стратегію сталого розвитку в Україні і світі, уміти пояснювати причини різноманітності природи материків, океанів, регіонів, країн і території України, характеризувати населення і його господарську діяльність у різних природних умовах, порівнювати географічні системи різного рівня, встановлювати місцезнаходження на карті географічних об'єктів: материків, океанів, регіонів, країн світу і України, застосовувати знання про материки, океани, регіони і країни світу для пояснення сучасних природних, соціальних, економічних глобальних процесів, висловлювати судження щодо місця України в світі і впливу світових процесів на розвиток України, оцінювати вплив природних та соціально-економічних факторів на розвиток</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	конкретної території, значення та наслідки міжнародних зв'язків
<p>Географічні аспекти взаємодії людини і природи. Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи. Географія природних ресурсів. Природокористування та його наслідки. Географія глобальних проблем людства і шляхи їх розв'язання</p>	<p>знати принципи взаємодії суспільства і природи, класифікацію природних ресурсів, переваги та наслідки їх використання, методи збереження, розуміти закономірності поширення природних ресурсів, суть і причини виникнення глобальних проблем людства, уміти пояснювати проблеми і перспективи використання природних ресурсів, аналізувати географію природних ресурсів і глобальних проблем, територіальні відмінності у розв'язанні сучасних викликів людства, дотримуватися правил поведінки у навколишньому природному середовищі, заходів безпеки, яких вживають у разі виникнення стихійного лиха і техногенних катастроф, застосовувати знання про взаємодію людини і природи для реалізації практичної мети адаптації до умов проживання на певній території, висловлювати судження щодо шляхів раціонального природокористування та розв'язання сучасних екологічних проблем, оцінювати значення сталого розвитку для людства</p>
Фізичний компонент	
<p>Фізика як природнича наука. Методи наукового пізнання</p>	<p>знати історію розвитку фізичних знань, імена відомих учених-фізиків, фізичні характеристики стану природного середовища, сферу застосування фізичних законів, розуміти органічну єдність людини та природи, цілісність фізичної картини світу, етапи пізнавальної діяльності у фізичних дослідженнях, параметри безпечної життєдіяльності людини, уміти застосовувати здобуті знання для пояснення фізичних явищ і процесів, практичного використання фізичних явищ і законів у технічних пристроях, на виробництві, у різних сферах життєдіяльності людини, використовувати експериментальні і теоретичні методи наукового пізнання під час проведення досліджень фізичних явищ і процесів, розв'язувати фізичні</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>задачі, виявляти ставлення до ролі фізичних знань у житті людини, суспільному розвитку, техніці, розвитку сучасних технологій, оцінювати межі застосування фізичних законів і теорій</p>
<p>Речовина і поле. Будова речовини і структурні рівні фізичного світу. Гравітаційне поле. Електромагнітне поле. Світло</p>	<p>знати про дві форми існування матерії, основні поняття і фізичні величини для опису явищ і процесів макро- і мікросвіту, основні характеристики гравітаційного та електромагнітного полів, розуміти атомно-молекулярну будову речовини, механізм перетворення атомних ядер, особливості гравітаційного, електричного та магнітного полів, поширення світла в різних середовищах, уміти застосовувати здобуті знання для пояснення агрегатних станів речовини, властивостей речовини та поля, виявляти ставлення до раціонального використання природних ресурсів і енергії, оцінювати прояв гравітаційного та електромагнітного полів, їх вплив на навколишнє природне середовище і організм людини</p>
<p>Рух і взаємодії. Фундаментальні взаємодії. Фізична суть механічних, теплових, електромагнітних, оптичних, ядерних явищ</p>	<p>знати фізичну суть механічних, теплових, електричних, магнітних, світлових, ядерних явищ і процесів та фізичні величини, що їх характеризують, розуміти прояв і наслідки фундаментальних взаємодій, основні закони і закономірності, що характеризують механічний рух і взаємодію, тепловий рух, взаємодію електрично заряджених тіл, електричний струм у різних середовищах, електромагнітні явища, фізичні основи і принципи дії машин та механізмів, засобів зв'язку, побутових приладів, уміти застосовувати здобуті знання для пояснення фізичних явищ і процесів у навколишньому природному середовищі, розв'язувати фізичні задачі, досліджувати фізичні явища і процеси, виявляти ставлення до ролі фізики в розвитку інших природничих наук, техніки і технологій, застосування досягнень фізики для раціонального природокористування та запобігання їх шкідливого впливу на навколишнє природне середовище і</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	організм людини
Хімічний компонент	
<p>Хімічний елемент. Атом. Елементи-органогени. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів</p>	<p>знати будову атома, відмінності елементного складу органічних і неорганічних речовин, назви і символи хімічних елементів, структуру періодичної системи, а також про існування стабільних та радіоактивних нуклідів, уміти визначати значення валентності та ступеня окиснення елементів у сполуках, складати хімічні формули за значеннями валентності та ступеня окиснення, пояснювати фізичну суть періодичного закону, характеризувати хімічні елементи за будовою атома та положенням у періодичній системі, застосовувати періодичний закон для передбачення властивостей речовин, висловлювати судження про необхідність дотримання радіаційної безпеки, оцінювати наукове значення періодичного закону</p>
<p>Речовина. Прості та складні речовини. Основні класи неорганічних речовин. Найважливіші органічні сполуки. Дисперсні системи. Розчини. Електролітична дисоціація</p>	<p>знати йонний, ковалентний, водневий і металічний хімічні зв'язки, назви, склад, властивості та способи добування основних класів неорганічних сполук та найважливіших органічних сполук, види дисперсних систем, розчинів, розуміти зміст хімічних формул речовин, природу хімічних зв'язків, механізми їх утворення, суть процесів розчинення і дисоціації сполук у водних розчинах, уміти розрізняти речовини та матеріали, прості та складні речовини, органічні та неорганічні речовини, метали та неметали, фізичні та хімічні властивості речовин, дисперсні системи, пояснювати властивості речовин на основі їх складу і будови, складати відповідні рівняння хімічних реакцій, робити розрахунки за хімічними формулами, обчислювати кількість речовини, масову частку розчиненої речовини, висловлювати судження про згубну дію алкоголю на організм людини, оцінювати значення розчинів та дисперсних систем у природі, роль</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	неорганічних і органічних речовин у житті людини, їх вплив на навколишнє природне середовище
Хімічна реакція. Типи хімічних реакцій. Рівняння хімічних реакцій	знати ознаки та умови перебігу хімічних реакцій, розуміти суть закону збереження маси речовини, зміст рівнянь хімічних реакцій, уміти розрізняти фізичні та хімічні явища, хімічні реакції різних типів, застосовувати закон збереження маси речовин для складання рівнянь хімічних реакцій, проведення розрахунків за хімічними рівняннями, висловлювати судження про роль хімічних процесів у природі та побуті
Методи наукового пізнання в хімії. Правила безпеки під час роботи з речовинами	знати правила безпечного поводження з речовинами, розуміти роль хімічного експерименту як джерела знань, уміти виконувати прості хімічні досліди, виготовляти розчини, безпечно поводитися з речовинами у побуті, описувати спостереження під час хімічних дослідів, робити висновки, розв'язувати експериментальні задачі, оцінювати роль хімічних знань у пізнанні природи
Хімія в житті суспільства. Хімічні сполуки і навколишнє природне середовище	знати основні галузі застосування речовин у побуті та промисловості, їх вплив на навколишнє природне середовище, уміти висловлювати судження про вплив різних речовин на здоров'я людини та навколишнє природне середовище
Старша школа Загальноприродничий компонент	
Методи наукового пізнання природи. Основи загальної методології наукових досліджень	знати і розуміти історію та сучасний стан природничо-наукового пізнання, загальну методологію наукових досліджень, уміти проводити дослідження з метою вивчення об'єктів і явищ природи, використовувати методи пізнання природи, користуватися різними джерелами природничо-наукової інформації, аналізувати природничо-наукову інформацію, застосовувати основні природничо-наукові знання для пояснення явищ природи, виявляти ставлення до способів пізнання природи, принципів і методів наукової діяльності, оцінювати моральні та ціннісні аспекти природничих досліджень,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	проблеми сучасного природознавства
Природничо-наукова картина світу. Фундаментальні ідеї природничих наук. Основні концепції сучасного природознавства	знати фундаментальні теорії, поняття і моделі, що відображають структуру, властивості та розвиток природи, розуміти роль природничо-наукового світорозуміння в розвитку людства, уміти пояснювати суть основних концепцій, теорій, законів і закономірностей, що визначають сучасну природничо-наукову картину світу, виявляти ставлення до сучасної природничо-наукової картини світу, оцінювати перспективи та обмеження відносин у системі “природа — людина — наука — суспільство — виробництво”
Значення природничо-наукових знань у житті людини і розвитку суспільства	знати і розуміти актуальні питання сучасного природознавства, основні сфери застосування природничо-наукових знань, уміти пояснювати екологічні засади різних галузей господарства, світоглядне, теоретичне і практичне значення досягнень природничих наук, застосовувати здобуті знання у повсякденному житті для вирішення питань сталого розвитку і збереження здоров'я людини, виявляти ставлення до природничої освіти як елемента культури кожної людини, оцінювати роль природознавства у розвитку цивілізації
Астрономічний компонент	
Будова і розвиток Всесвіту. Галактики. Сонце і зорі, галактика “Молочний Шлях”	знати і розуміти основні характеристики небесних тіл і Всесвіту як цілого, уміти застосовувати астрономічні закономірності та закони для

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	спостереження, визначення характеристик і відстаней до небесних тіл, оцінювати значення вивчення Всесвіту для природничих наук і практичної діяльності людини
Рух небесних світил. Рух Сонячної системи в Галактиці. Рух планет Сонячної системи	знати і розуміти прояви та наслідки обертання небесної сфери, основні поняття і параметри, що характеризують небесні тіла, розміщення і рух у космічному просторі, уміти застосовувати знання про рух небесних світил для визначення їх положення на зоряному небі, виявляти ставлення та оцінювати зв'язок небесних і земних явищ природи, практику використання небесних світил та законів їх руху для орієнтування у просторі та часі, а також для потреб космонавтики
Методи і засоби астрономічних досліджень	знати і розуміти методи і засоби досліджень небесних тіл, уміти застосовувати здобуті знання для спостереження за небесними світилами, виявляти ставлення та оцінювати астрономію як всехвильову науку
Астрономія в житті людини	знати і розуміти причини зародження та головні віхи розвитку астрономії, вплив астрономії на культуру і техніку, її місце в природничо-науковій картині світу, уміти застосовувати астрономічні знання в повсякденному житті, виявляти ставлення та оцінювати практичне значення астрономії в розв'язанні глобальних проблем людства, ненауковість астрології, значення астрономії для формування світогляду людини, астрономічні знання як фактор культури, астрономія як передовий рубіж природознавства
Біологічний компонент	
Біологія — наука про пізнання живої природи. Методи наукового пізнання живої природи	знати про моніторинг, принципи використання експериментального та статистичного методів і моделювання у вивченні об'єктів живої природи, розуміти значення моральних і соціальних аспектів біологічних досліджень, уміти проводити біологічні спостереження і

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>прості експерименти, оформляти їх результати, аналізувати здобуті дані, представляти результати дослідження у словесній, табличній і графічній формі, прогнозувати тенденції розвитку біологічних досліджень та їх значення для розвитку суспільства і збереження життя на Землі,</p> <p>оцінювати практичне значення наукових досягнень різних біологічних галузей у житті людини, суспільства у формуванні наукового світогляду, моральні і соціальні аспекти біологічних досліджень, виявляти ставлення до результатів біологічних досліджень, їх впливу на здоров'я людини і розвиток біологічних систем</p>
<p>Клітина. Особливості хімічного складу живих систем. Основні біохімічні процеси. Сучасна клітинна теорія. Неклітинні форми життя</p>	<p>знати хімічний склад клітини, найважливіші біохімічні процеси у клітинах різних організмів, основні положення сучасної клітинної теорії, методи цитологічних досліджень, про віруси, клітинний цикл еукаріотичних клітин, особливості мітозу і мейозу, причини виникнення хвороб людини, розуміти біологічне значення органічних і неорганічних речовин в існуванні живих систем, асиміляції і дисиміляції, фотосинтезу, уміти характеризувати значення різних форм життя у природі, порівнювати будову клітин прокаріотів і еукаріотів, встановлювати зв'язок між будовою органел та їх функціями, пояснювати взаємозв'язок клітин як основи цілісності організму, досліджувати мікроскопічну будову клітин та застосовувати знання і вміння для запобігання вірусним і бактеріальним хворобам рослин, тварин і людини,</p> <p>оцінювати значення клітинної теорії для пояснення єдності живої природи, біохімічних і цитологічних знань для проведення діагностики і лікування різних захворювань людини</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Організм як відкрита саморегульована система. Загальні властивості організмів. Основні закономірності спадковості і мінливості. Розмноження та онтогенез. Біотехнології</p>	<p>знати та розуміти механізми підтримання гомеостазу організму, основні властивості організмів, обміну речовин, енергії, інформації, закономірності спадковості, мінливості, роль генотипу і середовища існування у формуванні фенотипу, форми розмноження, закономірності онтогенезу, регенерації, основні методи генетичних, селекційних, біо- і нанобіотехнологічних досліджень, особливості загальних властивостей живих систем, уміти характеризувати організм як цілісну структурну і функціональну систему, пояснювати біологічне значення спадковості та мінливості, розв'язувати елементарні типові задачі з генетики і застосовувати біологічні знання для оцінки можливих наслідків застосування сучасних біотехнологій, оцінювати значення відкриття генетичних законів Г. Менделя і Т. Моргана, досягнень сучасної генетики, селекції, біотехнології для розв'язання енергетичних проблем і забезпечення людей продуктами харчування, діагностики спадкових хвороб, небезпечність впливу факторів середовища і власної поведінки на особисте здоров'я і здоров'я прийдешніх поколінь, виявляти ставлення до результатів генетичних і біотехнологічних досліджень</p>
<p>Надорганізові системи: рівні організації надорганізових систем. Людина і біосфера</p>	<p>знати характеристику надорганізових систем, взаємодії екологічних факторів, роль організмів у колообігу речовин та енергії у біосфері, процесів саморегуляції в екосистемі, основні природоохоронні заходи щодо збереження живої природи, розуміти значення моніторингових досліджень стану екосистеми, збереження біосфери для екологічно безпечного розвитку, уміти прогнозувати вплив господарської діяльності людини на екосистему, моделювати взаємозв'язки у природних і штучних екосистемах, застосовувати екологічні знання у повсякденному житті, охороні природи, оцінювати значення охорони живої природи, виявляти ставлення до збереження екологічної стабільності та</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	біологічного різноманіття
Систематика та еволюція організмів	знати про розвиток природи у зв'язку з геологічною історією Землі, походження людини, принципи біологічної класифікації організмів, характеристики виду, сучасну систему органічного світу, гіпотези походження життя на Землі, основні етапи історичного розвитку органічного світу, сучасні еволюційні погляди, уміти пояснювати причини біологічного різноманіття та вплив на нього діяльності людини, наслідки його скорочення, застосовувати еволюційні знання для обґрунтування єдності органічного світу, оцінювати значення еволюційних знань для формування наукового світогляду, виявляти ставлення до перспектив розвитку сучасної біології та розуміти її значення, що полягає у забезпеченні існування біосфери та суспільства
Географічний компонент	
Географія — система наук про природу, населення і господарство. Місце і роль географії у системі природничих і суспільних наук	знати структуру географії, сукупність методів географічних досліджень, сучасні джерела географічної інформації, розуміти місце і роль географії в різних сферах суспільства, прикладну спрямованість географічних досліджень на сучасному етапі, уміти користуватися різними джерелами географічної інформації, аналізувати і порівнювати географічну інформацію, використовувати паперові та комп'ютерні карти для здобування географічної інформації та проведення її аналізу, складати моделі географічних об'єктів і явищ, застосовувати географічні знання, сучасні методи дослідження, геоінформаційні технології для виконання наукових і практичних завдань, висловлювати судження щодо ролі географії у виборі майбутньої професійної діяльності, оцінювати роль географічних знань у дослідженні природи і суспільства
Географічний простір. Загальні закономірності розвитку суспільства. Просторова організація життя і діяльності людей. Політичні, соціальні,	знати особливості населення світу і світового господарства, суть географічних понять, що характеризують політичні, соціальні та економічні системи,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
економічні системи	розуміти походження і динаміку основних суспільних процесів, що відбуваються у географічному середовищі, уміти пояснювати причини і наслідки змін, що відбуваються в політичних та економічних системах Землі, виявляти загальні географічні закономірності суспільного характеру, аналізувати і пояснювати наслідки взаємодії між різними суспільними системами, визначати фактори та особливості розміщення об'єктів географічного середовища (населення, господарства), складати їх комплексну характеристику, застосовувати знання про політичні, соціальні, економічні системи у повсякденному житті для пояснення процесів і явищ, які впливають на життєдіяльність людини, висловлювати судження про можливі напрями сучасного етапу розвитку населення і світового господарства, оцінювати просторову організацію суспільства на сучасному етапі, рівень безпеки навколишнього природного середовища для життя і діяльності людини
<p>Регіональні географічні системи. Регіони і країни світу, їх природні і соціально-економічні особливості, міжнародні зв'язки.</p> <p>Україна в світі, господарство, територіальні відмінності, зовнішні економічні зв'язки</p>	<p>знати закономірності формування і розвитку регіонів і країн світу на сучасному етапі, суть географічних понять, що характеризують природу, населення і господарство регіональних географічних систем різного рівня, розуміти політичні, соціальні, економічні геокультурні закономірності розвитку конкретної території, уміти пояснювати регіоналізацію суспільних процесів, виявляти фактори формування, розвитку і розміщення населення, господарства, культури, характеризувати і порівнювати населення і сферу його діяльності в різних регіонах та країнах світу, встановлювати місцезнаходження географічних об'єктів, регіонів, країн світу на карті, застосовувати знання про диференціацію та інтеграцію країн світу для пояснення сучасних політичних, соціальних, економічних глобальних процесів, висловлювати судження щодо місця регіонів, країн у світі, оцінювати вплив міжнародних зв'язків на формування сучасної геополітичної</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	картини світу
<p>Географічні аспекти взаємодії людини і природи. Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи. Географія природних ресурсів. Природокористування та його наслідки</p>	<p>знати принципи і суть понять про взаємодію суспільства і природи, класифікацію природних ресурсів, наслідки природокористування, основні проблеми світу політичного, економічного, соціального характеру, глобальні проекти, прогнози, гіпотези, розуміти причини і наслідки глобальних викликів людства, моделі сталого розвитку, уміти аналізувати географію природних ресурсів, наслідки глобалізації, механізм забезпечення сталого розвитку, виявляти тенденції, проблеми і перспективи використання природних ресурсів на сучасному етапі, складати географічні проекти щодо можливих сценаріїв розвитку взаємовідносин між людиною і природою у майбутньому, застосовувати знання про взаємодію людини і природи для складання географічних проектів та проведення експертизи, висловлювати судження щодо шляхів розв'язання проблем у світі сучасних природних, екологічних, соціально-економічних і політичних викликів, оцінювати значення стратегії сталого розвитку для людства</p>
Фізичний компонент	

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Фізика як фундаментальна наука. Методи пізнання. Роль фізичних знань у житті суспільства, розвитку техніки і технологій, розв'язанні екологічних проблем. Нанофізика і нанотехнології</p>	<p>знати і розуміти фундаментальний характер загальних закономірностей природи, цілісність природничо-наукової картини світу і місце в ній сучасної фізичної картини світу, історію становлення основних фізичних ідей, законів, теорій, роль фізичного знання в різних галузях діяльності людини та створенні безпечних умов її життєдіяльності, загальну структуру наукового пізнання, фундаментальні дослідження, основоположні гіпотези, основні фізичні моделі і принципи сучасної фізики, уміти застосовувати експериментальні та теоретичні методи пізнання фізичних явищ і процесів, набуті знання у різних сферах життєдіяльності людини та приймати екологічно виважені рішення, виявляти ставлення та оцінювати динаміку, історичний характер розвитку сучасної фізичної картини світу, гармонійну взаємодію людини з навколишнім природним середовищем, роль фізичного знання в різних галузях людської діяльності та екологічні наслідки її впливу на навколишнє природне середовище</p>
<p>Речовина і поле. Фізичні властивості речовини та поля. Кванти. Елементарні частинки. Корпускулярно-хвильовий дуалізм</p>	<p>знати і розуміти основи фізичних теорій (класична механіка, електродинаміка, молекулярна фізика, термодинаміка, оптика, атомна і ядерна фізика), що вивчають властивості речовин і поля, уміти застосовувати наукові методи пізнання, основні поняття, моделі і закони фізики для пояснення властивостей речовини і поля, фізичні знання про речовину і поле у різних сферах життєдіяльності людини, приймати екологічно виважені рішення, виявляти ставлення та оцінювати прояв фундаментальних взаємодій на різних рівнях фізичного світу та вплив електромагнітного поля на навколишнє природне середовище і організм людини, раціональність використання природних ресурсів та енергії</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Рух і взаємодії. Фундаментальні взаємодії. Фізична суть фізичних явищ і процесів різної природи</p>	<p>знати і розуміти основні фізичні теорії, що характеризують рух та взаємодію, їх вплив на наукову картину світу, природу фундаментальних взаємодій, фізичну суть явищ природи, фізичні основи техніки, виробництва, сучасних технологій, уміти застосовувати методи наукового пізнання, фізичні поняття, моделі, величини, рівняння та закони механіки, молекулярної фізики, термодинаміки, електродинаміки, квантової фізики, знання про рух і взаємодію у різних сферах життєдіяльності людини під час опису фізичних явищ і процесів, приймати екологічно виважені рішення, оцінювати зв'язок явищ природи, об'єктивність наукового знання, системотвірну роль фізики для розвитку інших природничих наук, техніки і технологій, виявляти ставлення до раціонального використання природних ресурсів та енергії, впливу на забруднення навколишнього природного середовища машин і механізмів, можливих причин та наслідків екологічних катастроф</p>
<p>Хімічний компонент</p>	
<p>Хімічні елементи у природі. Колообіг елементів. Металічні та неметалічні елементи</p>	<p>знати поширення хімічних елементів у природі, будову атомів металічних і неметалічних елементів, особливості будови атома Карбону, колообіг найважливіших елементів, уміти складати загальну характеристику елемента за будовою атома та прогнозувати властивості утворюваних ним простих речовин і сполук, висловлювати судження про біологічну роль найважливіших елементів, оцінювати значення процесів колообігу хімічних елементів у природі</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Речовина. Неорганічні сполуки металічних і неметалічних елементів. Органічні сполуки. Рівні організації речовини</p>	<p>знати назви, склад, будову, основні властивості, способи добування, застосування найважливіших сполук металічних і неметалічних елементів, основних класів органічних сполук, найпоширеніших полімерів, розуміти генетичні зв'язки між речовинами, причини багатоманітності речовин, рівні організації речовини, уміти характеризувати властивості неорганічних та органічних речовин, установлювати причинно-наслідкові зв'язки між складом, будовою і властивостями речовин, складати відповідні рівняння хімічних реакцій, висловлювати судження про згубну дію алкоголю, наркотичних речовин, тютюнокуріння на здоров'я, оцінювати значення синтетичних органічних речовин</p>
<p>Хімічна реакція. Класифікація хімічних реакцій</p>	<p>знати різні ознаки класифікації та особливості перебігу хімічних реакцій, основні типи реакцій за участю неорганічних і органічних речовин, хімічні перетворення під дією електричного струму, уміти класифікувати хімічні реакції, проводити розрахунки за хімічними рівняннями, оцінювати значення хімічних і фізичних методів переробки природної сировини</p>
<p>Методи наукового пізнання в хімії</p>	<p>розуміти суть основних наукових категорій та форм наукового пізнання дійсності, уміти самостійно виконувати хімічні дослідження, розв'язувати експериментальні задачі, висловлювати судження про роль експерименту і теоретичних знань у вивченні речовин, оцінювати внесок вітчизняних і зарубіжних учених у розвиток хімічної науки, проблеми сучасної хімії</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Хімія в житті суспільства. Роль хімії у розв'язанні глобальних проблем людства	знати застосування речовин і матеріалів на їх основі у різних галузях, розуміти суть нано- і біотехнологій, значення хімії в житті людини та виробництві, її роль у розв'язанні сировинної, енергетичної, продовольчої, екологічної проблеми, уміти запобігати шкідливому впливу хімічних сполук у повсякденному житті, висловлювати судження про роль хімічних знань у виробництві та їх внесок у загальну культуру людини, оцінювати біологічну роль та екологічний вплив хімічних елементів та їх сполук
<p>VI. Освітня галузь “Технології” Основна школа Інформаційно-комунікаційний компонент</p>	
Інформатика як наука. Інформаційні технології. Інформація та інформаційні процеси. Системи, процеси у системах	знати об'єкт, предмет, методи інформатики та інформаційних технологій, сутність процесу керування, зворотного зв'язку, розуміти поняття інформації, системи, повідомлення, даних, інформаційних об'єктів різних видів, аналізувати інформаційні процеси у живій природі, суспільстві, техніці, уміти оцінювати кількісні характеристики інформаційних об'єктів і процесів, застосовувати відповідну термінологію для опису об'єктів і процесів
Комп'ютер як універсальний пристрій для опрацювання даних, програмно керований автомат. Програмне забезпечення та його види. Інформаційні системи, обчислювальне середовище	знати склад і характеристики комп'ютера, функції його основних складових, склад і функції програмного забезпечення, мати уявлення про процес взаємодії користувача з комп'ютером, розуміти цілі застосування і способи функціонування засобів захисту даних, поняття шкідливих програм, уміти використовувати графічний інтерфейс користувача для управління комп'ютерною системою, використовувати сучасні зовнішні пристрої комп'ютера, здійснювати захист даних від шкідливих програм, архівувати та розархівовувати дані, використовувати програмне забезпечення для виконання завдань та вивчення основ наук
Комп'ютерні мережі, розподілені обчислення	знати структуру і складові комп'ютерних мереж, призначення різних систем

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	розподілених обчислень, розуміти можливість пошкодження даних в інформаційних процесах, поняття швидкості передавання даних, важливість процесу захисту даних, процес сприйняття, запам'ятовування, перетворення, передавання повідомлень та даних живими істотами, людиною, уміти розпізнавати джерело і приймач повідомлення, процес кодування та декодування, користуватися сервісами локальних і глобальної комп'ютерної мережі, застосовувати комп'ютерні мережі для виконання навчальних і прикладних завдань, оцінювати кількісні характеристики інформаційних об'єктів і застосовувати їх для визначення можливості і швидкості передавання інформації певним каналом зв'язку
<p>Базові інформаційні технології. Створення і опрацювання документів. Створення і опрацювання графічних об'єктів. Створення і опрацювання мультимедійних об'єктів. Комплексні інформаційні об'єкти</p>	<p>знати правила створення електронних документів, їх структуру, відмінності між растровим і векторним поданням графіки, розуміти призначення і основні функції програмних засобів базових інформаційних технологій, уміти створювати структурований текст за допомогою клавіатури з використанням базових засобів текстового процесора, проводити перевірку правопису, використовувати електронні словники, перекладачі, включати до тексту графічні та інші інформаційні об'єкти, створювати навчальні публікації та презентації, графічні зображення, вести ділове листування, виконувати колективну роботу над документом, записувати і опрацьовувати звукові та відеозображення, розуміти призначення комп'ютерних і некомп'ютерних енциклопедій, довідників, інших інформаційних джерел, пошукових машин, засобів створення інформаційних об'єктів (у тому числі мультимедійних), оцінювати ефективність і зручність використання програмних засобів різного призначення</p>
Представлення даних і знань в інформаційному середовищі	уміти створювати записи в базах даних і вводити дані, здійснювати у базах даних пошук даних, що відповідають певним

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	умовам, використовувати засоби інформаційного середовища для подання знань
<p>Моделювання та алгоритмізація. Об'єкти, їх властивості, класифікація об'єктів. Моделювання реальних об'єктів і процесів. Перетворення даних за формалізованими правилами. Алгоритми. Поняття програми і програмного коду</p>	<p>знати поняття алгоритму, етапи процесу описання алгоритмів, у тому числі за допомогою програмних засобів, способи описання алгоритмів, призначення базових алгоритмічних структур, програмного коду, розуміти поняття формалізації задачі, поняття комп'ютерного моделювання, процес перетворення даних за формальними правилами, призначення комп'ютерної програми і пояснювати етапи її виконання на комп'ютері, уміти визначати властивості об'єктів та значення таких властивостей, здійснювати класифікацію і розпізнавати об'єкти, виконувати формалізоване описання об'єкта, здійснювати виокремлення підзадач в описанні задачі, уміти складати алгоритми для різних виконавців</p>
<p>Опрацювання числових даних. Електронні таблиці як засіб моделювання об'єктів і процесів</p>	<p>знати основні способи опрацювання даних та їх призначення, розуміти призначення електронних таблиць як засобу моделювання, уміти вводити дані, зокрема формули, до електронної таблиці, опрацьовувати дані та їх масиви, застосовувати числові дані і формули як засоби описання об'єктів, прогнозувати перебіг процесів у різних напрямках знань</p>
<p>Інформаційно-комунікаційні технології в суспільстві. Норми етики і права у процесі роботи з даними, повідомленнями</p>	<p>знати етапи розвитку інформаційних технологій як суспільно значущого явища, розуміти призначення та галузі застосування інформаційних технологій: зв'язок, моделювання, проектування, керування, аналіз даних, освіта, мистецтво та розваги, призначення особистої інформації, сутність та важливість інформаційної безпеки для людини і суспільства в цілому, знати та дотримуватися норм етики і права під час роботи з даними та повідомленнями в інформаційному середовищі</p>
<p>Технологічний компонент</p>	
<p><i>Проектування</i></p>	
<p>Проектні технології як засіб інтелектуальної діяльності людини у</p>	<p>провадити дослідно-пошукову діяльність у процесі проектування, визначати завдання</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
сфері матеріального виробництва. Проектування предметів навколишнього природного середовища. Етнодизайн. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у проектній діяльності	проекту відповідно до обраної проблеми, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології під час проектування, розуміти і виконувати елементи художнього конструювання за графічним зображенням або власним задумом, обирати та застосовувати методи художнього і технічного проектування, читати і розуміти графічні зображення, необхідні для виконання завдань проекту, визначати і здійснювати відбір інструментів і матеріалів, що необхідні для реалізації проекту, презентувати та оцінювати результати продуктивної творчої діяльності за визначеними критеріями
<i>Технології і техніка</i>	
Науково-технічний прогрес і технології. Перетворювальна діяльність людини як засіб реалізації інтелектуального продукту. Традиційні і сучасні технології, засоби, предмети праці	виявляти ціннісне ставлення до взаємозв'язку науково-технічного прогресу і технологій, визначати послідовність технологічних операцій з обробки матеріалів у процесі виготовлення виробу, дотримуватися технологічних вимог під час роботи ручними та електрифікованими інструментами, застосовувати безпечні та доцільні прийоми під час роботи інструментом, використання обладнання і пристосувань, дотримуватися правил безпеки під час технологічної діяльності, аналізувати виготовлений технічний об'єкт та повною мірою використовувати особистий досвід, знання і вміння у процесі роботи
<i>Технічна та художня творчість</i>	
Технічна та художня творчість у продуктивній творчій діяльності людини. Творчість у трудових традиціях українського народу	характеризувати основні етапи створення технічних пристроїв та особливості технічного і художнього проектування, визначати і використовувати на практиці елементи художньої та технічної творчості у
	традиційних видах трудової діяльності та відповідних зразках виробів, які традиційно використовуються у побуті
Найбільш поширені ремесла та види декоративно-ужиткового мистецтва	виявляти і переносити елементи художньої та технічної творчості на власні вироби у вигляді конструктивних елементів,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	мати уявлення про зміст та особливості найбільш поширених народних ремесел, промислів та видів декоративно-ужиткового мистецтва свого регіону
<i>Професійна орієнтація</i>	
Сфери людської діяльності та види праці. Професійна діяльність людини в умовах ринку праці. Вимоги професії до людини	збирати та аналізувати інформацію про професію, будувати індивідуальну освітню траєкторію, оцінювати значення морально-етичних норм у професійній діяльності, визначати власні індивідуальні особливості та співвідносити їх з вимогами різних професій
Старша школа Інформаційно-комунікаційний компонент	
Інформаційні технології як галузь продуктивної діяльності людини, основні професії галузі	знати мету, завдання, види і об'єкти перетворювальної діяльності основних інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій, розуміти значення основних понять інформатики та інформаційних технологій, закономірності функціонування основних засобів інформаційних технологій, опрацьовувати повідомлення і дані, оцінювати важливість і суспільну значущість професій, пов'язаних з інформаційними технологіями
Моделі і моделювання	уміти застосовувати комп'ютерне моделювання для описання об'єктів і явищ у різних предметно орієнтованих програмних середовищах, комп'ютерно орієнтовані засоби планування, виконання і прогнозування результатів навчально-пізнавальної і практично зорієнтованої діяльності, вміти використовувати різні
	комп'ютерні програми, оцінювати ефективність застосування різних засобів моделювання до реальних об'єктів і процесів
Системи керування базами даних	знати основні типи програмних середовищ, призначених для зберігання і опрацювання даних, структуру даних, уміти виокремлювати та формалізувати інформацію, подану в текстових повідомленнях, таблицях на діаграмах, графіках, аналізувати масиви числових даних шляхом проведення відповідних статистичних процедур з використанням

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	електронних таблиць або інших предметно орієнтованих середовищ, використовувати ймовірнісні підходи до описання і трактування явищ повсякденного життя під час прийняття рішень та провадження проектної діяльності
Технології опрацювання мультимедійних даних, засоби та об'єкти діяльності	знати і розуміти відмінності між різними способами описання і представлення мультимедійних даних, уміти розробляти і створювати електронні документи різних видів, у тому числі гіпертекстові, гіпермедійні, зокрема для презентації проектної діяльності, виявляти ставлення до різних форм і засобів представлення мультимедійних даних з технічного та естетичного погляду
Сервіси інформаційно-комунікаційних мереж, їх призначення і застосування	оцінювати можливості використання певного засобу (сервісу, послуг) інформаційної комунікації для провадження відповідного виду діяльності
Технологічний компонент <i>Проектування</i>	
Теоретичні основи проектування у сфері матеріального виробництва. Технології і методи творчого та критичного мислення у проектній діяльності. Раціоналізаторство і винахідництво як рушійна сила розвитку виробництва. Загальні відомості про дизайн як провідний засіб формотворення предметного середовища. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у проектній діяльності	характеризувати вплив проектної діяльності на розвиток різних сфер людської діяльності (технологічної, освітньої, мистецької, економічної, політичної тощо), розуміти і використовувати у роботі над проектом методи творчого пошуку ідей (мозковий штурм, морфологічний аналіз, алгоритм розв'язку винахідницьких задач), виявляти протиріччя між характеристиками об'єкта або процесу проектування та вимогами до його вдосконалення чи створення, проводити художньо-конструкторський аналіз об'єкта проектування та пояснювати, розробляти і реалізовувати творчий проект з використанням інформаційно-комунікаційних технологій
<i>Технічна та художня творчість</i>	
Технічна творчість. Художня творчість. Декоративно-ужиткове мистецтво	володіти характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва, створювати вироби від творчого задуму до його практичної реалізації з використанням традиційних і

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	сучасних прийомів обробки природних матеріалів, синтезувати естетичні та функціональні вимоги як провідний спосіб творення у декоративно-ужитковому мистецтві під час проектування та виготовлення виробу
<i>Професійна орієнтація</i>	
Професійна придатність особистості. Морально-етичні норми професійної діяльності. Індивідуальна освітня траєкторія	аналізувати власні здібності та вимоги майбутньої професії, специфіку її предмета, знарядь і умов праці, вплив новітніх об'єктів техніки і технологій на ринок праці, розуміти значення морально-етичних норм успішної професійної кар'єри, оцінювати власні можливості професійної освіти та працевлаштування, виявляти активне ставлення до обраної професії шляхом практичної реалізації власної освітньої траєкторії
VII. Освітня галузь “Здоров’я і фізична культура” Основи здоров’я Основна школа	
Здоров’я людини	знати складові здоров’я, їх ознаки і показники, фактори здоров’я, складові здорового способу життя, види і фактори безпеки і небезпеки, принципи та умови безпечної життєдіяльності, розуміти сутність здоров’я, вплив природних і соціальних факторів, фізичної активності на здоров’я, вплив факторів ризику на рівень безпеки, значення здоров’я для життя людини, важливість вибору життєвих цінностей, усвідомлювати вікові індивідуальні зміни в організмі, здоров’я як єдине ціле, взаємозалежність складових здоров’я, взаємозв’язок організму людини з навколишнім природним середовищем, необхідність вибору здорового способу життя, залежність безпечної життєдіяльності від власної поведінки, уміти виявляти та оцінювати ознаки здоров’я у різних життєвих ситуаціях, виявляти та оцінювати небезпеки, убезпечувати своє життя від ризику, дотримуватися правил здорового способу життя та безпечної для здоров’я поведінки в конкретних ситуаціях

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Фізична складова здоров'я	знати основні фактори і правила збереження та зміцнення фізичної складової здоров'я, елементи оздоровчих систем, ознаки фізіологічної зрілості, усвідомлювати значення активного відпочинку, необхідність застосування рекомендованих способів оздоровлення, уміти добирати такі способи оздоровлення, виконувати правила рухової активності, харчування, гігієнічного догляду за тілом, праці та відпочинку для підлітків, юнаків та дівчат, застосовувати основні методи профілактики захворювань і методи моніторингу фізичної складової здоров'я
Соціальна складова здоров'я	знати ознаки соціальної зрілості, основні фактори, що впливають на репродуктивне здоров'я, основи законодавства щодо безпеки і здоров'я людини, основні види небезпеки, правила безпеки у щоденному житті, правила дорожнього руху, безпечної поведінки у сучасному суспільстві, володіти інформацією про служби захисту населення, розуміти значення сім'ї для формування і збереження здоров'я, вплив поведінки в юнацькому віці на репродуктивне здоров'я, ступінь впливу відповідальної поведінки щодо ВІЛ-інфікування, туберкульозу та інфекцій, що передаються статевим шляхом,

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	<p>усвідомлювати значення формування відповідальних стосунків для здоров'я, необхідність усунення ризиків для життя і здоров'я, уміти визначати власний рівень соціального розвитку, користуватися своїми правами, протистояти негативному впливу соціальних факторів шляхом формування корисних звичок, протистояння впливу негативних для здоров'я і небезпечних для життя соціальних факторів, дотримуватися відповідальної поведінки щодо ВІЛ-інфікування, туберкульозу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, та інших хвороб, розпізнавати різні види небезпечних ситуацій та повідомляти про них служби захисту населення — встановлювати взаємозв'язок між природними, соціальними і техногенними факторами і здоров'ям, безпечно поводитися у навколишньому природному середовищі, моделювати і вирішувати відповідні життєві ситуації, застосовувати набуті корисні звички, правила спілкування та безпечної поведінки в різних життєвих ситуаціях і видах діяльності, вміти надавати першу допомогу хворим та потерпілим</p>
Психічна та духовна складові здоров'я	<p>знати ознаки психічної і духовної складових здоров'я, фактори, що впливають на психологічне благополуччя, фактори, що впливають на духовний розвиток підлітків, юнаків і дівчат, естетичні і моральні засади здоров'я та умови формування особистості, розуміти важливість взаємозв'язку і взаємозумовленості психічної і духовної складових власного здоров'я, необхідність розвитку особистісних якостей, застосовувати правила, настанови, поради щодо самопізнання, самовизначення і самовиховання, способи саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самоідентифікації, розвитку пам'яті та уваги, оцінювати емоції, почуття, моральні якості власні та інших людей як умови, що сприяють збереженню життя і зміцненню здоров'я у різних життєвих ситуаціях</p>

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Фізична культура	
Теоретико-методичні знання	знати про фізичний розвиток та фізичну підготовленість, форми занять рекреаційної, фізкультурно-оздоровчої та спортивної спрямованості, історію розвитку та становлення Олімпійського руху, відродження Олімпійських ігор, загальну характеристику здорового способу життя, про вплив фізичних вправ і спорту на стан фізичного розвитку, засоби розвитку та методи здійснення контролю за фізичним станом, ознаки перевтоми та засоби її запобігання, знати та дотримуватися правил рухливих та спортивних ігор, основ самоконтролю під час самостійних, позакласних занять, правил безпеки під час проведення різноманітних форм навчальної, спортивно-масової та оздоровчої роботи, уміти надавати першу допомогу у разі отримання травм та ушкоджень, усвідомлювати значення занять фізичними вправами та спортом для підтримання розумової працездатності
Загальна фізична підготовка	виконувати стройові та організуючі вправи, різновиди ходьби та бігу, стрибки, загальнорозвивальні вправи, вправи для формування постави та запобігання плоскостопості, вправи для розвитку швидкості, спритності, витривалості, сили, гнучкості, швидкісних і силових якостей
Рухова діяльність. Види спорту	знати історію виникнення та становлення обраного виду спорту, його різновиди, загальну характеристику інвентарю, основи техніко-тактичної підготовки, основи організації і проведення змагань, особливості психологічної підготовки в обраному виді спорту, знати та дотримуватися правил організації змагань і суддівства, страхування і техніки безпеки, контролю та самоконтролю під час занять обраним видом спорту, виконувати технічні елементи з обраного виду спорту на рівні рухового вміння та відповідних навичок, спеціальні та підготовчі фізичні вправи, володіти основними тактико-технічними діями в обраному виді спорту

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Старша школа Основи здоров'я	
Здоров'я людини. Безпека життєдіяльності	знати показники рівня власного здоров'я і рівня здоров'я суспільства, фактори здорового способу життя, основи законодавства з питань безпеки життєдіяльності, органи державного нагляду і служби захисту населення, умови забезпечення особистої безпеки та безпеки інших людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, розуміти зв'язок загальнолюдських цінностей і здоров'я, значення сприятливих для здоров'я життєвих навичок, усвідомлювати значення турботи про здоров'я протягом усього життя, уміти оцінювати ризики в життєвих ситуаціях, повідомляти про них службу захисту населення, адекватно діяти у надзвичайних ситуаціях, надавати першу допомогу постраждалим від нещасних випадків, застосовувати набуті знання для забезпечення особистої безпеки і безпеки інших людей, дотримуватися правил здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки, виявляти позитивне ставлення до здорового способу життя
Фізична складова здоров'я	знати методи розвитку фізичної складової здоров'я, основні оздоровчі системи, усвідомлювати значення активного відпочинку, уміти здійснювати моніторинг фізичної складової здоров'я, застосовувати правила здорового способу життя щодо рухової активності, харчування, індивідуального гігієнічного догляду, профілактики захворювань
- Соціальна складова здоров'я	знати основні положення законодавства у сфері захисту здоров'я населення, фактори міцної родини, фактори впливу на репродуктивне здоров'я молоді, розуміти значення родини для задоволення базових потреб, можливі наслідки своєї поведінки для власного здоров'я та особистої безпеки, здоров'я і безпеки сім'ї та суспільства, уміти убезпечувати себе від впливу негативних для здоров'я і небезпечних для життя соціальних факторів, у тому числі щодо

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	соціально небезпечних хвороб (туберкульоз, ВІЛ/СНІД, інфекції що передаються статевим шляхом), застосовувати набуті корисні звички, правила спілкування, безпечної поведінки в різних життєвих ситуаціях та видах діяльності, виявляти негативне ставлення до проявів насилля і дискримінації, критичне ставлення до реклами та фільмів, які пропагують насилля і ризиковану статеву поведінку, толерантне ставлення до людей з особливими фізичними потребами та людей, які живуть з ВІЛ-інфекцією
Психічна та духовна складові здоров'я	знати фактори, що впливають на психологічне благополуччя і духовний розвиток юнаків і дівчат, ціннісні засади власного здоров'я, здоров'я сім'ї та суспільства, фізичні та психологічні способи керування стресом, розуміти і оцінювати умови психологічного та морального характеру, що сприяють збереженню життя і зміцненню власного здоров'я та здоров'я членів сім'ї, застосовувати методи самопізнання, самовизначення і самовиховання, способи саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самоідентифікації, розвитку пам'яті та уваги
Фізична культура	
Теоретико-методичні знання	знати особливості фізичного розвитку і функціонування стану організму в старшому шкільному віці, методику розвитку фізичних якостей, вправи профілактично-відновлювальної спрямованості, застосовувати методики визначення фізичної підготовленості, уміння, навички та фізичні якості, необхідні для успішної самореалізації у майбутній професії, усвідомлювати вплив
	занять фізичними вправами на гармонійний розвиток особистості, стан фізичного здоров'я майбутньої матері
Загальна фізична підготовка	виконувати стройові та організуючі вправи, різні види ходьби та бігу, стрибки, загальнорозвивальні вправи, вправи для запобігання та корекції порушень постави

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	та плоскостопості, вправи для розвитку швидкості, спритності, витривалості, сили, гнучкості та швидкісно-силових якостей
Рухова діяльність. Види спорту	знати історію обраного виду спорту, організацію техніко-тактичних дій у процесі гри, особливості змагальної діяльності в обраному виді спорту, знати та дотримуватися правил організації змагань і суддівства, страхування та техніки безпеки, контролю та самоконтролю під час занять обраним видом спорту, виконувати технічні елементи з обраного виду спорту на рівні рухової навички та вміння вищого порядку, спеціальні фізичні вправи, володіти тактико-технічними діями в обраному виді спорту
Захист Вітчизни	
Основи загальної військової підготовки. Прикладна фізична підготовка	знати про структуру, перспективи розвитку Збройних Сил, основи законодавства про військову службу, важливі історичні етапи розвитку українського війська, напрями інтеграції України в європейський та міжнародний простір, основні вимоги міжнародного гуманітарного права, правила поведінки під час військових дій, надзвичайних ситуацій, порядок підготовки зброї до виконання вогневих завдань, основи та правила стрільби, знати і розуміти основи загальнової військового бою, обов'язки солдата в бою, уміти діяти і реагувати на події відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, виконувати стройові прийоми і рухи, орієнтуватися на місцевості, вести спостереження і оглядати місцевість, складати схему орієнтирів, володіти первинними навичками у подоланні перешкод, русі по пересіченій місцевості в
	пішому порядку та під час самозахисту в рукопашному бою, прийомами і способами ведення вогню із стрілецької зброї
Основи медичної підготовки	знати порядок огляду та надання першої медичної допомоги при пораненнях і ушкодженнях, засоби індивідуального медичного оснащення, уміти надавати першу медичну допомогу при пораненнях і ушкодженнях

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Основи цивільного захисту	знати фактори ураження ядерної (нейтронної), хімічної, біологічної зброї, запалювальних і сильнодіючих отруйних речовин та засоби індивідуального захисту від них, вимоги безпеки під час дій на зараженій місцевості, уміти користуватися засобами індивідуального захисту, використовувати захисні властивості місцевості

**АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПО ТЕМІ
«Готовність вчителя до впровадження оновленого Державного
стандарту базової і повної загальної середньої освіти»**

1. Чи відчуваєте ви потребу в необхідності оволодіння знань та умінь стосовно питань державного стандарту? (✓)
 - так
 - ні (чому?)
2. Що ви знаєте про державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти?

3. Коли був затверджений, на вашу думку, державний стандарт
 - у частині базової загальної середньої освіти;
 - у частині повної загальної середньої освіти?

4. Які, на вашу думку, цілі державного стандарту?

5. Чи є різниця між поняттями компетенція та компетентність? Якщо є, то яка?

6. Які інші актуальні питання, необхідні для Вашої професійної діяльності, Ви хотіли б розглянути на заняттях?

7. З яких питань Ви могли б поділитися досвідом роботи?

8. З яких питань Ви хотіли б вивчити позитивний досвід колег?

9. Яким видам навчальних занять та формам їх проведення Ви надаєте перевагу? (✓)

лекція	<input type="text"/>	„круглий стіл”	<input type="text"/>	ділова гра	<input type="text"/>
семінарське заняття	<input type="text"/>	обмін досвідом роботи	<input type="text"/>	аналіз професійних ситуацій	<input type="text"/>
практичне заняття	<input type="text"/>	виїзне заняття	<input type="text"/>	тренінг	<input type="text"/>
тематична зустріч	<input type="text"/>	дискусія	<input type="text"/>	інші (напишіть).....	<input type="text"/>
				

10. Які побажання Ви маєте стосовно організації та змісту майбутнього навчання?

Дякуємо за співпрацю

ДЛЯ НОТАТОК

Я. І. Цебро, Д. М. Пінчук

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДО ЕКСПРЕС-КУРСІВ
«УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Здано в набір 16,03,2015 р.
Підписано до друку 27/04. 2015 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Arial

РВВ КЗ Сумський ОІППО
м. Суми вур. Римського-Корсакова,5, тел.:33-40-67